Janine Chasseguet-Smirgel

Corpul ca oglindă a lumii

IDEEA EUROPEANĂ

II 4c01. 688

BIBL. CENTR. UNIV.
„M. EMINESCU" IAŞI
II.401.688

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

95

JANINE CHASSEGUET-SMIRGEL

Corpul ca oglindă a lumii

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BIBLIOTECA IDEEA EUROPEANĂ

Colecţia: Psihologie & Psihanaliză
Coperta colecţiei: Cristian Negoi
Coperta I: Grafică virtuală de Alexandru Pecican

Editori: Aura Christi & Andrei Potlog
Lector: Nicoleta Cristea
Director economic: Mihaela David
Tehnoredactor: Alexandra-Alina Preda
Departament difuzare: Adrian Preda, Claudiu Moloci

Editura Ideea Europeană
O.P. 22, C.P. 113, Bucureşti, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poştă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: fcideeaeuropeana@yahoo.com
www.ideeaeuropeana.ro

© Presses Universitaires de France, 2003
6, avenue Reille, 75014 Paris
© Ideea Europeană, *pentru prezenta versiune*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Chasseguet-Smirgel, Janine
Corpul ca oglindă a lumii / Janine Chasseguet-Smirgel; ed.: Aura Christi, Andrei Potlog; trad. de Daniel Adrian Olaru.- Bucureşti: Ideea Europeană, 2008
ISBN 978-973-1925-33-2

I. Christi, Aura (ed.)
II. Potlog, Andrei (ed.)
III. Olaru, Daniel Adrian (trad.)

159.964.2

Printed in Romania

JANINE CHASSEGUET-SMIRGEL

523076

Corpul ca oglindă a lumii

Traducere de
Daniel Adrian OLARU

ALE

446814
B.C.U. IASI

IDEEA
EUROPEANĂ

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Mulţumiri

Trei capitole din a doua parte a acestei lucrări au fost publicate anterior.

„Réinvention de la misogynie"[1] a fost prezentată la data de 18 noiembrie 2000 în cadrul colocviului Societăţii freudiene de psihanaliză, intitulat „Invention du féminin"[2] şi avându-l ca preşedinte pe Patrick Guyomard. Colocviul a fost publicat sub acelaşi titlu, împreună cu ansamblul de prelegeri al acestui simpozion, la editura Compagne Première şi este reprodus în rândurile de faţă prin amabila autorizaţie a editorilor.

„Animal, mon frère"[3] a făcut parte dintr-o monografie a Societăţii psihanalitice din Paris, *Partea socială*, PUF, februarie 2000.

„Oedip et Psyhé"[4] a fost prezentat în cadrul colocviului „The Sedipus Complex To-day"[5], organizat de Muzeul Freud din Londra şi de Institutul francez. Publicat în limba engleză (2000) în *British Journal of Psychoterapy*, el este reprodus în această lucrare cu amabila autorizaţie a editorilor.

[1] N.T. „Réinvention de la misogynie" – Redesoperirea misoginismului
[2] N.T. „Invention du féminin" – Descoperirea femininului
[3] N.T. „Animal, mon frère" – Animalul, fratele meu
[4] N.T. „Oedip et Psyhé" – Oedip şi Psihe
[5] .T. „The Sedipus Complex To-day" – Complexul Oedip, astăzi

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

- 8 APR. 2009

Când veţi face din doi Unul
Înăuntrul ca şi afară,
Cele de sus precum cele de jos,
Astfel încât să aduceţi bărbatul şi femeia
într-unul singur
Ca bărbatul să nu mai fie bărbat
Şi femeia să nu mai fie femeie
...
Atunci veţi intra în Împărăţie.

Évangile selon Thomas (Logion 22)[6]

„Nu există nicio îndoială că peste
tot acolo unde viaţa publică şi legea
sa de egalitate vor fi complet victo-
rioase, pretutindeni acolo unde o
civilizaţie va reuşi să-şi reducă la
un grad minim arierplanul obscur
al diferenţei, ele vor sfârşi prin a se
pietrifica şi vor fi pedepsite, dacă
putem spune aşa, din cauză că au
uitat faptul că omul nu este decât
stăpânul, dar nu şi creatorul lumii."

Hannah Arendt, *L'impérialisme*[7],
citat din Françoise Collin,
Cuvânt înainte la *Auschwitz et Jérusalem*[8].

[6] N.T. *Évangile selon Thomas* (Pilda 22) – Evanghelia după Toma. Textul integral al Pildei 22 este următorul: „Iisus a văzut nişte copilaşi şi le-a spus ucenicilor săi: «Aceşti copilaşi sunt asemenea celor care vor intra în Împărăţie.» Ei L-au întrebat: «Atunci noi, copilaşi fiind, intrăm în Împărăţie?» Iisus le-a răspuns: «Când veţi face din doi unul, înăuntrul ca şi afară, cele de sus precum cele de jos, astfel încât să aduceţi bărbatul şi femeia într-unul singur, ca bărbatul să nu mai fie bărbat şi femeia să nu mai fie femeie; când veţi face un ochi în locul altui ochi, o mână în locul altei mâini, un picior în locul altui picior şi un chip în locul altui chip, atunci veţi intra în Împărăţie.»"

[7] N.T. L'impérialisme – Imperialismul

[8] N.T. *Auschwitz et Jérusalem – Auschwitz şi Ierusalim*

Cuvânt înainte

Reprezentarea corpului omenesc în psihic a suferit, în cursul timpului, multe avataruri. Nu este vorba (sau nu numai) de o dezvoltare pur liniară, legată de ruptura omului cu cosmosul şi accentuată de naşterea capitalismului, scrierile lui Descartes, avântul burgheziei etc. Apariţia modernităţii, smulgând-o naturii, creând „individul", ar fi ultima explicaţie a separării omului de lume, tot la fel de bine ca şi de corpul său (cf. David Le Breton, 1900). Dar disprețul corpului, al cărnii coboară în timp cu mult înainte de Renaştere. Gnosticismele, macerarea cărnii, purtarea ciliciului[9], flagelarea, practicile ascetice, glorificarea castităţii, a celibatului sunt mai vechi decât creştinismul şi culminează cu acesta.

Faimoasa frază din *Méditations*[10] (1647) – „Mă voi considera în primul rând ca o faţă, nişte mâini, braţe, iar această maşină alcătuită din oase şi carne, chiar dacă seamănă cu un cadavru, o voi denumi corp" – recunoscută între toate, este atât datată, cât şi atemporală. Ea ar fi putut fi scrisă de un călugăr spaniol în timpul Inchiziţiei (care nu ar fi folosit, probabil, cuvântul „maşină", dar a fost prezentată aceeaşi idee: aceea a unui ansamblu de organe lipsit de sens).

Dincolo de istoria evoluţiei societăţii omeneşti, care, cu siguranţă, nu ar trebui neglijată, detaşarea corpului de sine

---

[9] N.T. Miercurea Cenuşii, cu ritul auster al impunerii cenuşii, inaugurează timpul sfânt al quadragesimei. Această zi este strâns legată de ideea durerii inimii şi a pocăinţei care, deja la evrei şi la păgâni, se exprima prin acoperirea capului cu cenuşă şi prin îmbrăcarea unei haine grosolane numită ciliciu. Înainte de a întreprinde fapta ei curajoasă de eliberare a Betuliei, Iudita a intrat în odaia ei şi s-a îmbrăcat cu un sac, şi-a presărat cenuşă pe cap, a căzut cu faţa la pământ şi s-a rugat lui Dumnezeu.

[10] N.T. *Méditations – Meditaţii*

însuşi (*Self*) coincide cu o respingere a impulsurilor al căror loc se află în corp. Sentimentul pe care această respingere îl poate genera, în anumite cazuri, este apropiat de depersonalizare, de o întoarcere la naşterea eului, aşa cum este descris de Tausk (1919): în primele zile ale vieţii, sugarul trebuie să efectueze o integrare a corpului său (a eului său corporal) în eul lui psihic. La început, corpul îi este străin, aşa cum o dovedeşte reacţia sa la vederea propriilor mâini, degete şi picioare. Pe care şi le mişcă încântat, cu uimire.

În anumite deliruri schizofrenice, o maşină cu capacitatea de a influenţa pacienţii îl persecută pe unul dintre aceştia, trimiţându-i unde, pişcături, curenţi electrici. Examinarea desenelor realizate de una dintre pacientele lui schizofrenice i-a permis lui Tausk (1919) să descopere că maşina este, de fapt, o proiecţie a însuşi corpului pacientei, locul impulsurilor sale, de care încearcă să se debaraseze. Aceşti stimuli revin în eu sub o formă persecutoare. În acelaşi timp, desenele arată o evoluţie semnificativă: în vreme ce corpul poate fi recunoascut cu uşurinţă o anumită perioadă de timp, el devine din ce în ce mai abstract şi poate chiar căpăta forma unui capac de coşciug.

În opera lui Descartes putem recunoaşte numeroase indicii referitoare la starea de depersonalizare. Din punct de vedere psihanalitic (fapt ce nu îi epuizează, evident, sensul), gândirea lui Descartes în ceea ce priveşte corpul ar fi mai degrabă o tentativă de a ne agăţa cu disperare de raţional decât un triumf al raţiunii. Concepţia corpului-maşină, a animalului-automat nu poate fi corelativă cu o dezinvestire mai degrabă dramatică a viului, a cărnii reduse la un ansamblu de rotiţe: „Corpul viu diferă tot atât de mult de cel al unui mort ca în cazul unui ceas, sau un alt automat, atunci când este întors, şi acelaşi ceas ori altă maşină, atunci când sunt distruse, iar principiul mişcării lor încetează să mai funcţioneze" (1633).

Ar fi existat deci la om o tentaţie permanentă de a-şi „forţa" zdreanţa în toate felurile posibile, de a o domina în totalitate. Invenţiile tehnice, producerea maşinilor activează această dorinţă, dar nu o creează. Este, probabil, procesul invers aflat la originea fabricării de către om a maşinilor: el încearcă să se depăşească inventând exosmoze, dubluri ale corpului său, cu o putere multiplicată. Dar atunci se naşte dorinţa de a funcţiona în acelaşi fel ca maşinile pe care le-a

creat. Este *hybrisul*[11] din om, care îl poate determina să-şi identifice corpul cu o putere similară maşinilor.

Însă maşina este prevăzută, de fapt, comparativ cu corpul, cu o *organizare*. Piesele sale sunt în aşa fel articulate între ele, încât ne indică faptul că nu pot fi plasate la întâmplare. Or, această noţiune de organizare – care implică diferenţe şi o ierarhie – este pe cale de dispariţie din universul mental ocidental.

Am avut impresia că un anumit lucru din această dezorganizare ar putea face loc fantasmei unui corp spart în bucăţi. Şi că fantasma în cauză se plasa chiar, uneori, în realitate.

Explozia corpului propriu devine astfel reflexia unei lumi a cărei nimicire este dorită cu ardoare.

În acest mod se restabileşte, în sfârşit, într-o manieră tragică, vechea uniune dintre corp şi cosmos.

După 11 septembrie 2001, mi s-a părut evident că orice cetăţean dintr-o ţară democratică – şi, probabil, orice locuitor de pe planeta noastră –, *a fortiori*[12] orice analist, îşi pune întrebări despre psihologia celor care-şi sacrifică trupul pentru a distruge altele.

Am început atunci să citesc şi să recitesc autori (sau, eventual, scrierile al căror obiect au fost) la care o opţiune politică extremistă s-a asociat unor tendinţe sinucigaşe sau chiar însăşi acţiunii de sinucidere. Foucault şi Mishima au devenit, pentru câtăva vreme, camarazii mei. Şi, uneori, Pasolini. Desigur, sunt nişte autori atât de excepţionali prin opera, personalitatea şi talentul lor, încât nu am şti să folosim, identic, inteligenţa pe care o putem avea despre aliajele ce-i compun în comparaţie cu cele ale teroriştilor de la 11 septembrie. Cred că ei pot să ne ajute în a împrăştia câteva umbre, fără ca pentru acest lucru să proiecteze, neîndoielnic, o lumină asupra celor ce au perpetuat o asemenea crimă formidabilă, dar şi asupra celor ce sunt gata să le urmeze exemplul.

B.C.U. „M. EMINESCU" IAŞI

[11] N.T. Hybris *s.n.* (*Lit.*) Termen denumind excesul, violenţa, considerate în literatura greacă antică una dintre sursele generatoare (alături de destin) ale conflictului şi ale prăbuşirii eroului unei tragedii. [< gr. *hybris*].

[12] N.T. *a fortiori* – cu siguranţă (lat.)

În ceea ce priveşte autorii de care m-am ataşat, pot să afirm că m-au fascinat similitudinile între operele lor, între comportamentul şi fantasmele acestora. Mai multe teme le sunt comune, în ciuda culturilor lor diferite, a distanţei ce-i separă, a credinţelor religioase în care au fost crescuţi (chiar dacă Mishima a fost pătruns de cultura occidentală; dar în acest caz a fost vorba de o alegere personală la vârsta adultă). Toţi trei sunt admiratori ai lui Sade, au o sexualitate violentă, o pasiune pentru sânge şi suplicii. Însă ceea ce este şi mai surprinzător e faptul că descoperim la toţi trei o identificare cristică.

Prima parte a lucrării de faţă, care se referă la aceşti autori, am intitulat-o „Atteindre la lumière"[13]. Se pare, într-adevăr, că există la ei o tentaţie gnostică, pe care am încercat să o scot în evidenţă. Ca şi cum nişte scheme identice ar traversa spaţiul şi timpul, idee jungciană, poate, dar în acest caz rezistentă la fapte. (Este adevărat că însuşi Freud a descoperit „invariante" în psihicul omenesc.)

Această parte cuprinde cinci capitole.

Primul vizează descrierea „corpului dezarticulat", pe care îl găsim la Foucault, cât şi la Mishima, într-un mod la fel de nejustificat. Al doilea capitol descrie anumite practice ale „extremiştilor sexului" şi corpul maleabil, pe care îl promovează. Al treilea capitol abordează tema „pierderii activităţii simbolice", pe care o implică violenţa dezintegratoare a corpului. Al patrulea capitol este consacrat „chestiunii tatălui". Ideea centrală din cel de-al cincilea capitol este „chestiunea sinuciderii: în corp ca şi în cer". Ca sursă de inspiraţie am avut opera lui Mishima, *Le marin rejeté par la mer*[14] (1963), precum şi relaţia sa cu Împăratul şi soarele.

Mi-a fost dificil să părăsesc regiunile infernale în care Foucault, Pasolini şi, mai ales, Mishima m-au ajutat să pătrund pentru a atinge lumina. Acest univers de corpuri rupte în bucăţi, de cărnuri devorate, de sacrificii sângeroase ne duce cu gândul la faptul că vechii zei nu au adormit decât în aparenţă.

A doua parte, pe care am intitulat-o „Revolta împotriva ordinii biologice", cuprinde, de asemenea, cinci capitole.

Primul e intitulat „Redescoperirea misoginismului" şi abordează noi metode de a concepe egalitatea între sexe în

[13] N.T. „Atteindre la lumière" – „Atingerea luminii".
[14] N.T. *Le marin rejeté par la mer – Marinarul respins de mare.*

numele universalismului. Închisă în „destinul" ei biologic, fără îndoială încă de la începutul istoriei (deşi munceşte mai mult decât bărbaţii[15] în cadrul societăţilor agricole, dar cu sarcini renumite ca subalterne), iată că cel puţin în Occident femeia a dobândit posibilitatea de *a alege* să fie mamă. Numai că acestei cuceriri extraordinare pentru ea şi comunitatea occidentală întreagă nu i s-a evaluat încă adevăratul impact.

Totuşi, de câtva timp, maternitatea (ce i-a fost impusă de atât de multă vreme) a devenit obiect de dispută: unii bărbaţi, dar şi anumite femei, ar dori, de fapt, să priveze femeia de prerogativele sale. S-a ajuns chiar să se creadă că misoginismul (şi proiecţia sa în spaţiul social) nu ar fi dăinuit fără complicitatea femeilor înseşi şi ambivalenţa lor faţă de mamă.

Al doilea capitol este consacrat, mai precis, atacului al cărui obiect îl constituie pântecele matern în anumite scrieri. Iar titlul este împrumutat din „*Dematernizarea*", lucrarea autoarei Françoise Collin (1999).

Al treilea capitol tratează raporturile dintre tulburările de comportament alimentar – anorexie, bulimie – şi feminitate. Am încercat să definesc natura revoltei adolescentei împotriva propriului corp care, prin modificările fiziologice al căror obiect este, tinde să se confunde cu corpul matern şi să distingă în comportamentele anorexice şi bulimice o amprentă autarhică, traducere a dorinţei de a se lipsi de obiectele vii.

Al patrulea capitol, intitulat „Animalul, fratele meu", este centrat pe tendinţa din ce în ce mai insistentă în psihanaliză de a ignora procesul de dezvoltare, de maturizare şi consecinţele naşterii premature a copilului „aruncat în această lume împlinit pe jumătate" (Freud), ca şi cum psihanalistul ar fi vrut ca pruncul să vadă lumina zilei gata înarmat şi cu cască, fără să fi scâncit, fără să fi tatonat, să înveţe, să deprindă, să aştepte (toate lucrurile care au devenit cu atât mai insuportabile omului ce dorea să aibă capacităţile maşinilor create de el însuşi şi să execute sarcinile ce-i reveneau, în mod obligatoriu, în acelaşi ritm ca al lor), iar acest prunc s-a infiltrat chiar în teoriile susceptibile, în principiu, de a ne face să ne dăm seama de această nerăbdare, de această nevoie de a fi, dintr-odată, înzestrat cu toate

[15] N.A. Ceea ce sublinia profesorul Dresch în cursul său de geografie umană la Institutul de studii politice din Paris, cu mult înainte de 1968.

aptitudinile adulților. Cine ar fi astăzi adept al maieuticii, de vreme ce există Internetul? (Acest fapt ne face să înțelegem relativitatea dezinteresului pentru psihanaliza clasică și îmbulzeala corelativă spre psihoterapie, odată ce medicamentele și-au arătat limitele acțiunii.)

Al cincilea și ultimul capitol al acestui ansamblu, „Oedip și Psihe", rezumă într-un anumit fel reflecțiile pe care mi le-am făcut în prezent pe marginea psihanalizei în universul amețitor cum este al nostru.

Această a doua parte se referă, înainte de toate, la revolta împotriva ordinii biologice, care animă lumea occidentală. Unele dintre expresiile folosite aici ar fi mai degrabă comice (le vom găsi în primul capitol) dacă nu ar fi legate de accelerarea ritmului descoperirilor în domeniul biologiei, în special în materie de procreare.

Desigur, este minunat de a avea un copil în anumite cazuri de infertilitate, datorită asitenței medicale la procreare, chiar dacă aceasta poate genera numeroase dificultăți.

Dar imediat ce ne gândim la mamele purtătoare, la sarcina femeilor sexagenare, la reimplantarea embrionilor congelați după moartea genitorilor lor, la posibilitatea de a aduce pe lume un copil prin partenogeneză, clonare, ne lovim de un val uriaș de probleme, pe care doar lipsa de imaginație ne permite să-l vedem pe acest copil venind cu o imbecilitate liniștită.

Se pune întrebarea de a ști dacă descoperirile biologice suscită anumite dorințe nebănuite, sau dacă acestea din urmă au grăbit descoperirile, ori chiar dacă este vorba în acest caz de o acțiune reciprocă.

De asemenea, *corpul* se află în centrul acestei reflecții, un corp din care au dispărut diferențele: distincție între sexe (problema sarcinii masculine este pusă, cel puțin de unul dintre autorii citați în primul capitol), diferență între propriul corp și cel al mamei în tulburările de comportament alimentar (dar, în acest caz, este vorba de o fantasmă inconștientă și nu de o voință afișată), distincție între părțile corpului și maturitatea fiziologică în „Animalul, fratele meu". „Oedip și Psihe" răspunde în parte sintagmei „nu există nici tată, nici mamă", lansată de Guattari și Deleuze (1972), care a generat recent afirmația potrivit căreia ne-am găsi într-o societate de *„transgenuri post-tată sau post-mamă"*. Este, în orice caz,

o stare de lucruri pentru care Béatriz Preciado se felicită în prefaţa sa la cartea *Queer Zones*[16] (2001), scrisă de Marie-Hélène Bourcier. Béatriz mai declara referitor la autoarea cărţii pe care o prezenta: „Pentru ea, ceea ce caracterizează societatea contemporană este hibridarea." (Am subliniat, în *Éthique et esthétique de la perversion*[17] (1984), legăturile dintre amestec, neclaritate, nediferenţiere, hibridare şi perversiune şi am notat că „hibrid" provine din *hybris*, păcatul de orgoliu prin excelenţă la greci, care semnifică exces, exagerare, monstruozitate.)

Am adesea ocazia să călătoresc în Statele Unite. Oraşul New York îmi trezeşte aceeaşi exaltare ca Veneţia. Aflându-mă, în general, în mijlocul unui mediu psihanalitic, unde am numeroşi prieteni, am avut ocazia să asist acolo la uimitoarea evoluţie a descoperirii freudiene, într-o anumită măsură semnificativă, a mişcării analitice. Dar această mişcare am observat-o, de asemenea, pe coasta de Vest. Iar evoluţia în speţă are legătură cu subiectul meu. După o perioadă în care „psihologia Eului" (*Ego Psyhology*) a făcut furori cu rigiditatea, „adaptabilitatea", intoleranţa sa la teoria kleiniană şi la cea a relaţiilor obiectale, iată că anumite tendinţe americane (negreşit, fără ştirea lor, întotdeauna prin adaptare la fenomenul social, sau socius în opinia mea) resping „psihologia Eului" confundând-o cu esenţa teoriei freudiene. (Dar în Statele Unite există, cu siguranţă, numeroase lucrări – un adevărat „gen literar" – care îl atacă virulent pe Freud. În cadrul librăriei Congresului din Washington, la intrarea expoziţiei ce i-a fost consacrată putem citi un afiş postat chiar de organizatori: „A fost un geniu sau un şarlatan?") Este vorba de teoriile „interactiviste", aşa-zis „relaţionale", „interpersonale" şi care abandonează, între altele, teoria impulsurilor.

Trebuie înţeles că dezinteresul susţinătorilor acestor mişcări pentru teoria impusurilor se manifestă în aşa fel, încât

---

[16] N.T. *Queer Zones* – Este vorba de *Queer Zones, Politique des identités sexuelles, des représentations et des savoirs*, Zonele Queer, Politica identităţilor sexuale, a reprezentărilor şi a cunoştinţelor, Paris, Balland „modernes", 2001. Reeditare revăzută şi adăugită de Editura Amsterdam, Paris, 2006.

[17] N.T. *Éthique et esthétique de la perversion* – *Etică şi estetică a perversiunii*

pentru unul dintre liderii lor (mort rcent) modelul teoriei în cauză şi cel relaţional sunt ireconciliabile (S. Mitchell, 1993).

Problema, în cazul acestor curente relaţionale, nu este conflictul, iar scopul analizei nu îl constituie intuiţia (*insight*). Freud şi postfreudienii sunt atacaţi virulent. Ei au o concepţie despre atitudinea analistului fondată pe neutralitate şi anonimat, care fac din aceştia nişte terapeuţi incapabili de a recunoaşte nevoile pacientului. Ei îşi impun ideile şi sunt susţinuţi de un model ştiinţific perimat, conform căruia obiectivitatea este posibilă, iar adevărul poate fi tangibil. Ştiinţa actuală, dimpotrivă, ne arată că adevărul şi cauzalitatea sunt multiple; obiectivitatea, o amăgire. Lumea noastră este cea a semnificaţiilor, a sistemelor de valori, a mai multor realităţi.

Analistul nu poate deci să tragă folos din nicio cunoaştere asupra pacientului. Aceste concepţii fac adesea referiri la *postmodernism*. Iar o înţelegere a psihicului şi a tratamentului, care nu ar lua în calcul filosofia postmodernă, ar fi totodată eronată şi caducă.

Pentru un analist francez este surprinzător să constate că postmodernismul, foarte puţin evocat în psihanaliza franceză actuală, deşi reprezentanţii săi în gândirea filosofică sunt, înainte de toate, francezi, inspiră la acest punct psihanaliza americană.

Un articol psihanalitic de A. Elliot şi C. Spezzano (1996), pe care îl amintesc în „Oedip şi Psihe", citează, în scopul de a oferi un sprijin tendinţelor relaţionale, un sociolog, Z. Bauman: „Postmodernismul are o concepţie ireductibil şi irevocabil pluralistă despre lumea omenească, fragmentată într-o multitudine de unităţi suverane şi de locuri de autoritate, fără niciun ordin vertical sau orizontal, nici la momentul prezent, nici la modul virtual." Potrivit lui Bauman, „pluralismul, contingenţa, ambiguitatea, ambivalenţa, incertitudinea [...] sunt trăsăturile distincte ale unei lumi care a întrerupt contactul cu influenţa mutilantă a obiectivităţii, a necesităţii, a legii". (Această ultimă frază este un comentariu al autorilor articolului.)

Deşi pertinenţa transferului acestor concepţii în câmpul psihanalitic nu este vizibilă imediat, regăsim totuşi schema postmodernă în teoria curei şi în modalităţile sale tehnice, deoarece este vorba înainte de toate de aceasta. Într-adevăr, metapsihologia este îndepărtată, iar tentativa lui Freud de a

crea o teorie pentru a furniza o „hartă a structurii spiritului" (S. Mitchell, *op. cit.*) e respinsă.

Obiectivitatea fiind de neatins, scopul tratamentului s-a schimbat. „În timp ce Freud căuta claritatea, explicația și intuiția (insight), psihanaliștii contemporani pun accentul pe ambiguitate, îmbogățirea [Eului] și pe semnificație. Țelul nu îl constituie înțelegerea clară, ci capacitatea de a produce o experiență resimțită ca reală, importantă, și în totalitate personală [...]. Confuzia este acum, de asemenea, valorizată (la fel cum erau înainte rațiunea și clarificarea) ca și genul de dezorganizare creativă și ambiguitatea", mai scria Stephen Mitchell.

La nivelul analistului, cunoașterea sa este minimă, deoarece orice cunoaștere e pluralistă și nu singulară, contextuală și nu absolută, schimbătoare și nu statică și eternă, care poate fi construită și nu descoperită. El trebuie să se abțină în a-și impune personalitatea pacientului, dar cu toate acestea îl lasă să-și dezvolte propria personalitate. Teoria nu este decât un obstacol (Évelyne Schwaber, 1990). „Mutualitatea" (până într-atât, încât Merton Gill povestea într-un interviu că a efectuat el însuși două tentative de analiză mutuală, mai exact în care analistul și analizatul se analizau reciproc) reprezintă termenul care, împreună cu cel de „autoritate", revine cel mai adesea la „interactiviști".

Întrucât există, mai ales, o pasiune pentru egalitate la acești autori. Psihanalistul Van Spruiell se întreba, în timpul unei mese rotunde în cadrul Asociației psihanalitice americane, dacă nu cumva era pe cale să fie substituită din tirania autoritarismului cea a egalitarismului. Stephen Mitchel amintea chiar de o extensiune a democrației la situația analitică.

Înțelegem că atingem, în acest caz, un arierplan politic, ceea ce a afirmat însuși Mitchell. Dar și sfera sintagmei „politiquement correct"[18]. În cartea sa, *Hope and Dread in Psychoanalysis*[19], Mitchel scrie, de asemenea, despre analist și analizant la feminin. Nu putem decât să fim uimiți, dacă

[18] N.T. „politiquement correct" – Anglicism, din expresia „politically correct", adoptat de limba franceză la începutul anilor '90. Este cel mai adesea folosit ca sinonim pentru „eufemism" și vizează în mod special discursul anumitor grupuri sau științe.

[19] N.T. *Hope and Dread in Psychoanalysis – Speranță și Frică în Psihanaliză*

recitim lucrarea *De la démocratie en Amérique*[20] (scrisă de Tocqueville şi publicată în anul 1840), de actualitatea următoarelor cuvinte: democraţia americană este admirabilă, dar pasiunea pentru egalitate poate fi deturnată de la drumul drept şi să capete astfel forme de tiranie.

Într-un anume fel, chiar şi tratamentul nu poate fi un obiect teoretic, deoarece este schimbător, în mişcare, fără repere, subiectiv şi intersubiectiv – de fapt, insesizabil. Se presupune că nici sexualitatea, nici agresivitatea nu îi furnizează energie; nici Oedip, nici scena primitivă nu îi oferă puterea lor organizatoare. Dar reiese clar că Ferenczi, autorul ultimelor scrieri, a avut cea mai mare influenţă asupra acestor autori.

În acelaşi timp, este vorba de *a ajuta* pacientul, de a-l *recompensa*, de a fi sincer cu el. Şi aici recunoaştem influenza lui Ferenczi, dar şi un anumit puritanism american. Să adăugăm un lucru: curentele, aşa cum sunt înţelese de anumiţi autori, conduc la o confuzie între psihoterapie şi psihanaliză, deoarece numai relaţia singură poate vindeca (fapt ce se adevereşte parţial adevărat, însă „nu s-a zis totul"). Totuşi, aceste concepţii americane s-au dezvoltat într-o perioadă în care pacienţii aflaţi în căutarea unei analize erau în acelaşi timp mai rari şi mai grav perturbaţi. Mai mult, aceste curente reprezintă o „adaptare": la piaţă de data aceasta.

Este de dorit, cu siguranţă, să căutăm noi instrumente pentru „noi" pacienţi, cu condiţia ca acest demers să nu rezide în a le flata rezistenţa. Într-un articol, Stolorow (fost kohutian) şi Atwood (1997) îi reproşează lui Kohut (care abandonase deja multe dintre doctrinele psihanalizei freudiene) faptul de a fi scris că empatia „este prin esenţă neutră şi obiectivă" şi de a fi lansat concepţia Eului având linii de forţă „interne". Deoarece, într-adevăr, problema o constituie neglijenţa lumii interne şi a intrapsihicului. Descoperirea lor este inseparabilă psihanalizei. În plus, la nivelul preocupării primordiale, chiar exclusiv terapeutice al acestor autori, este convenabil să reproducem, în tehnică, incertitudinea, absenţa reperelor proprii lumii actuale – postmoderne, dacă dorim –, redublând astfel absenţa structurii Eului subiectului?

[20] N.T. *De la démocratie en Amérique – Despre democraţie în America*

Aş vrea să afirm totuşi că astfel de critici la adresa acestor noi tendinţe în psihanaliza americană nu mă împiedică să îi apreciez profund pe colegii mei newyorkezi, cât şi pe cei californieni. Mulţi dintre ei scapă acestor mişcări ce pot fi uneori la fel de intolerante aşa cum era *Ego Psyhology*. Analiştii americani, majoritatea dintre ei, sunt, dimpotrivă, foarte curioşi în privinţa ideilor noi, pe care le primesc cu o foarte mare seriozitate, le studiază, le comentează, le discută cu o profunzime pe care am dori foarte mult să o găsim în Franţa. Prietenii psihanalişti pe care îi am în Statele Unite îmi sunt extrem de dragi. De un an, mă gândesc cu afecţiune la Martin şi Maria Bergmann, psihanalişti de mare talent, gazde delicioase, a căror căldură amicală şi inteligenţă mi-au luminat multe dintre zilele petrecute cu ei. (Martin a jucat rolul filosofului în filmul lui Woody Allen, intitulat *Crimes et délits*[21].)

Amintirea mea se îmbină cu nostalgia: în anul 2000, de la ferestrele lor, ce oferă o priveliştе superbă a arborilor din Central Park, la vremea aceea în splendoarea lor autumnală, am contemplat înălţimile turnurilor din Manhattan, profilându-se în depărtare...

10 septembrie 2002

[21] N.T. *Crimes et délits – Crime şi delicte*

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Prima parte

Atingerea luminii

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

I – Corpul dezarticulat

„Corpul omenesc intră într-o maşinărie a puterii, care îl explorează, îl dezarticulează şi îl recompune."

Michel Foucault

„La data de 2 martie 1757, Damiens a fost condamnat «să-şi ceară iertare în faţa uşii principale a Bisericii din Paris», unde trebuia să fie «băgat, complet dezbrăcat, într-un tomberon, purtând doar o cămaşă şi ţinând în mână o torţă de ceară, aprinsă...», apoi «[...] i-au jupuit cu un cleşte înroşit în foc sfârcurile, braţele, coapse şi picioarele [...] iar în locurile unde a fost jupuit i s-a turnat din amestecul fierbinte din cazan, din belşug, plumb topit, smoală de răşină arzând, ceară şi sulf amestecate, de asemenea topite. După aceea corpul i-a fost dezmembrat de patru cai.» În cele din urmă, Damiens a fost sfârtecat [...] Această ultimă operaţie a durat foarte mult, deoarece caii folosiţi nu erau obişnuiţi să tragă, astfel că pe lângă cei patru a trebuit să mai fie aduşi doi; dar tot degeaba. Aşa că victimei i-au fost dezmembrate coapsele, retezate cu barda tendoanele şi nervii.

„A fost aprins sulful, dar focul era atât de slab, încât pielea de pe mâini abia s-a pârlit. Apoi, un executor, cu mânecile suflecate până la coate, a luat nişte cleşti din oţel făcuţi special, cu o lungime de aproximativ un picior şi jumătate, şi a început să-i smulgă carnea de pe piciorul drept, pe urmă de pe coapse, de pe braţul drept; după aceea au urmat sfârcurile.

...

„ [...] acelaşi executor a luat din amestecul fierbinte din cazan, cu o lingură din fier, şi a început să toarne, din belşug, peste fiecare rană. În continuare, a fost legat de mâini

şi de picioare, iar la funii au fost înhămaţi patru ditamai cai pentru a-l dezmembra pe condamnat – fiecare trebuia să tragă câte un membru: de fiecare mână şi de fiecare picior.

...

„Caii s-au opintit, trăgând fiecare de câte un membru, fiecare roib fiind ţinut de un executor. După un sfert de oră, aceeaşi ceremonie. Însă în van.

...

„Doborât de oboseală, călăul Sanson i-a zis domnului Le Breton că nu erau nici mijloace, nici speranţă de a duce la bun sfârşit supliciul, apoi i-a cerut să-i întrebe pe ceilalţi domni dacă doreau să taie în bucăţi trupul victimei, ceea ce nu s-a admis, «ca să sufere mai mult.» Asta i-ar fi scurtat supliciul lui Damiens....

...

„Mai apoi, făcându-se seară, îngăduit-au, în sfârşit, ca încheieturile să-i fie retezate. După două sau trei tentative, executorul Sanson şi cel care a folosit cleştii din oţel la smulgerea cărnii de pe trupul nefericitului au scos fiecare din buzunar câte un cuţit şi i-au retezat încheieturile. Abia după asta a putut fi sfârtecat. Coapsele i s-au desprins cele dintâi din trup, pe urmă un umăr; cei patru cai [...] au tras după ei cele două coapse, mai exact: cea dreaptă prima, cealaltă ulterior; la fel s-a procedat şi în cazul umerilor şi al subţiorilor; a fost nevoie să se taie carnea până la os...

...

„Unul dintre executori a [...] zis la puţin timp după aceea că ciotul de trup al lui Damiens era încă viu atunci când l-au luat ca să-l arunce în focul rugului.»"

Recunoaştem în pasajele de mai sus descrierea supliciului lui Robert-François Damiens[22], executat în anul

[22] N.T. Născut în 1715, în provincia Artois şi înrolat în armată încă de tânăr, Robert-François Damiens s-a angajat, după lăsarea la vatră, ca servitor la Colegiul Iezuiţilor din Paris. Comportamentul său violent i-a atras porecla de „Robert le Diable" şi disprețul clericilor. Dat afară, Damiens a început să ducă o viaţă agitată, la marginea societăţii, frustrările trăite făcând să-i încolţească în minte gândul că doar dispariţia de pe scena politică a regelui poate face ca situaţia în Franţa să se schimbe. În dimineaţa zilei de 5 ianuarie 1757, pe când regele se pregătea să urce în caleaşcă, Damiens a ţâşnit pe lângă gărzile înarmate până-n dinţi şi l-a înjunghiat în piept cu un briceag. Din fericire pentru suveran, rana s-a dovedit superficială. Damiens a fost condamnat la moarte pentru regicid de către

1757 cu o precizie chirurgicală, acțiune cu care începe *Surveiller et punir*[23], cartea cea mai cunoscută a lui Michel Foucault. În această lucrare autorul descrie și denunță „societatea disciplinară", care, astăzi, pentru a nu mai tortura prin chinuri delincvenții, îi închide, îi supraveghează, îi pedepsește. El încearcă astfel să „facă genealogia moralei moderne plecând de la o istorie politică a corpurilor". Să punem în evidență cuvântul „corp" și să ne reamintim că Damiens l-a rănit pe Ludovic al XV-lea cu o lovitură de briceag. Agresorul a fost condamnat pentru regicid la supliciul sfârtecării.

Iată în continuare descrierea unei alte victime supuse unui supliciu.

„După o oră de vânătoare, ei au descoperit o pisicuță pierdută, care mieuna stins, o făptură delicată, cu ochii de o culoare castaniu-aurie, destul de micuță pentru a încăpea în palma lui Noboru.

...

„Noboru simți bătăile inimii pisicuței pe pieptul său gol și umed. Era ca și cum ar fi furat puțin din esența fericită și liberă a luminii intense a soarelui de vară.

...

„Noboru învârti hotărât pisicuța deasupra capului și o izbi cu putere de un bulumac. Mica ființă blândă și călduță, care se afla între degetele sale, zbură prin aer cu toată viteza. Senzația de blană deasă rămase între dgetele sale.

„«Nu a murit încă. Ia-o de la capăt!»", îi ordonă stăpânul.

„Stând ici și colo, în picioare, în penumbra hangarului, dezbrăcați, cei cinci băieți au rămas nemișcați, cu ochii strălucitori.

„Ceea ce Noboru ridică de jos cu degetele sale nu mai era o pisică. O forță splendidă țâșnise în el până în vârful degetelor și nu a avut nevoie decât să înalțe în aer un arc inert, pe care-l izbi de mai multe ori de grinda din lemn. Se simțea ca un uriaș. Abia la a doua izbire, pisicuța scoase un singur mieunat stins...

Parlamentul parizian, fiind ultimul francez executat sub această învinuire. Sentința a fost dusă la îndeplinire în Place de Grève, în prezența unei mulțimi imense. Auzind sentința, condamnatul a rostit nu fără un umor amar: „O să fie o zi grea" („La journée sera rude").

[23] N.T. *Surveiller et punir – A supraveghea și a pedepsi*

„Pisicuța fu izbită pentru ultima dată de bârna groasă din lemn. Labele sale dinapoi, încrucișate, trasară niște cercuri mari pe sol și apoi se chirciră. Băieții se distrau pe seama petelor de sânge mânjind pământul pe alocuri.

...

„Din coada și nasul pisicuței curgea sânge de culoare neagră; limba i se încolăcise de pe urma convulsiilor și se lipise de cerul gurii.

„«Ia spuneți deci, apropiați-vă! Acum eu acționez.»" La un moment dat, șeful își puse o pereche de mănuși din cauciuc. Se aplecă asupra cadavrului pisicii, având în mâini o foarfecă ale cărei lamele străluceau rece în penumbra intelectuală și la fel de rece. Noboru nu-și putea imagina pentru șef o armă mai potrivită.

„Apucând pisicuța de gât, cu o mână, șeful îi străpunse pielea de pe piept cu vârful foarfecei și o crestă până la grumaz. Apoi îndepărtă cu mâinile pielea de-o parte și de alta, iar viscerele animalului apărură strălucind întocmai cărnii albe a unei trestii de bambus decojite. Cu gâtul jupuit, așezat grațios pe pământ, cadavrul părea să poarte o mască de pisică.

...

„Pe toată suprafața crestată se distingeau viscerele alunecând inexpresiv printre degete, o existență interioară inertă, un alb lucitor în armonie perfectă cu Noboru și cu ceilalți, și toți își puteau simți propriile interioare complicate, de o culoare neagră precum cerneala, apropiindu-se de ei și acoperindu-i cu umbra lor, la fel ca niște corăbii deplasându-se pe apă.

„Exact în acel moment, băieții și pisica, sau mai degrabă ceea ce fusese o pisică, deveniseră o singură ființă. Endoderma fu dezgolită progresiv; frumoasă ca sideful, aceasta nu era deloc respingătoare. Ei puteau vedea printre coaste și să observe sub epiplom vibrația caldă și intimă a măruntaielor.

„«Ce părere aveți? Nu este prea dezgolită? E chiar indecent să apară atât de goală»", zise șeful etalând pielea pisicii cu mâinile sale băgate în mănușile de cauciuc.

...

„Noboru încercă să compare acel cadavru, ce se prezenta astfel gol-goluț lumii, cu trupurile la fel de goale ale părinților lui, dar nu îndeajuns pentru a duce comparația până la capăt. Ele erau acoperite încă de piele. Chiar și sirena

impresionantă şi vasta lume pe care o evoca nu reuşiseră să pătrundă atât de adânc un mister ca acesta: pisica jupuită era plasată prin intermediul mişcărilor viscerelor sale într-un contact mai direct şi mai fremătător cu nucleul lumii.

...

„Sângele nu se mai scurgea din cadavrul pisicii. Şeful tăie cu foarfeca o membrană subţire şi descoperi un ficat mare de o culoare negricioasă. Apoi, îndepărtă micile intestine de un alb imaculat şi le puse pe pământ. Se înălţă un abur, încercuind mănuşile din cauciuc. Pe urmă, secţionă colonul în tranşe şi lăsă să se scurgă un lichid de culoarea lămâii, pe care îl arătă băieţilor.

„Această operaţie dădu impresia asemănătoare tăierii unei flanele.

...

„Pupilele moarte ale pisicii erau de culoare violet, pătate cu alb. Gura deschisă îi era umplută cu sânge coagulat, în timp ce limba încolocită se distingea între canini.

„Atunci când lamele foarfecei, galbene de grăsime, tăiară coastele, Noboru le auzi trosnind. Îl privi cu cea mai mare atenţie pe şef cum scotocea în cavitatea abdominală, pe urmă îndepărtând micul pericard şi scoţând o inimioară ovală. Strângând-o între degete, sângele ce mai rămăsese înăuntru îi împroşcă mănuşile de cauciuc şi le înroşi până în vârful degetelor.

...

„Alături de cadavru, ficatul flasc devenea o peninsulă tăcută, inima exprima un soare mic, intestinele rulate, un recif alb, sângele din pântece, apele călduţe ale unei mări tropicale. Moartea transformase pisicuţa într-o *lume*[24] perfectă, autonomă.

„«Pe mine m-am omorât!»" O mână îndepărtată îl atinse pe Noboru în visul său şi îi oferi un certificat de merit: «Pot face orice, oricât de înspăimântător ar fi.»"[25]

Unii dintre dumneavoastră aţi recunoscut, poate, o scenă la fel de nejustificată precum aceea a supliciului lui Damiens, din cartea lui Mishima, *Marinarul respins de mare* (1963).

Supliciul pisicuţei nu este decât un galop de probă, doar un preludiu al morţii anunţate a marinarului, tatăl.

---

[24] N.A. Italicele mele

[25] N.A. Punctele de suspensie în cele două texte îmi aparţin.

Dar, înainte de a trece la chestiunea tatălui, să facem o scurtă incursiune în domeniul „noii" pornografii, unde voi relata despre sexul aliat cu tortura şi moartea.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II – „Extremiştii sexului"

„Corpul este comparabil cu o frază care v-ar invita să o dezarticulaţi, pentru a se recompune, printr-o serie de anagrame fără sfârşit, adevăratul ei conţinut."

Hans Bellmer

Am dezbătut această temă sub titlul „La Pornocratie"[26] în cadrul Colocviului CIPA, din 20-21 octombrie 2001, ale cărui prelegeri sunt în curs de publicare în momentul în care scriu aceste rânduri. Tema ne-a fost oferită în anul 1999. Era vorba de *La violence en héritage*[27].

Datorită unor informaţii diverse, adesea furnizate de pacienţi, cât şi unui dialog cu Antoinette Fouque şi lecturării, la sfatul autoarei, a cărţii lui Christophe Bourseiller, *Les forcenés du désir*[28] (2000), ipoteza pe care am formulat-o (1984), conform căreia *a face să se întâmple imposibilul* reprezintă scopul perversiunii, pare să se confirme la modul evident. „Noua" pornografie ne pune în prezenţa „extremiştilor sexului", potrivit expresiei lui C. Bourseiller, deoarece nu numai corpul se află aici în joc, ci şi *sângele*. Trupul este modelat, torturat, iar sângele ţâşneşte din acesta. Diverse forme de pornografie dau naştere la grupări, adevărate „societăţi paralele", cu sălile lor de reuniune, costumele, producţiile lor picturale, literare şi poetice, calchiate după modelul „familiei" în jurul lui Andy Warhol, o familie „la alegere" înlocuind, probabil, familia de origine, nesatisfăcătoare sau absentă.

---

[26] N.T. „La Pornocratie" – „Pornocraţia"
[27] N.T. La violence en héritage – Violenţa ca moştenire
[28] N.T. Les forcenés du désir – Împătimiţii dorinţei

Să reproducem un pasaj din textul pe care l-am prezentat în cadrul Colocviului CIPA.

„Din ce în ce mai frecvent, ţâşnirea sângelui face parte dintre practicile grupărilor SM şi «neofetişiste»".

O lucrare conţinând fotografii cu victime mânjite cu sânge şi cu răni deschise e intitulată *True Blood*[29]. Un artist pictează cu propriul sânge (p. 43-44). Există, de asemenea, societăţi „vampirice", care formează o reţea internaţională. Un ritual iniţiatic complicat precede intrarea în societate şi participarea la ceremoniile sanguinare. Membrii lor sunt nişte „esteţi" şi practică un cult satanic (am considerat perversiunea drept o slujbă religioasă neagră, o aşa-zisă mesă inversă, vizând facerea „pe de-a-ndoaselea" a drumului care merge de la magma primitivă la diferenţiere (1984).

...

„Piercingul, scarificările, implanturile sunt practici, însemnări cu fierul roşu, operaţii diverse dintre care mai multe efectuate în zona penisului, a vaginului, a buricului şi a sânilor, operaţii prezentate ca o artă, de unde şi sintagma *body-art*.

„Pe bună dreptate, *body-art*. Reprezentanta sa cea mai celebră, moartă în anul 1990, este cunoscută marelui public. E vorba de Gina Pane. Folosindu-şi corpul şi faţa ca o pânză sau un bloc din piatră, ea pretindea că denunţă opresiunea socială crestându-şi sprâncenele, oferindu-şi ca spectacol faţa însângerată.

...

„Un discipol al lui Gina Pane făcea caltaboş cu propriul sânge şi îl distribuia publicului. Spectacolul dat în anul 1969 se intitula „Messe pour un corps"[30] (*op. cit., p. 67-68*). Un altul şi-a secţionat penisul pe lungimea lui, în timp ce un alt adept al acestei arte şi-a cusut gura fără anestezie, apoi şi-a smuls firul. Mânjit cu sânge, el cresta pielea femeilor care făceau parte din spectacol. Acesta din urmă, ca şi alţii, se referea la *nazism* şi la *Shoah*. Orlan se oferea publicului în timp ce i se făceau operaţii estetice, modificându-i-se de fiecare dată faţa, şi i se implantau ornamente (emisiunea „Rive droite – Rive gauche"[31], Paris Première).

...

[29] N.T. *True Blood – Sânge Adevărat*
[30] N.T. „Messe pour un corps" – „Mesă pentru un corp"
[31] N.T. „Rive droite – Rive gauche" – „Malul drept – Malul stâng"

„Liderul" austriac al mişcării acţionniste, Hermann Nitsch, întinde viscerele calde încă ale unui animal sacrificat pe corpul gol al unui bărbat întins pe o masă. Alte animale sunt crucificate. H. Hitsch este cunoscut pentru faptul că îşi expune tablourile pictate cu sânge de animale. Un alt austriac şi-a tăiat, pe scenă, penisul în bucăţele mici şi în cele din urmă a murit datorită „operaţiei" în cauză. Corpul, smuls Naturii, devenit bun de tăiat şi maleabil după bunul plac, conţine de acum înainte elemente cibernetice. Este exact ceea ce propăvăduieşte biologul Donna Haraway (1991) în *Simians, Cyborgs and Women*[32]. Subtitlul cărţii este *Reinvention of Nature*[33].

...

„Fiind vorba de corpul maleabil, merită să fie menţionate lesbienele *butch* (masculine), dintre care unele îşi taie sânii, îşi administrează hormoni pentru a avea mustaţă şi barbă (cf. M.-H. Bourcier, *Queer Zones 2001 – Queer* este termenul ce îi desemnează, în engleză, pe cei şi cele care se pretind de sex şi de gen nedeterminate, chiar multiple).

„Dacă practicile sadomasochiste variate sfârşesc prin a remodela corpul şi a face să ţâşnească sângele, jucându-se cu moartea, acte pe care le putem clasa în categoria comportamentelor „ordalice"[34], este important de menţionat practica numită *bare-backing* [...]. Aceasta constă, pentru seropozitivi, în a avea voluntar raporturi sexuale neprotejate şi, invers, pentru seronegativi, în a li se cere să se infecteze. Conform lui Bourseiller, există anunţuri pe Internet de genul *gift givers* şi *bug chasers*.

...

„Putem cita în continuare producţiile *snaffs*, filme video în care apar crime comise pe viu pentru plăcerea celor care le filmează şi a acelora care le cumpără[35].

---

[32] N.T. *Simians, Cyborgs and Women – Maimuţe antropoide, Roboţi şi Femei*

[33] N.T. Reinvention of Nature – Redescoperirea naturii

[34] N.T. Termen ce provine, probabil, de la Terapia Ordalică (Ordeal therapy), o cale insolită de schimbare, sau cum pot fi rezolvate situaţiile cele mai încurcate prin folosirea bunului simţ, aplicat cu rigoare şi convingere, conform terapeutului Jay Haley.

[35] N.A. Această „nouă" pornografie are strămoşi nu numai literari, ca Sade, a cărui operă a coincis cu Revoluţia franceză, dar şi în practica

„Pare destul de evident faptul conform căruia capacitatea de a simboliza a dispărut din aceste producții în care corpul este atacat la modul concret, străpuns, mutilat, distrus."

rugăciunilor religioase negre de la sfârșitul secolului al XIX-lea, în epoca afacerii Dreyfus și a înfloririi scrierilor rasiste, precum și în perioada încheierii războiului din 1914. Am menționat, de asemenea, (1984, p. 309) violul comis de Stavroghin asupra Matrioșei, ștergând prin actul lui pedofil diferența dintre generații. În *Demonii* (1872), Dostoievski descrie gruparea Netchaiev, formație nihilistă, a cărei acțiune teroristă era un preludiu la revoluția din Octombrie. Cabaretele de travestiți din Berlin, care au servit drept temă de inspirație pentru filme ca *Oul șarpelui* și *Cabaret*, au precedat apariția nazismului, ca și cum dintr-o sexualitate „denaturată" trebuia să țâșnească, printr-o magie imitativă, forme sociale politice extraordinare.

BCU CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III – Pierderea activităţii simbolice

„Jucăria îşi înalţa, de asemenea, capul spre Moarte."

Mishima

A propos de genocid, acţiune pe care am fi tentaţi totuşi – doar din respect pentru victimile sale – să o ţinem cu grijă departe de sexualitate, am avut ocazia să afirm (1990) că teoria rasistă este, negreşit, exterminatoare: ea îşi plasează în centru *corpul* şi *sângele*. Or, trupul şi părţile acestuia constituie punctul de plecare al proceselor de simbolizare. Natura, peisajele sunt identificate cu corpul propriu sau cu cel al obiectului (cf. lucrării „Le Cantique des cantiques"[36]), creaţiile omeneşti, obiectele fabricate reprezintă la început nişte extensii sau nişte exomoze ale corpului propriu şi ale funcţiilor sale aşa cum indică limbajul, precum şi jocurile şi desenele de copii (fotoliile au braţe, un spate; compasul – picioare; canalul de scurgere – metroul, o gură etc.)

Potrivit autoarei Melanie Klein, conflictele cu obiectul primar (în special corpul matern şi/sau părţi ale acestuia) sunt la originea temerilor de persecuţie (prin contratransferul obiectului stricat sau distrus) şi a sentimentelor de vinovăţie. Din acest motiv, copilul va fi incitat să găsească substituenţi ai corpului obiectului, apărat astfel de atacurile sale. Aceşti substituenţi constituie simboluri al căror sens rămâne (în general) inconştient.

Capacitatea de a trăi într-o „pădure de simboluri" este astfel sinonimă cu creativitatea, ea însăşi apărută din multiplele deplasări pe nişte obiecte succesive, din impulsurile distructive

[36] N.T. „Le Cantique des cantiques" – „Cântarea cântărilor"

ale subiectului, din ce în ce mai îndepărtate de ţinta lor iniţială. *Ea este deci la fel de constitutivă ca şi morala.*

Abolirea sacrificiului omenesc şi simbolizarea sa e reprezentată în iudaism prin non-sacrificiul lui Isaac, fiul nesperat şi preaiubit al cuplului Avram şi Sarah (Geneza 22, 1-20), înlocuit, datorită intervenţiei unui înger, cu un berbec[37], substitut simbolic al fiului.

Interzicerea sacrificiului omenesc este, anume, cel al copilului, se repetă de mai multe ori în *Vechiul Testament*: „Să nu dai pe niciunul dintre copiii tăi ca să fie adus jertfă lui Moloh, şi să nu pângăreşti Numele Dumnezeului tău. Eu sunt Domnul" (Leviticul, 18-21). „ [...] astfel încât nimeni să nu-şi mai treacă fiul sau fiica prin foc în cinstea lui Moloh" (Regii II, 23-10). „Au zidit înălţimi lui Baal în valea Ben-Hinom, ca să treacă prin foc lui Moloh pe fiii şi fiicele lor: lucru pe care nu li-l poruncisem; şi nici nu-Mi trecuse prin gând vreodată" (Ieremia, 32-35).

De fapt, sacrificiul este sinonim cu a te îndepărta progresiv de corpul omenesc, religia înlocuindu-l cu cel al animalului, apoi cu ofrandele alimentare fără carne, tămâia şi, în sfârşit, cu rugăciunea. Observăm astfel în ce mod activitatea simbolică îndepărtează viaţa, alegând substituenţi din ce în ce mai abstracţi.

În măsura în care este axat pe *corpul* şi pe *sângele* indivizilor aparţinând anumitor grupări omeneşti, obiect de ură şi de dispreţ, rasismul nazist se săvârşeşte neapărat prin crimă. Nenumăratele discuţii pe marginea soluţiei finale sunt astfel

---

[37] N.A. G. Heinsohn (1988) vede, în interzicerea de către iudaism a sacrificiului omenesc, originea esenţială a antisemitismului. Ca şi cum sacrificiul omenesc nu ar putea fi într-adevăr abandonat. Potrivit autorului, actul în speţă reapare în religia creştină sub forma lui Iisus crucificat, sacrificat pentru mântuirea omenirii, sacrificiu repetat în rugăciune. Evreul, a cărui religie îi interzice sacrifiul omenesc, devine cel asupra căruia este proiectat constant infanticidul, de la cel asupra copilului Iisus până la cel al micuţului Mohamed, trecând apoi la acuzaţia potrivit căreia azima, de Paşte, ar conţine sângele unui copil creştin sacrificat pentru acea ocazie. În timpul oficierii slujbei la bazilica Naşterea Domnului, în primăvara anului 2002, din Bethleem, un desen apărut în *Corriera della Sera* îl reprezenta pe Iisus în braţele Fecioarei; o bulă ieşea din gura copilului, artificiu grafic realizat pentru a-i ilustra vorbele: „Mamă, vor să mă ucidă a doua oară?". Cât despre non-sacrificiul lui Isaac, acest act este aproape întotdeauna înţeles în sensul că Avram îşi sacrifică fiul.

în van: ea este inerentă rasismului, din sfera căruia simbolizarea a dispărut.

Referitor la sânge, acesta are particularitatea de a nu putea fi simbolizat. Atunci când, în timpul sacrificiului din rugăciune, pâinea şi vinul repezintă trupul şi sângele lui Iisus, vinul nu constituie un simbol în sensul psihanalitic al termenului, nu numai din cauză că, în catolicism, doctrina *prezenţei reale* implică realitatea existenţei corpului şi a sângelui lui Iisus în ostie sub *aparenţa* pâinii şi a vinului, ci şi deoarece în psihanaliză se consideră că ceea ce este cu adevărat simbolizat (şi nu doar figurat) rămâne inconştient. De fapt, dacă trupul constituie punctul de plecare al activităţii simbolice, sângele nu este în aceasta nici punctul de plecare, nici cel de sosire. *Este*. Sângele este sânge, este sângele, este sângele... În aşa măsură, încât rasismul, care pune în evidenţă corpul şi sângele, tinde să anihileze rasa omenească şi să instaureze barbaria.

Ar fi timpul să ne debarasăm de un tabu care reprezintă un obstacol în calea reflecţiei: sexualitatea este legată, potenţial, de distructivitate, după cum ne obligă să constatăm în urma „survolului" practicilor „extremiştilor sexului", iar distructivitatea însăşi ar putea foarte bine să fi apărut din sexualitate. Sânjenitoare idee care ne îndepărtează de Freud.

Nazismul şi Shoah[38] sunt prezentate adesea la „extremiştii sexului". Ne-am putea gândi că, dacă sexualitatea lor, chiar ucigătoare, întrebuinţează reprezentări de o violenţă fără limite, furnizate de realitatea istorică, acest fapt nu prevede prezenţa sexualităţii la cei ce practică genocidul. Iată în continuare două citate:

„Într-o zi, el bandajează sânii unei femei pentru a vedea cât timp îi va supravieţui pruncul fără hrană. Ea însăşi îşi omoară nou-născutul pentru a-şi alina suferinţele..."

„Un altul [...] vrea o mamă şi patru copii; el îi închide într-un loc de unde poate să-i vadă; nu le dă de mâncare, în scopul de a observa efectele foamei asupra acestei femei şi pe care dintre copiii ei îl va mânca mai întâi biata mamă."

Primul citat este din *Les enfants d'Hitler*[39] (1993), o carte scrisă de Gerald L. Posner. Subiectul despre care este

[38] N.T. Holocaustul, de la „shoah" – catastrofă
[39] N.T. *Les enfants d'Hitler – Copiii lui Hitler*

vorba în acest pasaj este Mengele. Scena se petrece în lagărul de la Auschwitz.

Al doilea citat este extras din cartea Marchizului de Sade, *Cent vingt journées de Sodome*[40] (1785), a patra (şi ultima) parte.

A fost menţionată existenţa bordelurilor în anumite lagăre de concentrare, în care erau deportate prostituatele. Ca întotdeauna, fără îndoială din pudoare şi din respect, nu s-a vorbit, după cunoştinţa mea, despre orgiile ce aveau loc noapte după noapte în zonele din lagăr rezervate barăcilor ocupate de trupele SS. Astfel, în lagărul de la Plaszvov, de unde Schindler a salvat numeroşi evrei, comandantul îşi exersa, ziua, meseria morţii; iar noaptea, el şi alţi membri SS se desfătau cu numeroasele lor metrese, cu precizarea că nu erau deportate. Adesea, ameţiţi de alcool, ei ieşeau şi trăgeau orbeşte cu mitralierele în barăci (conform mărturiei unui fost deportat la Plaszvov, salvat de Schindler, care a participat la acele orgii şi a furnizat alcool comandantului lagărului; deportatul a locuit câteva luni la Schindler în Germania după război şi a dezvăluit aceste informaţii cu gura lui). Să ucizi, să masacrezi, să distrugi ating, aici, focul lui Eros, a cărui faţă de îngeraş dolofan lasă loc unui cap hidos de mort.

Cu siguranţă, sacrificiul şi crima sunt de o esenţă diferită. Sacrificiul este ritualizat şi are semnificaţia unei ofrande preţioase făcute lui Dumnezeu (sau zeilor) pentru a-L(a-i) linişti, a-I(a le) cere o favoare ori pentru a-I(a le) mulţumi. Cel care oferă darul se lipseşte de o parte importantă din el însuşi (copilul lui, o parte din vaca sa, din bani – pecuniar ar veni de la *pecus*: vită; banul, valoare abstractă, conţine semnificaţii ce îl reincarnează, ca să zicem aşa: în tăgăduirea „Pierderea de bani nu este o catastrofă", şi mai ales în proiecţia: livra de carne cerută de Shylock). Dar dacă există o fisură în simbolizare (într-un anumit sector al acesteia), diferenţa dintre crimă şi sacrificiu poate fi ştearsă.

În eseul său, *Mishima ou la vision du vide*[41] (1981), Marguerite Yourcenar aminteşte că, în *Templul zorilor*, decapitarea este descrisă „sub forma unui sacrificiu animal

[40] N.T. *Cent vingt journées de Sodome – Cele 120 de zile ale Sodomei*
[41] N.T. *Mishima ou la vision du vide – Mishima sau viziunea vidului*

echivalent cu tradiționalul *seppuku* japonez. La Calcutta, în templul divinității Kali, Distrugătoarea, „Honda contemplă cu o curiozitate și cu o greață stăpânite sacrificatorul decapitând o capră dintr-o singură lovitură, deși cu doar o secundă în urmă tremura, rezista și behăia, iar acum zace preschimbată într-un lucru."

Această scenă poate fi asemuită într-un fel cu cea a disecției pisicii (dar în acel caz nu era vorba de un sacrificiu), cît și cu cea descrisă în *Confession d'une masque*[42] (1958), amintire a unei lecturi din copilărie. „Viziuni cu «prinți asasinați» mă urmăreau cu încăpățânare. Cine ar fi putut să-mi explice de ce mă complăceam în amintiri în care ciorapii de damă, care dezvăluiau formele acestor prințese, erau asociați cu moartea lor crudă?" (În acest caz, impulsul sexual este legat în mod clar de moarte.) Mai departe: „Moartea sa, în timp ce era devorat de dragon, era descrisă cu minuțiozitate:

«Fără să aștepte o clipă, dragonul îl făcu bucățele pe prinț și-l înghiți cu lăcomie. Prințul ajunsese aproape de limita a ceea ce putea îndura, dar cu toate acestea își luă inima în dinți și suportă cu fermitate tortura până în momentul în care dihania începu să-l rupă în bucăți.»" În poveste, prințul se reconstituie și scapă de dragonul care, în cele din urmă, se prăbușește și moare. Tânărul cititor nu este mulțumit de acest sfârșit și îl transformă: de data aceasta prințul rupt în bucăți se prăbușește și moare.

„Pe de altă parte, mă complăceam să-mi imaginez situații în care eram eu însumi ucis pe câmpul de bătălie sau asasinat." Cunoaștem fascinația copilandrului Mishima pentru *Saint-Sébastien*[43], de Guido Reni (martiriul pentru credință se înrudește cu sacrificiul; în ambele cazuri, el se adresează lui Dumnezeu, zeilor).

Fantasmele tânărului Mishima au uneori ca obiect antropofagia. Astfel, în *Confesiunea unei măști*, el descrie un instrument de execuție pe care și-l imaginează și ne amintește de mașina din *La colonie pénitenciaire*[44], de Kafka (1919).

---

[42] N.T. *Confession d'une masque – Confesiunea unei măști*
[43] N.T. *Saint-Sébastien – Sfântul Sebastian*
[44] N.T. *La colonie pénitenciaire – Colonia penitenciară*

Dispozitivul este prevăzut cu „foreze mecanice destinate să perforeze inima omenească". Sângele obținut este îndulcit, pus în recipiente și vândut în comerț.

Mishima detaliază, de asemenea, fantasmele unui ospăț din timpul unor funerarii, în care un adolescent este ucis pentru a fi mâncat: „Farfuria fu așezată pe masă, ocupând spațiul vid, care până atunci strălucea, gol, în lumină. Am luat de pe farfurie cuțitul mare și furculița de aceeași mărime și am întrebat: «De unde să încep?» Nu am primit niciun răspuns. Se simțeau, mai degrabă decât să fie văzute, numeroase fețe ațintite spre farfurie. «Iată, fără îndoială, un loc bun pentru a începe.» Am înfipt furculița direct în inimă. Un jet de sânge mi-a țâșnit în față. Ținând cuțitul cu mâna dreaptă, am început să tai carnea de pe piept, încet, mai întâi în felii subțiri..."

Regăsim acest gen de canibalism și la alți autori: la Tennessee Williams, în *Suddenly, Last Summer*[45] (1965); la Pasolini, în filmul său intitulat *La Porcheria*[46] (1969). („Mi-am omorât tatăl, am mâncat carne de om și tremur de plăcere.") El a fost asasinat de o puștama care i-a înfipt un țăruș în piept, după ce l-a forțat să comită acest act nesăbuit. Cel puțin aceasta este descrierea oferită de Dominique Fernandez în interesanta sa lucrare *Dans la main de l'ange*[47] (1982). Laura Betti se gândea la un atentat politic, într-un interviu pe canalul de televiziune France Culture (23 august 2002). Tatăl, căpitan în armata colonială fascistă din Africa, trimite soției, din timp în timp, câte o carte poștală. Fiul comentează:

„Mai mult decât pe alții m-a uimit imaginea unui explorator prăbușit la pământ între labele unui tigru. Nu i se vedeau din trup decât umerii și capul. Restul dispărea sub pântecul fiarei care apucase să devoreze un braț smuls din trunchi și se pregătea să-și înfigă colții în celălalt. Tânărul aventurier, fără să fie câtuși de puțin leșinat de frică sau înspăimântat de ceea ce i se întâmpla, deși era pe deplin conștient de soarta sa, zăcea nu în poziția unuia care înfrunta o moarte înspăimântătoare, ci cu grația blândă a unei victime.

---

[45] N.T. *Suddenly, Last Summer – Deodată, vara trecută*
[46] N.T. *La Porcheria* – titlu original în italiană *Porcile* (*Cocina*)
[47] N.T. Cartea a ost publicată la noi cu titlul *Îngerul destinului*

Tigrul îi sfâşiase cămaşa. Ceea ce se zărea printre bucăţile rupte de pânză era pielea tare şi bronzată a tânărului. [...] am aşteptat ca mama să iasă din cameră pentru a pune mâna pe ea ca un hoţ. [...] Agăţată cu o pioneză de spătarul patului meu, ea a devenit fetişul meu: înainte să adorm, adresam un fel de rugăciune tigrului pentru a mă apuca între ghearele sale şi a face din corpul meu un festin."

Tatăl, prizonier timp de patru ani, a revenit din Kenya, complet înfrânt şi alcoolic (un „erou" decăzut).

„Senilitatea precoce a şefului de familie ne-a căzut pe cap ca o favoare încântătoare. [...] a fost [...] anotimpul edenic al vieţii mele."

Pier Paulo Pasolini era interesat la un moment dat de Caravagio:

„M-a uimit imediat cuplul călău tânăr/victimă în vârstă. Cu braţele făcute cruce, el îl priveşte direct în ochi pe tânărul care este pe jumătate aplecat asupra lui şi caută în ce parte a corpului să-şi înfigă arma, o spadă cu lama lungă şi strălucitoare." „[...] îmi spuneam că ar fi trebuit o forţă supraomenească pentru a nu fi dorit să mor, lovit de o asemenea apariţie."

Imaginea tigrului devorator revine de mai multe ori, fie direct sub forma cărţii poştale paterne („Pe bună dreptate, după acele vremuri îndepărtate am încetat brusc, într-o singură zi, să mai caut inconştient frumosul monstru care mă sfâşia cu ghearele sale"), fie sub aspectul maharajahului din Jaipur, care, după o lungă rugăciune, se oferă drept hrană tigrilor muritori de foame.

Mâncat, a fi mâncat pare a fi echivalent aici cu: „ [...] gestul tatălui meu, în ziua în care a pus, de altfel fără nicio intenţie, acest mesaj în cutia poştală a taberei sale, a asociat pentru totdeauna în inima fiului său plăcerea cu pedeapsa, lăcomia gurmandă cu supunerea vinovată." (Nu mai distingem subiectul de obiect din fraza „lăcomie gurmandă".)

Locul favorit al iubirilor venale ale lui Pier Paulo Pasolini sunt abatoarele din Roma: „M-am strecurat cu o şi mai mare febrilitate în abatoarele adiacente. Imensul cvadrilater ocupa vechiul amplasament din antichitate al târgului de boi Foro Boaria, unde romanii veneau să-şi procure carne. Un loc care la origine era destinat sacrificiilor şi libaţiilor de sânge.

Şi, de asemenea: „Care este religia", îmi spuneam eu, „care nu ar stabili o legătură la fel de necesară, pe cât de

misterioasă între extaz şi moarte, între sânge şi înviere? Şi asta în timp ce ar fi trebuit să-mi recunosc o tulburare şi o irezistibilă curiozitate de a face dragoste în nişte condiţii ce ar fi părut oribile altcuiva, cu excepţia angajaţilor municipali, pentru care priveliştea cărnurilor moarte, a măruntaielor desfăşurate pe mese, a băltoacelor roşietice şi a canalelor de scurgere a devenit obişnuită." El descrie, de asemenea, „furia de a izbucni în râs în mijlocul sângelui".

În filmul său, *L'Évangile selon saint Mathieu*[48], Paolini a ales-o pe mama sa pentru a o încarna pe Fecioara Maria. Dominique Fernandez declara în acest sens: „Unde să găseşti în altă parte decât în Biblie pretextul de a scrie o poveste de dragoste dintre o mamă şi un fiu?"

Imediat după succesul filmului (pelicula a fost premiată la festivalul de la Veneţia şi a primit Marele Premiul din partea Oficiului international catolic de cinematografie), Pasolini pleacă în Kenya (de unde tatăl său trimisese vederea cu tigrul pe când era prizonier). Autorul îşi imaginează gândurile:

„Încă îndrăzneşti să negi importanţa tatălui tău în viaţa ta? Ai dori să nu aibă nicio contribuţie la făurirea comportamentului tău, să dispară, pur şi simplu, fără să te marcheze cu influenţa sa. Nu-ţi iubeşi decât mama şi nu suporţi ideea că un altul a contribuit la formarea ta, aşa cum eşti astăzi. Vrând-nevrând, trebuie să cedezi în faţa faptului împlinit. Cel la care nu te gândeşti niciodată şi pe care l-ai văzut murind fără nicio emoţie nu te părăseşte deloc, te însoţeşte din umbră."

Antropofagia reprezintă mijlocul cel mai concret de a distruge un obiect şi de a ţi-l însuşi. Introiecţia obiectului este o formă primitivă de dragoste şi e bazată pe înglobarea reală (a sânului, a laptelui).

Dar ea devine un mecanism psihic destinat, în cursul evoluţiei, să pună în interiorul sinelui obiectele bune, astfel încât să ofere eului forţă şi încredere şi să asigure procesele de identificare inerente dezvoltării. Obiectele pierdute sunt introeiectate în aşa fel, încât să păstreze în sine obiectul sau caracteristicile acestuia. Faptul că festinul canibalic în fantasma lui Mishima este o masă dată cu ocazia unor funeralii conduce la ipoteza unei pierderi pe care, în virtutea relaţiei cu obiectul pierdut, el nu a reuşit, într-adevăr, să o

[48] N.T. *L'Évangile selon saint Mathieu – Evanghelia după Matei*

introeiecteze, şi nu-i mai rămâne decât să o înghită, la modul concret... Iar cum relaţia cu acest obiect este lovită de o teribilă ambivalenţă, el nu mai poate să-l păstreze la modul stabil: este deci obligat de a repeta neîncetat această introiecţie, dar, deşi fantasmatică, aceasta nu suferă, practic, o deplasare în ceea ce ea are ca obiect o fiinţă omenească înspăimântător de concretă.

Mai mult, ea este sexualizată violent. Încă şi mai mult, simbolizarea e cvasi inexistentă, în ciuda formulării literare.

În anul 1951, mai exact la şase ani după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, a fost publicat eseul *L'homme revolté*[49]. Procesul instruit de Albert Camus în această lucrare este cel al „negaţiei absolute", cea a lui Sade pentru început, obiect al „laudelor nesăbuite din partea contemporanilor noşti" (p. 54). „El nu a pus bazele unei filosofii, dar a continuat visul monstruos al unui persecutat; considerăm doar că acest vis este profetic. Revendicarea exasperată a libertăţii l-a condus pe Sade în imperiul servitudinii [...] într-un vis de distrugere universală" (p. 55). Conform lui Sade, „Libertatea nu poate suporta limite. Ea este o crimă sau nu mai e libertate". Şi, apropos de „Francezi, încă un efort şi veţi deveni republicani" (în *Philosophie dans le budoir*[50]), Camus menţionează „republica lui Sade înconjurată cu un gard de sârmă ghimpată" (p. 62). Aluziile lui Camus, în această lucrare, la război şi la lagărele de concentrare sunt discrete, dar puternice. Sade, mai scria el, inspirat de admiraţia exagerată pentru oraşul ideal, „construieşte cu meticulozitate oraşul puterii şi al urii, ca precursor ce este, până la a pune în cifre libertatea pe care o cucerise. El îşi rezumă astfel filosofia prin intermediul contabilităţii reci a crimei: „Masacru înainte de 1 martie.: 10. Total: 46." Precursor, fără îndoială, dar modest aşa cum vom vedea" (p. 63).

După ce Freud a introdus instinctul morţii (Thanatos) opus instinctului vieţii (Eros), s-a presupus că nu s-a vorbit, în psihanaliză, de distructivitate decât în absenţa legăturii dintre agresivitate şi impulsul sexual.

Astfel încât nu am îndrăzni să considerăm masacrele de masă ca o satisfacere sexuală în absenţa limitelor interne,

[49] N.T. *L'homme revolté – Omul revoltat*
[50] N.T. *Philosophie dans le budoir – Filosofie în budoar*

pe care tocmai le-am asociat cu o incapacitate de a crea simboluri. Apreciem că această concepție freudiană despre instinctul morții coincide cu teama religioasă, care inspiră crima colectivă săvârșită sistematic pe o scară gigantică.

Sexualitatea „normală" conține un anumit grad de agresivitate, potrivit lui Freud, mai exact este sadică. „Încă de la început, am recunoscut prezența unei componente sadice în impulsul sexual. După cum știm, ea poate deveni independentă și totodată să determine, sub formă de perversiune, toată activitatea sexuală a unui individ [...] Dar cum să derivăm din Eros, care întreține și conservă viața, tendința sadică, ce urmărește vătămarea obiectului? Nu ar fi mai firească presupunerea că acest sadism nu reprezintă decât un instinct al morții, pe care influența libidoului narcisic l-a detașat de instinctele eului, astfel încât el se exercită doar asupra obiectului? El intră acum în serviciul funcției sexuale. În timpul fazei orale a libidoului, faptul de a exercita o influență erotică asupra obiectului coincide cu distrugerea sa [...] și, în cele din urmă, în stadiul întâietății genitale, la încheierea reproducției, este utilizat pentru a domina obiectul în măsura în care se dovedește necesar realizării actului sexual" (1920). Freud va afirma încă și mai clar, trei ani mai târziu, următorul lucru: „Componenta sadică a impulsului sexual este un exemplu clasic de intricație impulsională satisfăcătoare (între impuls de Viață și impuls de Moarte), iar sadismul devenit în mod independent perversiune reprezintă un exemplu tipic de dezintrecație, deși nu e dusă până la limită" (1923).

În articolul „Problème économique de masochisme" („Problema economică a masochismului") (1924), Freud își rezumă opiniile în privința sadismului și relația acestui act cu Eros și Thanatos:

„În organismele multicelulare, libidoul interferează cu impulsul morții sau al distrugerii, dominant în structura lor și care încearcă să dezintegreze acest organism celular și să conducă fiecare organism elementar spre o stare de inerție organică (oricât de relativ ar fi el). Libidoul are ca sarcină să facă inofensiv impulsul distructiv și se debarasează de acesta scoțându-l, în mare parte, afară – curând cu ajutorul unui sistem fiziologic special, musculatura – spre obiectele lumii exterioare. Acest impuls este numit impuls de distrugere, de influență, voință de putere. O parte a impulsului intră direct în

sfera funcției sexuale, unde joacă un rol important. Este vorba de sadismul propriu-zis."

Altfel spus, distructivitatea ar exista în stare „pură", lipsită de orice componentă sexuală. Exact ceea ce a afirmat Freud despre supraeul melancolicului, care atacă eul cu o „violență fără milă, ca și cum ar fi captat tot sadismul disponibil al subiectului". Ceea ce există, așadar, în supraeu este o „pură cultură a instinctului morții" (1923). Să nu deschidem o discuție despre melancolic, relația sa cu obiectul pierdut introiectat și despre sinuciderea lui ca asasinare a obiectului cu care este identificat eul. Să remarcăm doar că această „pură cultură a instinctului morții" detașată progresiv de pe obiecte, neconfundate cu eul, este înscrisă în filigran în textele lui Freud tratând subiectele legate de Eros și Thanatos. „Purul instinct al morții" este pur.

În *Trois essais sur la théorie de la sexualité*[51] (1905), Freud scria totuși de cruzime precizând legătura sa cu sexualitatea:

„Copiii care se disting prin cruzimea lor asupra animalelor și a colegilor trezesc, în general, pe bună dreptate, suspiciunea unei activități sexuale intense și premature, avându-și sorgintea în toate zonele erogene."

Dacă atrocitatea este, prin urmare, („Pulsions et destin des pulsions"[52], 1915) considerată drept inerentă impulsului de autoritate și lipsită, posibil, de orice noțiune de plăcere, în 1905 această cruzime e sinonimă cu sadism.

(Să notăm că, mai exact, impulsul de autoritate, conceput ca pură agresivitate, va intra în sfera sexualității, după Freud, în timpul realizării actului genital, formând, prin fuziune cu ea, sadismul. Altfel spus, acest sadism ar fi propriu masculin.)

Și totuși rata actuală de criminalitate ne obligă să revizuim problema rolului sexualității în distructivitatea însăși.

Din toate timpurile, învingătorii și-au însușit nevestele și fiicele celor învinși. Furia războinică și ardoarea sexuală au făcut întotdeauna casă bună.

A jefui, a viola, a ucide: un triptic vechi de când lumea.

---

[51] N.T. *Trois essais sur la théorie de la sexualité – Trei eseuri despre teoria sexualității*

[52] N.T. „Pulsions et destin des pulsions" – „Impulsurile și soarta lor"

Nu este vorba doar de a cuceri femeile debarasându-ne de rivali, ci şi de a forţa soţiile şi fiicele, de a le umili, de a le lăsa gravide, de a le constrânge să se sinucidă, aşa cum ne-a arătat războiul din fosta Iugoslavie.

„Eliberarea sexuală", departe de a fi suprimat violurile, nu a făcut decât să le multiplice. Caracterul colectiv pe care acestea l-au dobândit frecvent în Franţa privează încă destul de mult sexualitatea de caracterul ei erotic (în sensul psihanalitic al termenului: vizând uniunea cu obiectul) pentru a o restrânge la o pură descărcare a unui impuls. *Try to remember*... Contrar profeţiei reichiene, „eliberarea sexuală" nu a eliberat alt lucru decât violenţa. Crimele sexuale nu s-au redus, nici pedofilia, nici incestul. Femeile practică, în grup, exerciţii sexuale cu copiii lor, împreună cu alţi părinţi şi alţi copii (fapte diverse raporate de mass-media în anii 2001 şi 2002. Se pare că ar fi avut loc la Angers şi Pas-de-Calais).

Criminalii în serie, ale căror omoruri sunt adesea şi făţiş sexuale, se pare că nu au renunţat în a-şi sugruma, desfigura, tortura, arde victimele.

În lucrarea sa, *Emprise et satisfaction*[53] (1997), Paul Denis consideră sadismul drept un „destin al autorităţii", sadism pe care îl explică fără a recurge la instinctul morţii. În opinia lui, „satisfacţia este [...] singurul eveniment care poate stopa evoluţia autorităţii, iar acest deziderat reprezintă singurul ei scop".

Atunci când are loc o creştere a gradului de excitaţie, eforul de autoritate devine din ce în ce mai violent. „În acest sens, propunem", spune autorul, „să apreciem că sadismul constituie o consecinţă a acestei creşteri a excitaţiei, care se aplică obiectului ce refuză să se preteze satisfacţiei." Asta ar însemna ruperea legăturilor cu reprezentaţiile şi momentele care ar transforma „sadismul în distructivitate liberă". Paul Denis se referă tocmai la *hybris*, conform sensului pe care i-l dau în *Éthique et esthétique de la perversion*[54] (1984). El găseşte în această lucrare o concepţie care „arată [...] intensitatea potenţialului distructiv al sadismului, în afară de orice referire la instinctul morţii". Denis mă citează, referitor

[53] N.T. *Emprise et satisfaction – Autoritate şi satisfacţie*

[54] N.T. *Éthique et esthétique de la perversion – Etică şi estetică a perversiunii*

la autoritate: „Trebuie să existe în *hybris* un fenomen de coexcitație libidinală, care erotizează impulsul de autoritate pentru a-l transforma în sadism."

De fapt, am propus *hybrisul* ca punct de plecare al sadismului. *Este vorba de a face să devină imposibil*, mai exact toate satisfacțiile sexuale imaginare, genitale, dar mai ales pregenitale, cele care erau accesibile copilului (trimit cititorul la scrierile mele anterioare, în special la *Etică și estetică a perversiunii, op. cit.*), cel puțin potențial: a bate, a fi bătut, a utiliza toate zonele erogene inversându-le rolul ca și cum asta ar apărea continuu în opera sadiană (a introduce în vagin materii fecale, lapte în anus, a provoca nașterea prin anus, a face operații diabolice – cei doi chirurgi, Rodin și Rombeau) (*Histoire de Justine*[55]). Bandole, un alt adept al lui Sade, lasă gravide femei legate pe niște mașini. El le face să nască torturându-le, apoi crește copilul unei astfel de victime, iar în cele din urmă îl înecă.

Evident, autoritatea sadică ce nu are ca limită decât crima (inclusiv) este exprimată la modul cel mai amplu în *Cele 120 de zile...*, catalog de perversiuni și de descriere a autorității progresive asupa obiectelor (de la umilire, murdărire până la mutilare și moarte). Cred că *hybrisul*, putere absolută asupra ființelor și a lucrurilor, îmbină autoritatea și sadismul, sau, pentru a urma concepția lui Paul Denis, în *hybris* autoritatea se dezvoltă în sadism.

„Vă am în puterea mea", ne zice el deîndată ce ne-am așezat. „Vreau să fac din voi ceea ce-mi va plăcea" (*Histoire de Juliette ou les prosperités du vice*[56], VIII, p. 56).

Dacă am afirmat (1984) că „trebuie să existe în *hybris* un fenomen de coexcitație libidinală, care erotizează impulsul de autoritate pentru a-l transforma în sadism (frază citată de Paul Denis în lucrarea sa), asta s-a datorat, fără îndoială, lașității. Cred că distructivitatea este întotdeauna de origine sexuală, că autoritatea în forma sa cea mai totalitară, proprie celor care vor să se pună în locul lui Dumnezeu, „ajunge să facă din crimă o varietate de însușire", pentru a relua interesanta expresie a lui Paul Denis. Dar distructivitatea, al

[55] N.T. Histoire de Justine – Povestea lui Justine

[56] N.T. *Histoire de Juliette ou les prosperités du vice – Povestea Julietei sau prosperitatea viciului*

cărei scop aparent nu îl constituie satisfacţia sexuală, să o afirmăm în sfârşit, cea din lagărele morţii, la care trebuie s-o adăugăm astăzi pe cea a teroriştilor, are o origine sexuală? A fost interzis, şi este şi în prezent, evident, să se profereze ceea ce seamănă cu o obscenitate, şi ca genocidul să procure plăcere celor care l-au săvârşit. Este cu atât mai mult decent să vorbim deci de impulsul morţii! În acelaşi timp ce acesta plasează opera lui Sade nu de partea Revoluţiei, a libertăţii şi a Republicii („Francezi, încă un efort..."), aşa cum doreşte sintagma politiquement correct, ci de partea nebuniei sexuale, preludiul marilor tulburări istorice şi al Terorii.

Dacă activitatea simbolică vizează salvgardarea integrităţii obiectului, ea contribuie, de asemenea, la păstrarea interdicţiei incestului. Acesta implică găsirea unor substituenţi ai obiectului primar pentru obţinerea satisfacţiei sexuale şi solicită punerea în practică a abilităţilor de a deplasa dorinţa spre alte obiecte.

Desigur, pentru fată, incestul cu tatăl constituie deja o relaţie mai puţin imediată decât cu mama. Cu toate acestea, un tată, obiect secund al fetei (după mamă, obiect primar în cadrul celor două sexe), care se prezintă ca partener sexual, îi anulează, în parte, rolul indirect.

Efectele asupra activităţii simbolice sunt adesea discrete. Dar examinarea atentă a materialului analitic al femeilor care au avut relaţii incestuoase cu tatăl lor în copilărie şi/sau adolescenţă permite descoperirea unor tulburări caracteristice de gândire.

Astfel, o femeie de 50 de ani, inteligentă, frumoasă şi cultivată, care a avut o relaţie incestuoasă cu tatăl ei de la vârsta de 9 până la 16 ani, relatează, într-o şedinţă, povestea lui Andresen, „Les nouveaux vetęments de l'empereur"[57]. (Să ne reamintim că un împărat pierdea mult timp cu croitorii, cărora le cerea să-i confecţioneze costume foarte frumoase. Odată terminate, el îşi punea miniştrii, pe cei de la Curte şi supuşii să i le admire. Într-o zi, doi ţesători au reuşit să ajungă la rege şi au pretins că-i pot confecţiona cele mai frumoase veşminte din lume, de o culoare încântătoare şi de o subtilitate minunată. Ba chiar l-au asigurat că hainele vor fi de o finețe atât de extraordinară, încât imbecilii vor fi incapabili să le

[57] N.T. „Les nouveaux vetęments de l'empereur" – „Noile veşminte ale împăratului"

vadă. Rând pe rând, miniştrii au venit să le examineze. Croitorii se prefăceau că taie stofa, că înfig ace şi croiesc aşa cum se procedează de obicei, numai că miniştrii nu vedeau nimic. Pentru a nu trece drept imbecili, ei s-au prefăcut, la rândul lor, entuziasmaţi de rafinamentul veşmântului împăratului după ce a fost gata. A sosit şi ziua în care împăratul trebuia să se arate poporului sub un baldachin, îmbrăcat cu extraordinarele haine. Curtizanii şi poporul nu mai pridideau cu elogiile, de teamă să nu pară proşti. Până în momentul în care un copil îl arătă cu degetul pe împărat şi strigă: „Regele este gol!")

Pacienta a considerat obscenă povestea. Ce ruşine pentru rege! Am rămas perplex şi i-am zis pacientei că nu înţelegeam sensul pe care îl dădea acestei istorisiri. Dar ea nu vedea în poveste absolut niciun sens. Toată critica admiraţiei prefăcute, toată analiza ingredientelor care compun snobismul îi scăpau complet.

În sfârşit, ea rămânea fixată asupra aspectului pur *concret* al poveştii, fără a-i putea pricepe sensul metaforic. Pacienta adera complet la imaginea regelui dezbrăcat, reprezentarea tatălui ei umblând gol puşcă prin apartament în prezenţa copiilor lui. Relaţia sa incestuoasă îi imobilizase facultăţile de deplasare, de substituire şi de abstracţie, deci activitatea sa simbolică în anumite sectoare ale gândirii.

Lacan a creat conceptul de ordine simbolică în legătură cu tatăl. Această mare idee ne obligă însă să păstrăm unele rezerve: ea trece sub tăcere teoria kleiniană a procesului de simbolizare. Teoria în speţă implică, la fel ca şi cea a lui Lacan, faptul că intervine o diferenţă între subiect şi obiect, între corpul obiectului şi ceea ce îl va simboliza. Pentru Lacan, această distincţie ar proveni de la Tatăl care se interpune (din fericire) între copil şi Mamă. Tatăl a smuls copilul de lângă Mamă tocmai din dorinţa expresă a acesteia, care voia să-şi păstreze pentru totdeauna odrasla ca substitut al Falusului ei lipsă. Observăm aici o opţiune care nu lasă niciun loc dorinţei copilului, în special cea de a-şi regăsi întâia fuziune narcisică. (Vom mai vorbi despre acest subiect în capitolele următoare.) Este o ignorare a frământărilor pe care le cauzează separarea, la diferite nivele. Mai mult, începând din momentul în care copilul a dobândit o anumită autonomie, în care a intrat, dacă dorim, în ordinea simbolică, utilizarea proceselor de simbolizare nu cere să fie înţeleasă?

BOUIASIC CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IV – Chestiunea tatălui

„Taţii nu au încredere în tot ceea ce are un caracter creator, disprețuiesc orice pe lume. Taţii sunt niște mașini de ascuns realitatea, organe care servesc minciuni copiilor [...]. „Taţii sunt muștele lumii. Ei stau la pândă în jurul nostru, iar atunci când zăresc ceva ce se strică în noi, se reped într-acolo. Niște muște dezgustătoare, care răspândesc zgomotul cu care sunt legate de mamele noastre."

Mishima

„Tatăl meu, acest erou cu un surâs atât de blând..."

Victor Hugo

Am văzut că introiecţia orală la Mishima este puţin simbolizată şi are caracterul „crud" al unui ospăţ canibalic, gata oricând să înceapă din nou, deoarece satisfacţia nu poate fi permanentă. Foamea ne va chinui iar stomacul gol.

Gândindu-mă la exemplele scriitorilor contemporani, la care fantasma antropofagică e descrisă cu claritate – Mishima, Tennessee Williams, Pasolini –, constat cu o oarecare surpriză că este vorba de bărbaţi homofili. Mă voi aventura să lansez o ipoteză şi să corelez această foame concretă cu o alta pe care o surprindem la un anume gen de bărbaţi homofili: cea, explicit sexuală, care îi constrânge pe unii subiecţi să caute în mod compulsiv[58] relaţii multiple, adesea discrete, cu parteneri de întâlnire, cu faţa abia întrezărită, în umbra nopţii, în unghere sau în toaletele unei gări (cf. filmelor *Les nuits fauves*[59], de

[58] N.T. În psihologie, compulsia este actul pe care subiectul este forţat să-l facă sub o stare de neliniște, de culpabilitate

[59] N.T. *Les nuits fauves – Nopţile sălbatice*

Cyril Collard, 1992, ori atât de deosebitul *Homme blessé*[60], de Patrick Chéreau, 1983).

Această foame nepotolită, care are penisul ca obiect, întocmai oricărui om de rând, ar rezulta din introiecția lipsă a părintelui de același sex: tatăl și atribuțiile sale. Obiectul fantasmei antropofagice, la autorii citați, este un adolescent la Mishima, un tânăr la Tennessee Williams, tatăl în filmul *Porcile* (1969) la Pasolini și Pasolini însuși în fantasmele sale și în sfârșitul lui tragic. În toate cazurile, este vorba de un bărbat (tatăl sau, negreșit, dublul subiectului).

Ca proces ce îmbogățește subiectul, introiecția nu este posibilă decât dacă relațiile cu obiectul despre care presupunem că este tatăl au fost destul de bune și de constante (ele ar fi putut exista chiar și în absența obiectului, așa cum îl concep lacanienii, atunci când tatăl rămâne prezent în psihicul matern, mai exact în mesajele conștiente și inconștiente pe care ea le transmite fiului). Introiecția, despre care se presupune că ajunge la o identificare, implică o creștere a eului – altfel spus, o transformare a investirii sexuale și agresive a obiectului-tată (și/sau a penisului său) în investire narcisică coextensivă a investirii eului. Putem afirma astfel că obiectul de identificare în lumea internă a dispărut în această calitate, dar a fost asimilat de eu, la care contribuie pentru a-i forma substanța însăși.

Așa cum am insistat, în mod special, pe marginea subiectului în speță în lucrările mele anterioare (1973-2000 și 1984), pentru ca procesele de identificare să se îndeplinească la băiat, trebuie ca el să-și proiecteze narcisismul asupra tatălui, care va incarna pentru el Idealul Eului înainte ca alte obiecte să preia ștafeta. Freud scria despre Micul Hans („Histoire d'une phobie chez un petit garçon de cinq ans – Le Petit Hans",[61] 1909) că își luase tatăl drept *model*. Pentru a-și investi tatăl cu narcisinul său, copilul crede de cuviință că relația cu el a fost destul de bună. Un tată nesemnificativ, disprețuit de mamă sau, invers, brutal și grosolan face dificil procesul de idealizare necesar introiecției tatălui și a atribuțiilor sale, preludiu al identificării.

---

[60] N.T. *Homme blessé – Bărbatul rănit*

[61] N.T. „Histoire d'une phobie chez un petit garçon de cinq ans – Le Petit Hans" – „Istorisirea unei fobii la un băiat de cinci ani – Micul Hans"

Dacă e să judecăm prin prisma operei lui Mishima şi prin sfârşitul său tragic, se pare că a intervenit, o mare deziluzie, fără îndoială precoce, în relaţia cu tatăl lui, ca şi cum acesta ar fi căzut de pe piedestalul său.

Pot fi amintite două indicii, evidente în acest sens:

Marinarul respins de mare (op. cit.) relatează povestea unui băiat de 13 ani, Noboru,[62] care spionează noaptea, cu ajutorul unei oglinzi comunicând printr-un orificiu cu camera vecină, partidele de dragoste ale mamei sale, o văduvă frumoasă şi elegantă, cu un ofiţer de marină, Ryüji. La început, îl consideră pe marinar drept un erou. Atunci când acesta se dovedeşte a fi un bărbat simplu şi amabil, el decide să-l asasineze, influenţat de capul unei bande de băieţi de vârsta lui – am amintit despre acest episod –, iar sacrificiul pisicii este modelul crimei ulterioare. Critica violentă adresată taţilor citată la începutul acestui capitol este enunţată de şeful bandei, al cărui debit verbal pare inepuizabil pe marginea acestui subiect. El mai zice:

„Taţii!... Să vorbim despre ei. Fiinţe care ne face să vomităm. Sunt personificarea răului în persoană şi înzestraţi cu tot ceea ce există mai rău în omenire. Nu există un tată corect..."

Sau: „În timp ce traversam Podul Lunii, am pus o întrebare tatălui meu: «Tată, viaţa are vreun scop? Înţelegi ce vreau să spun. Poţi tu, Tată, să-mi dai un singur motiv pentru care continui să trăieşti? Nu ar fi mai bine să dispărem rapid?»"

Noboru scria în jurnalul său: „Dovezi de culpabilitate împotriva lui Tsukazaki Ryüji:

«1 / Mi-a surâs servil atunci când ne-am întâlnit în această după-amiază.

---

[62] N.A. Voi evita, atât cât este posibil, să ţin cont mai mult de copilăria sa. În plus, cunoaştem puţine lucruri despre tatăl lui – ceea ce este semnificativ, fără îndoială –, cum ar fi faptul că era funcţionar în cadrul unui minister şi că ar fi ridicat în braţe copilul, în cele trei perioade de deplasări pe teren, la trecerea unui tren, astfel încât suflul violent provocat de goana sa pe şine să-l lovească pe băiat drept în faţă (*in* Marguerite Yourcenar, *op. cit.*) De fapt, copilul a fost crescut într-o mare mizerie de bunica din partea tatălui, plină de fantezie şi bolnavă, izolată în odaia ei: „La opt ani, aveam o iubită de şaizeci de ani" (în *Confesiunea unei măşti, op. cit.*).

«2 / A purtat o cămaşă udă şi a explicat că s-a spălat la fântâna cu apă potabilă din parc, întocmai unui vagabond.

«3 / A decis în mod arbitrar să petreacă o noapte cu mama mea, departe de aici, astfel încât am petrecut acea noapte într-o izolare teribilă.»"

Dar Noboru hotărăşte la rândul său să şteargă al treilea paragraf „în contradicţie cu primele două care aveau un caracter estetic şi idealist".

Desigur, ar trebui să revenim asupra celui de-al treilea paragraf, care constituie obiecţia esenţială a băiatului. Dar, dacă marinarul ar fi reuşit să-şi păstreze statul eroic, disperarea lui Noboru ar fi fost mai puţin mare. Dispreţul său şi ura pe care o nutrea vor culmina atunci când mama sa descoperă că băiatul ei o spiona noaptea.

Ea plânge cu sughiţuri din cauza furiei şi a supărării: „Aş vrea să fiu moartă."

(Între timp, mama îşi anunţă copilul că se va căsători cu marinarul şi că acesta va fi tatăl lui.)

Ea se gândeşte să pună capăt disperării fiului recurgând la ajutorul lui Ryūji: „Îi voi cere tatălui tău să te pedepsească." Iar apoi, adresându-se marinarului care deschide uşa: „Îţi cer să-l pedepseşti. Dacă nu-l baţi, acest copil nu se va debarasa de sentimentele lui rele. S-a strecurat în această comodă şi ne-a spionat printr-un orificiu."

În ciuda oricăror aşteptări, marinarul se adresează lui Noboru cu înţelegere şi indulgenţă:

„Ceea ce ai făcut este rău, desigur cu adevărat rău; îţi cer să-ţi pui la lucru inteligenţa [...]. Nu mai eşti un copil şi într-o zi vom putea râde împreună, vom vorbi ca trei adulţi de ceea ce s-a întâmplat. [...] Voi astupa gaura mâine şi vom uita puţin câte puţin această seară neplăcută. [...]

„Noboru asculta şi avea impresia că se sufocă.

„Un om ca acesta poate spune asemenea lucruri? Un om care, înainte, era atât de uimitor şi strălucitor.

...

„Acest om pronunţa nişte cuvinte de la care ar fi trebuit să se abţină. Cuvinte josnice, rostite cu o voce mieroasă, care nu ar fi trebuit să iasă niciodată din gura sa înaintea zilei sfârşitului lumii."

De acum înainte, soarta marinarului este pecetluită. El va fi ucis întocmai pisicii. Şeful va zice: „Acest om a devenit lucrul cel mai odios de pe pământ: un tată."

Apoi: „Am exersat deja pe pisică în privința lucrurilor esențiale; va fi același lucru. Ne există motive de îngrijorare. Doar că marinarul e puțin mai mare, atâta tot. Și apoi, el se va simți puțin mai rău decât pisica."

Se știe că despre Hirohito, cel de-al 124-lea împărat al Japoniei, care s-a aliat cu Hitler și cu Mussolini și a format cu ei *Axa* Roma-Berlin-Tokio, se presupunea că era un zeu. La data de 15 august 1945, el a semnat actul de capitulare a Japoniei, punând capăt celui de-al Doilea Război Mondial: cu precizarea că ultima putere a Axei nu a capitulat decât după bombardamentul atomic asupra orașelor Hiroșima și Nagasaki. Atunci, împăratul Japoniei a declarat că nu era un zeu.

În anul 1966, Mishima a scris lucrarea intitulată *Les voix des morts héroiques*[63]. Marguerite Yourcenar *(op. cit.)* citează pasajul următor, care este un protest împotriva autodesacralizării lui Hirohito și a vanității morții eroice a luptătorilor *kamikaze*: „Soldați curajoși au murit, deoarece un zeu le-a ordonat să lupte, iar în mai puțin de șase luni această bătălie s-a încheiat dintr-odată, întrucât un zeu a ordonat încetarea focului. Dar Majestatea Sa a declarat: «Într-adevăr, eu însumi sunt un muritor.» Și asta la mai puțin de un an după ce aruncasem grenade asupra flancurilor navelor inamice, pentru împăratul nostru, care era un zeu! De ce a devenit împăratul un om?"

Atunci când, în 1970, Yukio Mishima se sinucidea în public într-un balcon, dominând mulțimea, săvârșind ritualul *seppuku*[64], ultimul său strigăt a fost: „Trăiască împăratul!"

Dar cele două deziluzii descrise, dintre care una conduce (în creația literară) la o crimă cu disecție și cealaltă, în realitate, la o sinucidere prin vivisecție, în care victima este subiect și

---

[63] N.T. *Les voix des morts héroiques – Vocile eroice ale morților*

[64] N.T. Actul seppuku constă în inserarea tăișului sabiei în stomac, apoi persoana care înfăptuiește această sinucidere continuă prin tăierea de-a lungul abdomenului. Actul este dus la sfârșit după ce o persoană care asistă acest act termină sinuciderea prin tăierea capului celui care se sinucide. Seppuku este o ceremonie sacră, care își are rădăcinile în perioada antică a Japoniei și care a rămas rezervată doar clasei privilegiate a samurailor. Când un conducător murea, subordonații acestuia îl urmau prin seppuku pentru a-și dovedi loialitatea și demnitatea. Seppuku mai era folosit și ca mijloc de corectare a unei greșeli printr-o moarte onorabilă.

totodată obiect, par să fie legate de un alt conflict pe care *Marinarul respins de mare* ne permite să-l definim. Cu toate acestea, nu putem afirma că prăbuşirea eroului, conducând la o catastrofă psihică, nu face decât să mascheze un conflict mai profund. Cele două par strâns legate, aşa cum voi încerca să demonstrez în continuare.

Am insistat adesea asupra necesităţii recunoaşterii rolului tatălui şi al mamei în dezvoltarea psihicului omenesc, mai ales în *Les deux arbres du jardin*[65] (1998), reprezentare a prezenţei strâns legate a tatălui şi a mamei în lumea internă.

Psihanaliza oscilează între un loc dat preeminent tatălui la creatorul psihanalizei, care va merge până într-acolo numindu-l Oedip *Vatercomplex*, şi un rol preponderent cuvenit mamei la Melanie Klein.

La Lacan, funcţia paternă dobândeşte o dimensiune religioasă cu Numele-Tatălui, Legea-Tatălui, Cuvântul-Tatălui şi cu umbra misterioasă pe care o proiectează asupra ideilor sale prin stilul oracular ce îi este propriu şi pe care doar iniţiaţii sunt capabili să-l descifreze fără prea multe eforturi.

Fragmentul din unul dintre seminariile sale, pe care îl citez în altă parte (*în* „Redescoperirea misoginismului", a se vedea chiar acest volum), raportat de Michel Tort, care subliniază, după alţi autori altădată făcuţi de ruşine în public, misoginismul celui care semnează lucrarea *Écrits*[66] şi fascinaţia sa pentru catolicism, are marele merit de a dezvălui fantasmele puerile, care în unele momente îi hrănesc opera. Le retranscriu în rândurile următoare:

„Dorinţa mamei nu este ceva pe care-o putem suporta ca pe un lucru ce v-ar fi indiferent; acest fapt provoacă întotdeauna pierderi. Un crocodil mare în gura căruia vă aflaţi, iată ce este mama. Nu se ştie ce anume lucru îl determină să-şi închidă, brusc, botul. Aceasta este dorinţa mamei. Atunci, am încercat să explic că exista ceva la ea ce era liniştitor. Este vorba de un cilindru din piatră, loc sigur, care se află acolo în deplină putere la nivelul botului, şi acesta te poate reţine sau imobiliza. Este ceea ce numim Falus. E tăvălugul care vă pune la adăpost, în cazul în care botul se închide brusc." Acest fragment ne permite să facem economie la o

[65] N.T. *Les deux arbres du jardin – Cei doi copaci din grădină*
[66] N.T. *Écrits – Scrieri*

lungă demonstrație referitoare la teama în fața mamei și la nevoia de protecție din partea tatălui. Evidențierea acestei nevoi traversează opera lui Freud, de la *Totem et tabou*[67] (1912-1913) până la *Malaise dans la civilisation*[68] (1929), în special sub forma nostalgiei tatălui ca fiind la originea religiilor. Dar Freud nu oferă decât vagi informații despre acest *împotriva* de care tatăl, în forma sa religioasă, se presupune că ne protejează. Lacan ni-l explică destul de clar: împotriva mamei-crocodil. Misoginismul descrierilor sale și catolicismul său nu pot fi identificate independent unul de altul. Împotriva marilor saurieni devoratori, doar zeul Falus (cu majusculă) vă poate proteja. Or, ceea ce este conceput ca dorință a mamei nu ar trebui înțeles ca proiecție a dorinței subiectului? Psihanalistul încearcă să integreze în conștiința subiectului propriile dorințe și impulsuri, îl ajută să înțeleagă cum anume este responsabil, cel puțin în parte, de destinul său. Mutând accentul de pe dorința subiectului pe „dorința Celuilalt" – el revine, prin aceasta, la o psihologie anterioară psihanalizei –, Lacan susține individul: el îl debarasează de povara responsabilității sale și de posibila sa vinovăție.

Am subliniat de mai multe ori (urmându-l în acest sens pe Béla Grunberger, care și-a centrat opera pe destinul omului de a-și regăsi situația prenatală a narcisismului absolut, 1971 și 1989) fascinația pe care o exercită, la diverse nivele, fuziunea cu mama. Am încercat să arăt acest lucru, în *L'Idéal du Moi. Essai sur la maladie d'idéalité*[69] (1973-2000), schițând tabloul următor: Idealul Eului, substitut al narcisismului primar, la care subiectul renunță pentru obiectul în curs de dezvoltare proiectându-l „înaintea lui însuși", este necesar îndeplinirii identificărilor. Subiectul își atribuie, inițial, narcisismul obiectului primar – mama –, apoi tatălui, din care și-a făcut un ideal, *modelul* său, în cazul băiatului.

Dar acest proces poate lua două căi: una, progresivă, care îl conduce la Oedip și la dorința incestuoasă în care are fantasme cu revenirea la mamă, ce se împlinește prin coitului genital (fantasmă pe care va fi obligat să o abandoneze –

[67] N.T. *Totem et tabou – Totem și tabu*

[68] N.T. *Malaise dans la civilisation – Civilizația și neajunsurile ei*

[69] N.T. *L'Idéal du Moi. Essai sur la maladie d'idéalité – Idealul Eului. Eseu despre maladia idealității*

acest fapt ar însemna declinul complexului Oedip –, la fel cum va fi constrâns să găsească, ulterior, substituenți ai obiectului incestului); cealaltă cale este regresivă și nu conduce spre Oedip și dezvoltare, însă se abate de la aceasta imaginând alte soluții, perverse sau psihotice. Am distins deci o *cale lungă* și o *cale scurtă*.

De altfel, în mai multe lucrări despre sexualitatea feminină, în special în „Freud et la féminité. Quelques taches aveugles sur le continent noir"[70] (1976, în *Cei doi copaci din grădină, op. cit.*), am încercat să reliefez motivele care determină subiectul să fuzioneze cu mama și să investească narcisic tatăl.

Am subliniat, în special, lunga perioadă de dependență a copilului față de mama sa, din cauza nașterii lui „premature", a incapacității sale de a se ajuta singur (*die Hilflosigkeit*[71]) și a pubertății lui tardive. Din acest motiv, el și-a construit o imago[72] maternă omnipotentă – realitatea mamei sale și a evenimentelor din copilăria ei joacă un rol important în calitatea mai mult sau mai puțin periculoasă a acestei imagini – și s-a întors spre tatăl lui și atribuțiile virile ale acestuia, cărora el îi conferă, de acum înainte, puterea proiectată inițial asupra mamei. Cultul falic și patriarhatul sunt clădite pe ruinele matriarhatului primitiv, care, dacă nu a existat ca instituție socială, a fost realmente regimul care a dominat primele vremuri ale existenței postnatale a ființelor omenești, fii și fiice.

Dorința de fuziune cu mama, de întoarcere în sânul matern, la obscurantismul matricial, intră în conflict cu dorința de a crește, de a se diferenția de mamă, de a deveni autonom. Dar, pentru asta, trebuie să ajungem la lumea adultă.

Atracția matricei se poate confunda cu pierderea sinelui și cu moartea. Am arătat, în *Cei doi copaci din grădină (op. cit.)*, în capitolul „L'amour de transfert chez l'homme"[73],

---

[70] N.T. „Freud et la féminité. Quelques taches aveugles sur le continent noir" – „Freud și feminitatea. Câteva pete oarbe pe continentul negru"

[71] N.T. Halucinația primitivă și originea fantasmei. Dacă anaclisis-ul era la originea sexualității, halucinația primitivă ar putea fi considerată prima versiune a fantasmării. Deoarece, după Freud, ea permite sugarului în situație de neajutorare (*Hilflosigkeit*) să își satisfacă imaginar nevoile atunci cand obiectul nu reușește să o facă.

[72] N.T. imago – imagine, lat.

[73] N.T. „L'amour de transfert chez l'homme" – „Dragostea pentru transfer la om"

că cele mai importante studii ale lui Freud asupra feminității coincideau cronologic cu introducerea instinctului morții (despre care am notat, în urmă cu multă vreme, că apărea în opera sa în perioada în care avea cancer) și că el ar fi putut foarte bine să-l determine pe Freud în a-și elabora ultima teorie a instinctelor. În opinia mea, viziunea părintelui psihanalizei despre femeie este marcată de teama lui față de moarte, fantasmată ca o întoarcere la origini, la Pământul-Mamă sau, chiar și mai mult, la profunzimile oceanelor (cf. neîncrederii lui vizavi de *sentimentul oceanic*, 1929). La începutul articolului său, „Quelques conséquences psychiques de la différence anatomique entre les sexes"[74] (1925), el anunță dintr-odată: „[...] înainte aveam în fața mea un timp fără limite, oceane de timp." Nu ne-am putea gândi, oare, dacă ne referim la *Civilizația și neajunsurile ei* (1929), că, în prezent, oceanul riscă să-l înghită? Că el trebuie, întocmai scufundătorului din Schiller, „să respire în lumina trandafirie" (citat din *Civilizația și neajunsurile ei*)?

Într-un anumit fel însă, caracterul sumbru și neliniștitor al feminității preexista, la Freud, atunci când i s-a descoperit cancerul și putem estima că această latură semnifică o reprezentare inconștientă universală. James Strachey („Editorul" și traducătorul versiunii engleze a *Operelor complete* ale fondatorului școlii psihologice de psihanaliză scria că „Freud se plângea încă de la început de obscuritatea ce învăluia viața sexuală a femeilor" și amintește, în lucrarea *Trei eseuri despre teoria sexualității* (1905), că pretinde faptul conform căruia „doar viața sexuală a oamenilor a devenit accesibilă cercetării. În timp ce aceea a femeilor [...] este încă învăluită de o obscuritate impenetrabilă" (1961); în plus, vorbește de faimosul *continent negru*. Dar expresia figurează într-o lucrare târzie, *L'analyse profane*[75] (1926).

Teama în fața sexului feminin poate fi atribuită unui număr de doi factori, cărora urmează să le examinăm raporturile.

---

[74] N.T. „Quelques conséquences psychiques de la différence anatomique entre les sexes" – „Câteva consecințe psihice ale diferenței anatomice între sexe"

[75] N.T. *L'analyse profane – Analiza profană*

Titlul studiului pe care Marguerite Yourcenar l-a consacrat lui Mishima (1981), *Mishima sau viziunea vidului*, se aplică *vidului* metafizic. Dar o serie de indicii din operă ne conduc pe o pistă mai „pietonală".

Atunci când Noboru a început, noaptea, să-şi spioneze mama „îndeosebi când ea l-a dojenit. [...] În serile în care ea a fost drăguță, el nu o urmărea" (observăm în ce fel voyeurismul este marcat de ostilitate şi de sadism), el îi detaliază întreg corpul într-un mod incisiv. Ajuns la baza trupului, Noboru „îi vede pântecul înălțându-se discret odată cu respirația [...].

„Ceea ce Noboru a zărit ulterior era o zonă neagră. A privit cu atenție, nu vedea prea bine, chiar făcând asemenea eforturi, încât colțul ochiului îi făcea rău. El a căutat în memorie toate cuvintele indecente pe care le cunoştea, dar cuvintele nu puteau pătrunde în acest hățiş. Aşa cum spuneau prietenii lui, trebuie să fi fost o căsuță jalnică nelocuită. S-a întrebat dacă vidul acestei case nu avea vreo legătură cu vidul lumii."

Noboru îşi imaginează că „reproducerea era o construcție artificială din spirit" şi îşi arată disprețul față de tați şi de stăpâni „vinovați de mari păcate". „Rezulta că moartea tatălui său, pe când avea opt ani, a fost un accident fericit, de care se putea bucura."

Senzația vidului pe care i-o genera corpul mamei sale îl împiedică să doarmă şi îi arată „vulgaritatea lumii". Această vulgaritate putea fi învinsă dacă avea „un trup infinitezimal".

„Dacă mama sa fusese drăguță, putea să adoarmă fără să o privească. În acele nopți, visele îi erau bântuite de viziunea mamei sale." Imediat după asta, el relatează despre dorința lui de duritate: „Se complăcea să-şi imagineze o inimă dură ca o mare ancoră de fier rezistând la coroziunea mării."

Apoi, urmează povestea unei nopți în care trupul marinarului îi apare în toată virilitatea sa splendidă: „Umerii lui largi se distingeau în unghi drept ca acoperişul unui templu; pieptul îi strălucea sub un strat subțire de păr, iar muşchii bombați ca nişte noduri de frânghii i se reliefau pe întregul corp; carnea sa semăna cu o armură de care ar fi putut să se lipsească la nevoie. Atunci, Noboru privi surprins, țâşnind din pădurea rară de la baza pântecelui, turnul templului ridicat triumfător."

Observăm astfel conturându-se o opoziție între sexul feminin vid al mamei, „căsuță jalnică nelocuită", şi vergeaua

virilă, „turnul templului", între profanul vulgar şi sacrul triumfător.

În acelaşi timp în care e perceput vidul sexului matern vine ideea reproducerii, „construcţie artificială din spirit", precum şi neînsemnătatea tatălui.

Cu această deşărtăciune va fi pusă în contrast splendoarea corpului marinarului. Clasicul complex de castrare, care ar rezulta din viziunea sexului feminin fără penis şi ar antrena, la băiat, ideea că ar putea avea o soartă asemănătoare, nu pare să epuizeze sensul sentimentelor pe care le trezeşte în Noboru viziunea trupului mamei sale şi asocierile pe care le generează: extensia *metafizică*, dacă dorim să o parafrazăm pe Marguerite Yourcenar, a acestui vid care, plecând de la sexul matern, atinge lumea întreagă.

În lucrarea sa, *Plaidoyer pour une certaine anormalité*[76] (1978), şi mai ales în capitolul „Scène primitive et scénario pervers"[77] (1972), Joyce Mc Dougall scria: „Perceperea sexului feminin nu este doar capabil să stimuleze fantasmele descrise de Freud, ştiindu-se faptul conform căruia castrarea poate surveni la băiat sau că a intervenit deja la o fată. Ea trezeşte inevitabil cunoaşterea intuitivă potrivit căreia penisul lipsă marchează locul în care un penis real îşi îndeplineşte funcţia falică reală. [...] Astfel, sexul larg deschis al mamei furnizează dovada rolului penisului patern."

În aceeaşi perioadă, scriam (*Idealul Eului. Eseu despre maladia idealităţii, op. cit.*) că diferenţa dintre sexe şi cea dintre generaţii erau „cele două feţe ale aceleiaşi medalii", recunoaşterea, la băiat, a existenţei vaginului (şi nu a „castrării" feminine) implicând conştientizarea caracterului prepuber al penisului său, prea mic pentru a o satisface din plin pe mama sa şi a-i face un copil. „Vidul sexului matern îl determină pe Noboru să se gândească la *reproducere* ca la o construcţie artificială în spirit, aşa cum, în consecinţă, era societatea", şi tocmai în acest sens el vede, în moartea tatălui său, „un incident fericit".

În ziua în care a avut loc sacrificiul pisicii, şeful a zis: „Nu există nimic pe care să nu-l putem face în comparaţie cu

---

[76] N.T. *Plaidoyer pour une certaine anormalité* – *Pledoarie pentru o anumită anormalitate*

[77] N.T. „Scène primitive et scénario pervers" – „Scenă primitivă şi scenariu pervers"

un adult capabil în a-l înfăptui. O pecetă imensă, pe care este inserat cuvântul *Imposibil*, este aplicată pe această lume. Vă cer să nu uitați că suntem singurii care putem să rupem sigiliul odată pentru totdeauna."

Și, de asemenea: „Societatea nu are, din punct de vedere fundamental, niciun sens. Este o baie mixtă, în genul celei romane, pentru bărbați și femei. Școala reprezintă miniatura aceste băi. Din această cauză primim fără încetare ordine. De la niște orbi care ne spun ce trebuie să facem și ne taie în fâșii aptitudinile nelimitate."

Mai departe, referitor la împerechere: el îi instruiește „cu amabilitate pe băieți despre neînsemnătatea și valoarea redusă a unor asemenea acte [...] Șeful a afirmat că sistemul genital al bărbatului era destinat împerecherii cu stelele Căii Lactee [...]. Băieții au fost captivați total de acest gen de istorisire sacră și îi disprețuiau pe camarazii lor stupizi și jalnici, animați de o curiozitate vizând lucrurile sexuale."

Dosarul *Temps modernes*[78] (revistă fondată de Jean-Paul Sartre și de Simone de Beauvoir) intitulat „Différences des sexes"[79] și „Ordre symbolique"[80] (iunie-iulie-august 2000) și pe care îl abordez într-o manieră amplă în „Redescoperirea misoginimsului", atacă virulent, în șase capitole (dintre care trei sunt scrise de femei), noțiunea de „diferență între sexe". Nu-l voi aminti în rândurile de față decât pe cel ce îl are ca autor pe filosoful Patrice Maniglier. El e intitulat „L'humanisme interminable de Claude Lévi-Strauss"[81]. Acesta atacă și el, printre altele, cartea autoarei Françoise Héritier (discipolă a lui Claude Lévi-Strauss), *Masculin/féminin. La pensée de la différence*[82] (1996), pe care nu o vom regreta prea mult, deoarece ea nu citează niciodată psihanaliștii. De altfel, Maniglier nu înțelege ce scria autoarea menționată: „Observarea diferenței sexuale se află la *baza* oricărui raționament." El găsește straniu faptul că, pentru F. Héritier, „posibilitatea raționamentului se axează pe capacitatea de a

[78] N.T. Temps modernes – Timpuri moderne

[79] N.T. „Différences des sexes" – „Diferențe între sexe"

[80] N.T. „Ordre symbolique" – „Ordine simbolică"

[81] N.T. „L'humanisme interminable de Claude Lévi-Strauss" – „Umanismul nesfârșit al lui Claude Lévi-Strauss"

[82] N.T. Masculin/féminin. La pensée de la différence – Masculin/feminin. Raționamentul diferenței

gândi, de a face diferenţe; de aceea ea poate scrie că «antagonsimul conceptual esenţial [este] cel care opune identicul de diferit, unul dintre acele *themata*[83] arhaice, pe care îl regăsim în orice gândire ştiinţifică, veche, cât şi modernă, şi în toate sistemele de reprezentare»".

Mi se pare cu totul surprinzător să constatăm că autorul articolului este refractar la asemenea evidenţe. Ţesătura realităţii este alcătuită totuşi din diferenţe. Spaţiul, timpul nu pot fi percepute decât prin intermediul diferenţelor. Învăţarea copilului se face prin observarea diferenţelor. De exemplu, micuţul Béla, în vârstă de 2 ani, care locuieşte în casa mea, spune cu satisfacţie, de fiecare dată când recunoaşte o similitudine între un obiect deţinut de un adult şi un obiect al său: „Acelaşi, acelaşi!", dovadă a îndemânării sale de a compara, a descoperi similitudini şi, în consecinţă, de a face distincţii.

Dacă realitatea este compusă în întregime din diferenţe, cea dintre sexe şi generaţii are o semnificaţie aparte.

În cazul în care micuţul Béla se bucură atunci când constată că între un lucru al unui adult şi un lucru al său există similitudini ce-l fac să strige: „Acelaşi, acelaşi!", asta nu înseamnă că ştie doar să compare (deci să aprecieze diferenţele), ci că este fericit şi satisfăcut în acelaşi timp să remarce că are acelaşi lucru cu al unui adult, mai exact că distanţa între el – copilaşul – şi cei „mari" s-a redus, ba chiar a dispărut pentru o clipă.

Consider că rana narcisică cea mai adâncă, proprie omenirii, este legată de diferenţa existentă între copil şi adult.

---

[83] N.T. Termenul *themata* a fost propus, iniţial, de Holton, pentru a desemna „primele concepte profund înrădăcinate", „noţiunile primitive", arhetipurile, ideile forţă consemnate de memoria colectivă (A. Neculau,1996) S. Moscovici şi G. Vignaux vor utiliza conceptul pentru a desemna o „noţiune primă" în generarea familiilor de reprezentări sociale. *Themata* schematizează activ „sensul comun", are o funcţie topo-cognitivă, iar din punct de vedere metodologic impune scheme argumentative, norme iconice şi lingvistice. *Themata* se prezintă, în general, sub formă de opoziţii (bunul şi răul, justul şi injustul, idealul şi realitatea etc.). Aceste opoziţii pot costitui materia primă a ideologiilor care *„ştiu bine să le extindă, se construiesc pe aceste opoziţii moştenite, pe care le teoretizează mai mult sau mai puţin în funcţie de circumstanţe"* (M .-L. Rouquette, 1996, p. 169). De multe ori, în activitatea de propagandă, de idolatrizare, aceste opoziţii se prezintă sub forma lor nudă, simplificată.

Lunga perioadă de dependență și de neputință, reliefată pe larg în a doua parte a acestei lucrări, trebuie să fie modificată prin dragostea pe care anturajul o poartă copilului, mediu care îl incită, în același timp, să dobândească o serie de cunoștințe și să dezvolte aptitudini. Pe scurt, dragostea îl încurajează să crească, fără a-l hrăni cu iluzii: el *va deveni* un adult, nu este un adult.

Copilăria și adolescența sunt perioade tranzitorii. Ele nu reprezintă etape depline de dezvoltare omenească, ce se înscrie inevitabil în temporalitate.

Acest fapt este în mod deosebit important pentru adolescent, și anume că un puternic curent occidental l-a ridicat la rang de ideal de aproape treizeci de ani.

S-a arătat că regimurile totalitare proslăvesc nu numai tinerețea, dar, de asemenea, și copiii (Germania nazistă, Italia fascistă, China lui Mao etc.). Am putea, probabil, dovedi caracterul totalitar al unui regim din chiar faptul că își înrolează politic copiii, și chiar îi trimite pe câmpul de luptă. Astfel, șeful (sau Partidul) apare ca un Magician care îi face pe copii să creadă că nu există nimic din ceea ce nu ar putea face în comparație cu cea ar putea înfăptui un adult. De fapt, adultul – tatăl – nu are niciun organ, nicio aptitudine pe care să nu le aibă deja copilul. Limitările de care se lovește copilul îi sunt impuse doar din exterior, de către tați, mame urâte, rele, oarbe și stupide. Ocara, adresată taților, șefului bandei de copii, viitori asasini, în *Marinarul respins de mare*, corespunde îndeaproape cu ceea ce simt numeroși adolescenți, încrezători în dezvoltarea lor fiziologică, în creșterea nivelului lor libidinal și narcisic, pentru care a sosit ora de autonomie și de luare a puterii: adulții nu sunt decât niște obstacole inutile în fața ascensiunii lor. Ei refuză să se identifice cu ei înșiși; conectați la realitatea vieții, aceștia renunță la ambițiile lor și duc o existență nu întotdeauna glorioasă.

Adolescenții încearcă astfel să formeze o bandă, uneori plasată sub autoritatea unui „caid", care nu reprezintă un tată, ci purtătorul de cuvânt al bandei, cel care îi amăgește pe adolescenți cu faptul că nu trebuie nici să se maturizeze, nici să crească pentru a atinge plenitudinea. Banda formează o microsocietate, în care fiecare membru este reflecția celuilalt și toți pretind că există paralel cu societatea adultă. Mai mult, o ignoră cu un sentiment de autosuficiență, ce le permite să

trăiască în afara timpului, evitând astfel lumea adulților și conflictul oedipian, unde tatăl este șters din gândirea conștientă.

Dar astăzi, în orice caz în Franța, voci din ce în ce mai numeroase și provenind din aproape toate partidele eșichierului politic se ridică pentru a denunța catastrofa școlară și civică la care a condus această proslăvire a copilului și a adolescentului.

Bornele pe care interdicțiile, autoritatea, tatăl le pun impulsurilor nu sunt decât niște obstacole atunci când ele cunosc măsura. Reprezintă o salvare pentru narcisism. Mai degrabă de a încerca o senzație de neputință sau de a se lovi de imposibilitatea atingerii plenitudinii, absolutului, infinitului, copilul, ca și adolescentul, se confruntă cu interdicțiile. Astfel, el se simte *mai puțin incapabil decât obstrucționat*. Și limitându-l, piedicile îl împiedică și creează frontiere (interne) pentru violența sa.

Béla Grunberger („Śdipe și Narcisse"[84], 1967) avansează ipoteza conform căreia *instituționalizarea barierei incestului* protejează subiectul împotriva rănii narcisice rezultând din neputința sa inițială.

Ar fi optim să adăugăm, fără îndoială, că subiectul omenesc ar trebui, într-o anumită etapă a dezvoltării sale, să devină capabil să-și asume limitările trecute și prezente, și asta doar pentru a încerca să le depășească (prin descoperiri, creație, dragoste...), fără să răspândească totuși violența și dezorganizarea.

Deoarece, în *Marinarul respins de mare* apare cu claritate următorul aspect: copilul voyeurist este atât de copleșit de excitația pe care i-o provoacă spectacolul amanților, încât scena îi generează o stare de depersonalizare. Este vorba de un joc cu cărți împrăștiate, apoi de un urlet brusc de sirenă, care stabilește „ordinea universală". [...] Avea certitudinea că ceea ce i se desfășura în fața ochilor era descâlcirea unui scul de fire de lână ce desena o figură sacră. Și asta nu trebuia distrus, deoarece era, probabil, creatorul său de 30 de ani.

„Dacă aceasta va fi distrusă pentru totdeauna, va veni sfârșitul lumii."

Ajungând în fața scenei primitive, subiectul încearcă să exercite o influență omnipotentă asupra a ceea ce e pe

[84] N.T. „Śdipe și Narcisse" – „Oedip și Narcis"

cale să-l depăşească şi doreşte să fie „regizorul" a ceea ce, de fapt, scapă în întregime voinţei sale. Ne putem imagina că are, de asemenea, o dorinţă formidabilă de a distruge scena care provoacă în el o teroare apocaliptică: aceea a sfârşitului lumii; ideea sfârşitului lumii apare de mai multe ori în text. În forma sa psihotică, ea este înţeleasă de Freud ca o reprezentare a retragerii investiturii obiectelor şi a amânării (narcisice) a acestei investiri a eului: „Sfârşitul lumii este proiecţia acestei catastrofe interne, deoarece universul subiectiv al bolnavului s-a încheiat după ce nu l-a mai iubit." Freud adaugă, într-o notă de subsol, că nu este vorba, probabil, decât de investirea libidinală, dar şi de interes („Le cas Schreber"[85], 1911).

Urletul brusc al sirenei, care pune capăt jocului de cărţi şi restabileşte ordinea universului, poate fi înţeles ca o intervenţie violentă, necesară realcătuirii eului spart al copilului, coloană vertebrală, „turn de templu", ancoră marină rezistând coroziunii mării.

Protecţia împotriva spargerii eului în bucăţi, copleşită de excitaţii sau înghiţită de vidul corpului matern, ar fi falusul triumfător al marinarului de care se agaţă copilul, întocmai lui Ulise ce s-a legat de catarg pentru a nu se lăsa ademenit de cântecul sirenelor şi de a le urma astfel pe fundul mării.

Deoarece Noboru nu a interiorizat, înainte de întâlnirea sa cu marinarul, o virilitate de origine paternă conferindu-i un sentiment de încredere şi de coeziune.

Dar marinarul nu va putea să se substituie tatălui lipsă. Ceea ce doreşte copilul, pentru a-şi recompune eul împrăştiat, este nu un tată, ci un erou. „Acesta-i eroul tău?", îl va întreba şeful. „Un erou, nu există niciun termen pe care l-am putea denumi astfel în această lume."

Iar obiecţiile lui Noboru vor înceta atunci când mama sa îi va zice: „Vei avea un tată. M. Tsukazaki (numele de familie al lui Ryüji) va deveni tatăl tău. [...] Ne vom căsători luna viitoare."

Noboru rămâne indiferent. El recunoaşte, în zâmbetul pe care i-l adresează Ryüji, „acelaşi fel de bucurie exagerată" ca în ziua în care a apărut într-o cămaşă udă „spre dezamăgirea băiatului umilit".

[85] N.T. „Le cas Schreber" – „Cazul Schreber"

„Noboru se simțea cuprins de un vârtej care îl transporta spre lumea călduță și fără formă de care se temea cel mai mult..."

Această lume o ilustrează pe aceea a jocului de cărți împrăștiate... Dar niciun urlet de sirenă nu va pune lucrurile la locul lor; „turnul templului" și-a pierdut, de asemenea, virtutea. Noboru se agață de cuvinte. „O inimă dură", „o inimă dură ca o ancoră de fier". Deoarece nu încearcă nicio senzație conform căreia ar fi susținut de o putere triumfătoare, el se forțează să devină insensibil și crud.

Noboru nu mai simte decât dispreț pentru mama sa și Ryüji. El nu vrea un tată (cunoaștem puține amănunte despre cel pe care l-a avut, numai că a murit), ci doar un ideal glorios, care nu mai există. În locul acestuia, nu este decât un bărbat. La ideea căsătoriei mamei sale cu marinarul, Noboru are niște fantasme apocaliptice și încearcă să nege înspăimântătoarea realitate. Atunci este cuprins de o reverie: mama sa revine și îi strigă: „Cu siguranță, nu ne vom căsători. Dacă vom face un asemenea lucru, lumea va deveni un haos, zece barje se vor scufunda în port, pe uscat va deraia un număr mare de trenuri, în oraș geamurile ferestrelor se vor sparge, trandafirii vor deveni negri precum cărbunele."

Exact în momentul în care abia și-a încheiat aceste gânduri, Noboru s-a strecurat din nou în comoda din care putea să observe partida amoroasă a cuplului și unde va fi surprins ulterior de mama sa... Iar apoi, spre marea sa deziluzie, Ryüji îi va apărea blând și patern în loc să fie rece, dur și crud ca oțelul (un dictator ca Stalin, care și-a adoptat numele, în 1913, de la cuvântul *Stalin*, ce înseamnă în limba rusă „de oțel". Vom nota, aici, admirația pe care J. Genet i-o purta lui Hitler ((cf. lucrării *Les pompes funèbres*[86], 1953)) și gustul său pentru sexualitatea violentă: Jean-Paul Sartre afirma, în cartea pe care i-a consacrat-o (1952), că „el vrea ca amantele sale să-i fie călăi").

De acum înainte șeful îi va amăgi pe copii cu iluzii făcându-i să creadă că sunt superiori adulților, ba chiar tații, le va insufla disprețul și îi va instrui despre moarte: „Suntem toți niște genii. După cum știți, lumea este goală [...]. Permitem existența stăpânilor, a profesorilor, a școlilor, a societății, a tații, a tuturor acestor mizerii.

[86] N.T. *Les pompes funèbres – Pompele funebre*

„Trebuie sânge! Sânge omenesc! Dacă nu, această lume goală va păli şi va sfârşi prin a se zbârci. Trebuie să luăm sânge proaspăt de la acest marinar şi să-l transfuzăm universului care moare, cerului ce se stinge, pădurilor aflate în pragul morţii, pământului care şi el moare" (cf. sacrificiului aztec al adolescenţilor al căror sânge trebuia să asigure supravieţuirea soarelui).

Am putea rămâne uimiţi, fără îndoială, văzând opera şi, pe altă parte, viaţa unui scriitor homosexual cum sunt alese ca fiind deosebit de relevante în privinţa funcţiilor cele mai importante ale tatălui. De fapt, ceea ce este foarte surprinzător în opera şi viaţa respectivului autor sunt efectele absenţei funcţiilor în speţă în lumea internă a subiectului. Desigur, personalitatea lui Mishima, aşa cum e reflectată în scrierile sale şi în autobiografia *Confesiunea unei măşti*, este extremă şi nu coincide cu multe alte figuri ale homosexualităţii masculine. Dar, după cum am remarcat, ea nu apare în întregime unică în unele dintre manifestările sale.

În micul volumul pe care i-l consacră, Marguerite Yourcenar aminteşte astfel de copilăria scriitorului:

„Cât despre bunică, ea este un personaj. [...] Această bunică neliniştitoare, dar emoţionantă pare să fi dus în apartamentele sale, unde l-a închis pe micuţ, o viaţă de lux, de boală şi de reverie [...]. Copilul, mai mult sau mai puţin sechestrat, dormea în camera bunicii, asista la crizele sale nervoase, învăţase de mic să-i panseze rănile, o ghida atunci când mergea la toaletă, purta haine de fată, pe care bătrâna, din capriciu, i le dădea să le îmbrace [...]. Această zână nebună a sădit în el, negreşit, acea sămânţă de demenţă considerată odinioară necesară geniului [...]. Dar mai ales îi datorează bunicii experienţa de a fi fost iubit la nebunie şi cu gelozie, şi de a-i fi răspuns acestei mari iubiri." Ea vorbeşte, întâmplător, de „mediocritatea de netăgăduit a tatălui".

Nu-l vedem, oare, aici, pe băieţelul reţinut în pântecele bunicii, închis în camera ei, iubit, prea mult iubit, fără ca tatăl să-i insufle forţa care i-ar fi fost indispensabilă pentru a scăpa şi a deveni un bărbat?

Cuvântul „soare" îl întâlnim cel mai des în opera sa, acest soare care împrăştie umbra matricială, acest soare rege, acest soare împărat: se presupunea că Hirohito era un zeu solar, un zeu al imperiului Soarelui Răsare.

Le soleil et l'acier[87] este titlul unei cărți impresionante a lui Mishima. În această lucrare anticipează sinuciderea lui.

[87] N.T. Le soleil et l'acier – Soarele și oțelul

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

V – Chestiunea sinuciderii: în corp ca şi în cer

„Aş dori ca ordinea lumii să fie modificată."
Shakespeare, *Macbeth*, trad. Pierre Leyris.

„Corpul dezarticulat" a făcut obiectul primului capitol al acestui studiu. Am relatat despre supliciul lui Damiens aşa cum l-a descris, pe larg, Foucault la începutul cărţii *A supraveghea şi a pedepsi* (1975), cât şi despre disecţia pisicii, act pe marginea căruia Mishima a scris un rezumat meticulos în *Marinarul respins de mare (op. cit.)*.

Or, această nimicire a corpului nu reprezintă un interes decât pentru trupul celuilalt. De asemenea, ea se aplică uneori corpului propriu.

Referitor la „extremiştii sexului", Christophe Bourseiller – aşa cum am arătat – afirma că ei se joacă, de fapt, cu trupul întocmai ca şi cu o „bucată de pământ din argilă". Altfel spus, îi aplică un tratament analog celui pe care eroii sadieni îl rezervă corpului victimelor lor. (În *Etică şi estetică a perversiunii* amintesc de opera lui Hans Bellmer şi de scrierile sale, în care părţile trupului deveneau interschimbabile, precum şi de romanul lui H.G. Wells, *L'île du docteur Moreau*[88] (1896), unde sunt create fiinţe hibride. Să ne reamintim cuvintele lui Moreau: „Uitaţi ce anume poate face cu nişte fiinţe vii un om abil specializat în vivisecţie [...] Se poate construi la fel de uşor cum se poate distruge sau transforma [...]. Un fragment de piele este prelevat de pe frunte, ataşat pe nas, unde se grefează în noul său loc [...]. Poate fi grefată, de asemenea, un ţesut sau un organ extrase recent de la un alt animal [...]. Aceste creaturi pe care le

[88] N.T. *L'île du docteur Moreau – Insula doctorului Moreau*

vedeți sunt niște animale operate și modelate în noi forme. Viața mea a fost consacrată studierii plasticității formelor vii.")

Această plaiticitate, această maleabilitate implică o absență totală a ierarhiei, a specificității părților și a țesuturilor corporale (în prezent au fost decoperite, cu siguranță, celulele șușă).

Or, comportamentele pornografice descrise de C. Bourseiller (2000), care transformă trupul într-o materie inertă, ce poate fi tranșată după voie, nu se reduc nici la sadism, nici la masochism. Nu ar trebui să înțelegem mai degrabă cum poate fi această distrugere a corpului, activă sau pasivă, generatoare de plăcere, dincolo chiar de suferința provocată (celuilalt sau nouă înșine)? Poate fi emisă ipoteza că însăși ideea „corpului" ca ansamblu organizat (așa cum am vorbi de un corp de lucru sau de un corp de trupă) trebuie distrusă ori, mai bine, să ne prefacem că o distrugem. Anumite forme de masochism (la fel cum am menționat anterior despre sadism) nu sunt ocrotitoare ale vieții. Masochismul poate fi mai degrabă preludiul sinuciderii.

„Pornografia ucide. [...] într-o perioadă de 15 ani au fost înregistrate 72 de cazuri de decese cauzate de SIDA [...] șapte crime, șapte decese datorate unor supradoze și 22 de sinucideri" (în *Împătimiții dorinței*).

Revenim la cei doi autori cu care am intrat în universul supliciului, al distrugerii corpului, al eviscerației și al morții.

Autori celebri, adesea demni de admirație, a căror putere de fascinație nu a încetat să-și exercite influența asupra noastră.

Pe bună dreptate, puterea. Preocupare majoră a lui Michel Foucault, împreună cu cea a morții.

Cartea lui James Miller despre filozoful francez e intitulată *La passion Foucault*[89] (1994). În prefața sa, autorul scria: „ [...] în însuși centrul originalității și al adevăratei provocări pe care o prezintă gândirea lui Foucault... se găsește constanta sa preocupare pentru moarte".

Lucrarea, care constituie un adevărat ansamblu de cunoștințe în domeniu, începe cu capitolul intitulat: „Moartea autorului".

În același timp în care este bântuit de ideea morții, Michel Foucault este urmărit și de ideea captivității, controlului,

[89] N.T. *La passion Foucault – Pasiunea lui Foucault*

disciplinei, torturii, adică de problema puterii (vom spune: „a autorității"): „Deși *A supraveghea și a pedepsi* a fost prima carte în care Foucault aborda la modul explicit problema puterii, o anumită chestiune a făcut parte dintodeauna dintre preocupările sale" (în *ibid., p. 28*).

Personajele care populează scrierile sale scot în evidență alegoria aceleiași eterne situații de dominare... *(ibid.)*.

Suntem uimiți de fascinația pe care o exercită sadismul la Foucault (nu analizăm în rândurile de față decât opera sa). Nu am putea reliefa destul de bine șocul cauzat de apariția lucrării *Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé mon père, ma mère, ma soeur et mon frère*[90] (1973). „Totul a pornit de la uimirea noastră [...] Am fost subjugați de paricidul cu ochi blânzi" (în *Pierre Rivière*, citat din James Miller). Era una dintre acele „crime împotriva naturii, a legilor sale, despre care am putea aprecia că sunt înscrise în inima omenească și unesc familiile și generațiile" *(ibid.)*. Iar autorul lucrării *Pasiunea lui Foucault* adaugă: „Miza din gestul lui Pierre Rivière era tocmai genul de cruzime pur gratuită la care s-a mulțumit să viseze și Sade: un act de ură și de agresiune atât de neînțeles, încât, în *sălbăticia sa primitivă*, devenea echivalentul unei *contestări totale* a culturii occidentale și a societăților moderne" (James Miller se referă aici la o conferință a lui Foucault, ce a avut loc la Toronto, și face o trimitere, pentru o viziune de ansamblu asupra operei lui Sade, *Contestation totale de la culture occidentale*[91], la *Folie et déraison. Histoire de la folie à l'âge classique*[92], 1972).

Este ușor de ghicit că această fascinație pentru sadism nu uită să-l considere pe Sade drept obiect, acest erou al timpurilor moderne, care se aseamănă atât de bine cu eroii greci, el care, în opinia lui Foucault, a revendicat „dreptul nelimitat al monstruozității atotputernice" (citat din James Miller, p. 280). Atotputernicia în speță trebuie să se exercite

---

[90] N.T. Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé mon père, ma mère, ma soeur et mon frère – Eu, Pierre Rivière, mi-am strangulat tatăl, mama, sora și fratele

[91] N.T. Contestation totale de la culture occidentale – Contestarea totală a culturii occidentale

[92] N.T. Folie et déraison. Histoire de la folie à l'âge classique – Nebunie și nesăbuință. Istoria nebuniei în perioada clasică

asupra corpului propriu atunci când este vorba de *a dezorganiza*.

„Trebuie să inventăm cu ajutorul corpului, a elementelor, suprafețelor, volumelor și a lățimilor lui un erotism nedisciplinar: cel al corpului în stare volatilă și difuză, cu întâlnirile sale cu hazardul și cu plăcerile lui fără calcul" (în *Dits et écrits*[93], 1994); citat din James Miller, p. 321).

Ne este permis să credem că opțiunea politică favorabilă a lui Foucault referitoare la revoluția iraniană este o proiecție a acestei dorințe de dezorganizare corporală (și nu de întâietate genitală!) asupra universului. Nu afirma el că iranienii resping „greutatea lumii întregi", că ei înfăptuiesc „cea mai mare insurecție împotriva sistemelor planetare" și vor realiza o „transformare a acestei lumi" (în *Maxime și scrieri*, articol apărut în ziarul *Corriere della Sera*, 1970; citat din James Miller)? Conducătorului lor spiritual, ayatollahul Khomeini, este și va fi admirat, chiar dacă va tortura și va masacra homosexualii (aceasta nu ține, de fapt, de atracția pe care o exercită?). S-ar putea crede că Occidentul, cu ordinea și legile sale, reprezintă în întregime o captivitate, o închisoare – este vorba deci de a dezorganiza –, un lanț pus de gât, iar de toate acestea vom fi eliberați de un mare cutremur, o „religie de luptă și de sacrificiu" *(ibid.)*, de o „spiritualitate politică". Mai este vorba și de o utopie în care „vulcanii nebuniei" vor distruge „legile și pactele cele mai vechi", în care corpul și universul dizlocate vor atinge, în sfârșit, claritatea.

„Oricine moare pentru revoluție ajunge imediat la un fel de nemurire, ca și cum această moarte eroică l-ar duce «la marginile cerului și ale pământului, într-un cadru istoric visat, care [este] tot atât de religios, pe cât de politic». Iar oricine se dovedește capabil de a se înfrâna «beției» unei asemenea încercări va iubi pentru totdeauna memoria victimelor sale, martiri al căror exemplu va rămâne mereu viu [...]. La iranieni, declara Foucault, [...] «a existat literalmente o lumină care s-a aprins în ei toți și care îi scaldă pe toți în același timp»" (*în* James Miller, p. 364, care se referă la un articol al lui Foucault, „L'esprit d'un monde sans esprit"[94].)

---

[93] N.T. *Dits et écrits – Maxime și scrieri*

[94] N..T. „L'esprit d'un monde sans esprit" – „Spiritul unei lumi fără spirit"

Într-o notă, el amintește următorul fapt, conform căruia Foucault „a explicat că pacienta sinucigașă a lui Biswanger" a trebuit să se omoare, deoarece viața „nu a devenit posibilă pentru ea decât sub forma zborului spre acest spațiu îndepărat și semeț al luminii".

De fapt, James Miller scoate în evidență, în primul capitol, relația lui Foucault nu numai cu moartea, dar și cu sacrificiul și cu sinuciderea (să ne reamintim că el a avut, în perioada adolescenței, una sau mai multe tentative de sinucidere). În timpul șederilor lui la San Francisco, autorul lucrării *La volonté de savoir*[95] și-ar fi asumat, în cunoștință de cauză, toate riscurile. Se părea că perversiunea și sadismul de care era legat intrinsec puteau conduce nu numai la moarte – autoritate absolută asupra morții –, dar și la sinucidere. Vreau să afirm că dorința de a atinge imposibilul, în scopul de a vindeca rana narcisică infantilă și în absența unei interiorizări stabile a funcției paterne într-o tentație de a satisface un *hybris* fără limite, impune – am putea zice într-un mod asimptomatic – sacrificiul propriului corp, acest „loc împrejmuit al triplurilor", această constrângere care închide omul într-o mărginire materială nejustificată. (Am omis înadins, pe cât posibil, autobiografia personală a lui Foucault. Este dificil totuși de a nu aminti că tatăl său era chirurg...)

Nu este vorba doar de a ne debarasa de Lege. Și nu e vizată sintagma „totul este îngăduit" (desigur, pentru ca totul să fie posibil, trebuie mai întâi ca totul să fie permis). Perversiunea – și sadismul care o însoțește, firește, la nivele diverse – este întotdeauna o sete narcisică, ce se poate sfârși, ca la Mishima, printr-o apoteoză sângeroasă.

În *Soarele și oțelul*, pe care a scris-o cu câtva timp înainte să se sinucidă în public prin tradiționalul *seppuku*, Mishima descrie relația cu corpul său: „[...] atunci când s-a dovedit a fi, fără nicio eroare posibilă, ca un paradox înspăimântător al existenței, am fost cuprins de panică într-o așa măsură, încât aveam senzația că întâlnisem un monstru și, odată acesta dispărut, l-am urât" (p. 14).

Pentru a învinge această oroare a încarnării, autorul începe să caute un „corp ideal", incoruptibil, făcând exerciții de întărire a musculaturii (oțelul, care va deveni paloșul

[95] N.T. *La volonté de savoir – Voința de a ști*

eviscerării). „M-a cuprins atunci un sentiment de putere transparentă ca lumina" (p. 39). În „Epilog, F104" din cartea sa, el scrie, referitor la avion: „Formând un unghi ascuțit, viu ca un zeu, nu am zărit imediat aparatul F104, care a eviscerat într-un fel cerul albastru, apoi a dispărut. [...] ca și cum străluceа spintecând imensa cortină albastră, viu ca o lovitură de pumnal! Cine nu ar fi vrut să fie această spadă a firmamentului?" (p. 110). Și, de asemenea: „Păreau să țină o slujbă pentru acest cer pe care urma să-l spintece curând o spadă" (p. 111).

Aceste sinucideri ale „eroului" pot constitui sfârșitul dorințelor urzite de concepții gnostice inconștiente.

După cum știm, gnosticismul este compus din credințe diverse și are multiple rădăcini religioase. El a fost adoptat în diverse locuri de pe planetă, mai ales în țările de la răsărit. Lumea empirică, cea în care trăim, este o înșelătorie, o iluzie. E materială, corporală, finită. În vreme ce universul transcendental este spiritual. Corpul reprezintă închisoarea spiritului, iar acesta din urmă este omogen cu dumnezeiesc, mai exact, ca și divinul, etern și incoruptibil. Este vorba deci de a respinge lumea aceasta de jos – cosmos absurd și urât cu care subiectul e, de fapt, eterogen – și de a regăsi unitatea pierdută, cea a luminii; nu mai este nevoie deloc să fii în mod conștient gnostic pentru a purta în sine această schemă, probabil universală, activată de istorie și de organizarea psihică individuală. Oroarea de incarnare se aliază adesea cu un erotism dezlănțuit, care nu se adaptează la limitele trupului, nici la diferența între sexe și generații, tot atâtea ingrediente ce hrănesc violența. Până la urmă, va fi vorba de a ne debarasa de corp pentru a accede la lumina pură trecând prin macerarea cărnii la dezmățul cel mai mare și la niște practici sado-masochiste cu caracter de orgie (de genul acelora exagerate în privința lui Iisus).

O asemenea acțiune ce poate fi opera unor creatori ne uimește mai puțin decât dacă am constata realizarea ei de către niște spirite mai puțin mari.

Este uimitor să observăm că Foucault și Mishima (dar și Pasolini) au avut vederi politice extremiste. Și că toți trei au împărtășit concepții mistice. Chiar dacă, la Foucault, ele apar discrete, citatele prezentate referitoare la „revoluția" iraniană constituie o dovadă în acest sens. Identificarea cristică

a lui Pasolini nu poate fi ignorată. Relația cu Budha și cu Stăpânul este prezentă întotdeauna la Mishima, dar și la Iisus (rugăciunea), iar înainte de a se sinucide, Kimitake Hiraoka, pseudonimul acestui scriitor japonez și activist politic de extremă dreapta, a avut un prieten catolic, care a finalizat ritualul *seppuku*, decapitându-l.

Titlul (în engleză) al cărții lui James Miller, *The Passion of Michel Foucault*[96], ne trimite la o identificare cristică asemănătoare.

Astfel, *Les chevaux échapés*[97] (1969) conține relatarea unei ceremonii, un *seppuku* ritual. Kagami (unul dintre sinucigași) compune un poem de adio: „Mai este nevoie să spun că poemul său avea ca sursă de inspirație învățăturile mistice ale Maestrului Oen despre urcarea la Cer?"

Seppuku-ul lui Isao este descris astfel: „Isao inspiră profund și închise ochii mângâindu-și stomacul cu mâna stângă. Apucând cuțitul cu mâna dreaptă, îi puse vârful pe trupul său și îl orientă spre locul cel bun cu ajutorul degetelor celeilalte mâini. Apoi, cu o mișcare puternică a brațului, își înfipse cuțitul în stomac.

„În clipa în care lama îi tăia carnea, discul strălucitor al soarelui ce răsărea exploda în spatele pleoapelor sale."

Cartea se încheie cu această apoteoză – fuziunea cu soarele.

Cunoaștem vederile de extremă stângă ale lui Foucault. Iar în cazul lui Mishima avem obiceiul să vorbim despre „fascismul" său. De fapt, numeroase elemente apropie opțiunea sa politică de aceea a „Armatei roșii", grupare contemporană a extremei drepte japoneze.

Tot în *Caii scăpați*, Isao execută un bancher. Este vorba de utilizarea unor mijloace teroriste – de exemplu, bombardarea orașului Tokio –, de eradicarea corupției din cadrul cabinetului ministerial. Ideologia lui Mishima diferă de cea a Armatei roșii japoneze, prin faptul că, pentru Isao, este vorba de a se da întreaga putere împăratului și de a se redobândi forța și credința vechilor samurai. „Banii și materialismul guvernează. Japonia modernă este urâtă." Acțiunea sa politică reală îl va determina să creeze „Societatea scutului", pe care nu ezită să o numească

[96] N.T. *The Passion of Michel Foucault – Pasiunea lui Michel Foucault*
[97] N.T. *Les chevaux échapés – Caii scăpați*

în limba engleză *Shield Society* (SS). La fel, în 1969, el a scris un text provocator, *Mon ami, Hitler*[98] (citat de Marguerite Yourcenar).

Ura pentru bunurile acestei lumi (să ne reamintim de lucrarea *Théorème*[99] a lui Pasolini, în care marele industriaş se leapădă de bogăţia şi de hainele sale) şi gustul nemăsurat pentru puritate sunt comune extremiştilor.

În *caii scăpaţi*, un pasaj uimitor îmbină puritatea samurailor cu sângele şi cu *seppuku*. (Cadavrul samuraiului începe să degaje parfumuri celeste, asemănătoare cu cele ale sfinţilor în unele credinţe catolice.)

„Puritatea, o idee care aminteşte de flori, de gustul picant al unei ape de gură cu mentă, de copilul care se agaţă de sânul dulce al mamei sale, este ceva ce leagă direct noţiunile asemănătoare menţionate de ideea sângelui, de ideea săbiilor abătându-se asupra oamenilor nedreptăţiţi, de ideea tăişurilor rănind umărul şi făcând să ţâşnească sângele. Dar şi de ideea de *seppuku*. Imediat ce un samurai „se prăbuşea la pământ ca florile de cireş", cadavrul său devenea curând tot ca nişte flori de cireş frumos mirositoare."

Într-un articol intitulat „Arhanghelii lui Attila", apărut în *Le Monde* (22 noiembrie 2001), articol remarcat şi criticat, de altfel, virulent, Jean Clair menţiona prezenţa, în mai multe scrieri suprarealiste, a unor apeluri la distrugerea Occidentului de către Hoardele barbare. El scotea în evidenţă ura Americii suprarealiştilor, fascinaţia pe care o exersa asupra lor un Orient virgin, nepoluat de civilizaţie, sinonim cu materialismul. El îl cita pe Aragon (*La Révolution surréaliste*[100], nr° 4, 1925):

„Vom mina această civilizaţie care vă este dragă... Lume occidentală, eşti condamnată la moarte. Suntem defetiştii Europei... Nu vedeţi că acest pământ este uscat şi bun pentru toate incendiile?..."

„Că traficanţii de droguri se aruncă asupra ţărilor noastre îngrozite? Că America, departe, se prăbuşeşte sub buildingurile sale albe?..."

Observăm deci, la suprarealişti, acest gust pentru puritate, această aversiune pentru materie.

---

[98] N.T. *Mon ami, Hitler – Prietenul meu, Hitler*
[99] N.T. *Théorème – Teoremă*
[100] N.T. *La Révolution surréaliste – Revoluţia suprarealistă*

Cunoaştem legăturile lor cu comunismul, legături care vor slăbi. Dar nu pentru Aragon.

Au fost scrise atâtea pagini despre Hitler, încât ar fi de ajuns o aluzie la programul său vizând distrugerea oricărui obstacol în calea purităţii sângelui şi a rasei. Această nimicire este proiectată asupra viitoarelor prime victime într-o viziune apocaliptică. „Dacă Evreul [...] obţine victoria, [...] diadema sa va fi coroana mortuară a omenirii. Atunci, planeta noastră va reîncepe să parcurgă eterul aşa cum a făcut-o în urmă cu milioane de ani: nu vor mai exista oameni pe suprafaţa sa" (1924).

Faptul că Hitler s-a sinucis, în cele din urmă, este mai puţin grăitor pentru subiectul nostru decât evidenţa caracterului sinucigaş al acţiunii naziste.

Corpul foulcadian este un exemplu deosebit de uimitor al dorinţei unui trup dezorganizat, fără ierarhie, cu elemente perfect interschimbabile. Imaginea unui corp dezarticulat, dislocat, precum acela al lui Damiens sau al pisicii disecate, ale cărei viscere sunt comparate cu o lume, este proiecată asupra societăţii sau chiar a cosmosului, astfel încât edificiul lumii să se prăbuşească şi să fie sfâşiate cerurile.

Se pare că sinuciderea, în acest caz, ar fi, de asemenea, o ultimă modalitate de a umple concret vidul lumii interne introiectând un Falus eroic, glorios şi solar. „Nimic mai natural decât a ne imagina ideea gloriei avându-şi originea în razele soarelui...

„Gloria era, cu siguranţă, numele dat unei asemenea lumini – anorganice, supraomeneşti, nude, pline de raze cosmice periculoase." (Observăm că tema religioasă poate deveni persecutoare. Ne gândim la preşedintele Schreber.)

Şi cerul este introiectat într-un mod „canibalic: mi se părea că muşcam cu toţi dinţii din cer, mestecând şi înghiţind bucata. [...] Totul era numai pace şi măreţie, suprafaţa azurului se împestriţa cu *sămânţa*[101] albă a norilor".

Sinuciderea ar fi ultima modalitate de unire cu puterea divină, de a-i interioriza Falusul, de a nu mai face decât unul cu gloria sa, dislocând universul.

La sfârşitul cărţii *Soarele şi oţelul* (aproape delirant, afirma Marguerite Yourcenar, dar căruia nu-i acordă deloc

[101] N.A. Italicele mele

atenție), Mishima a scris un poem pe care l-a intitulat „Icar". Câteva versuri par să exprime nostalgia eternă pentru ceea ce nu a interiorizat forța magnetică permițând realcătuirea eului divizat și înfruntarea vieții:

„Deoarece nu există nimic care m-ar putea satisface
Noutatea pe pământ își pierde atât de curând prospețimea,
Mă simt aspirat fără încetare spre înalt, apoi detașat,
Din ce în ce mai aproape de splendoarea solară."

Într-un articol intitulat „Răul ca dragoste și ca eliberare: starea de spirit a unui kamikaze religios" (2001), Ruth Stein emite ipoteza, care se sprijină pe o reflecție profundă și pe o documentare bogată, conform căreia teroriștii de la data de 11 septembrie au încheiat o căsătorie cu un Dumnezeu sanguinar și violent, tată arhaic căruia își sacrifică feminitatea lor, urâtă și disprețuită, victimele confundându-se cu aceasta. (Este imposibil, într-o singură frază, să redăm exact finețea analizei autorului.) Articolul a apărut în *Revue française de psychanalyse*[102].

Scriitorii despre care tocmai am menționat îmi par să răspundă anumitor caracteristici reliefate de Ruth Stein, în special cele referitoare la căutarea fuziunii cu un tată arhaic („eroul"), capabil de a le sustrage matricei periculoase și de a le satisface din plin sentimentul de vid intern.

Nevoia de a proclama superioritatea corpului dezorganizat, deierarhizat, de a se vrea *queer* – adică nedeterminat –, într-un corp aproape realcătuit și unificat, nu ar fi totuși o modalitate de a nega sentimentul de neliniște și de vid, care îl însoțește pe cel ce nu este sigur de identitatea sa?

[102] N.T. *Revue française de psychanalyse – Revista franceză de psihanaliză*

Partea a doua

Revolta împotriva ordinii biologice

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Introducere

Capitolele următoare, în comparație cu prima parte a acestei lucrări, au fost scrise anterior datei de 11 septembrie. Înainte să-mi apară ca o necesitate de a merge pe urma unui proces realizat de mari autori contemporani visând la o „insurecție împotriva sistemelor planetare". Acest proces, care se dovedește a fi, de asemenea, un procedeu, al cărui sens este ascuns chiar și celor care îl folosesc, e axat pe corp. Ceea ce i se întâmplă acestuia este proiectat asupra universului. Astfel, trupul distrus (flagelat, suspus celor mai extreme practici sexuale, torturat și chiar ucis) reprezintă omologul tulburărilor dorite, de dimensiuni cosmice.

La Foucault regăsim cel mai clar – am mai menționat acest lucru anterior – afirmația referitoare la deierarhizarea și dezorganizarea corpului. Operația astfel concepută implică abolirea diferențelor. Cele dintre sexe, cât și distincția ce există între părinți și copii vor fi două subiecte abordate pe larg în această a doua parte. Sintagma „Nu există nici tată, nici mamă" a lui Deleuze și Guattari (1972) a căpătat o amploare nebănuită. S-a vorbit mult – pentru a se bucura pe seama acesteia sau a o deplânge – despre declinul, chiar dispariția figurii paterne. Dar asistăm, totodată, de câțiva ani, la o tentativă de descotorisire de chipul mamei, încercare care lasă ne perplecși, în măsura în care este făcută de femeile ce pretind că se înscriu într-un curent feminist foarte activ.

În fapt, de-diferențierea între părțile trupului, între sexe, tentativa de a face să dispară categoria „părinți" și chiar temporalitatea (subiect dezbătut în ultimele două capitole) relevă, la o ultimă analiză, dorința de a ne descotorisi de însăși ideea de *origine*. Acest atac depășește, de departe chiar, domeniul „familialismului", atingând funcțiile cele mai diverse:

învățarea, informarea, gândirea în general. Dacă nu există origine, nu există perspectivă, „istorie", cauză și efect. Pentru a lua un exemplu simplu: etimologia devine o grijă inutilă, ca și cum am uita că „matrice", în franceză, și *pattern*, în engleză, desemnează modelul, tiparul, care permite desfășurarea activității omenești în cele mai diverse domenii. Vedem câteva aspecte din acest univers fără diferențe, fără origine, impulsuri, fără „înainte", nici „după".

Dacă acest capitole nu au fost scrise unul în urma celuilalt, contrar celor care compun prima parte a lucrării, ansamblul lor nu reprezintă în aceasta, cel puțin, cred, o unitate.

A trebuit să revin, pe parcursul acestor pagini, la anumite concepții, în scopul de a le aprofunda și de a le dezvolta. La fel este și cu caracterul prematur al venirii pe lume a copilului și cu multiplele consecințe ale nașterii în sine.

De altfel, am avansat ipoteza că formarea aparatului psihic își găsește metafora grandioasă în Geneză. (Am putea crede că funcțiile mentale ale omului în primele sale faze de bâlbâiri și dezvoltarea sa progresivă sunt pentru Creație și etapele ei ceea ce corpul dizlocat e pentru zguduirea și colapsul universului așteptat cu atâta disperare. Acest ultim caz ar semăna astfel cu o Geneză inversă.) Am menținut repetarea acestei idei, deoarece ea îmi pare utilă coeziunii textului și trebuie să permită cititorului o percepere optimă a „firului roșu" care îl parcurge.

I – Redescoperirea misoginismului

În loc de preliminarii

Invitată la Stanford împreună cu mai mulţi psihanalişti din Statele Unite, cât şi cu intelectuali francezi şi americani recunoscuţi în diverse discipline, pentru a vorbi despre Freud şi Cultură, am văzut urcându-se pe podium o creatură stranie, agitată şi agresivă, al cărei discurs avea drept scop lapidarea părintelui psihanalizei, spulberarea teoriei sale referitoare la isterie şi propăvăduirea „puterii heterosexuale".

Am rămas uimită de răbdarea auditoriului, care a aplaudat-o în repetate rânduri la scenă deschisă. Referindu-mă la acest episod, l-am întrebat pe vecinul meu din dreapta ce părere are, de altfel un intelectual european renumit, invitat să predea în Statele Unite, despre care credeam că nu era de acord cu acel discurs şi cu ura neliniştitoare pe care o vehicula. El m-a întrerupt afirmând că acea expunere era excelentă. În schimb, vecinul meu din stânga, un american, mi-a şoptit atunci la ureche că persoana ce ţinea discursul tocmai obţinuse un post de profesor, deoarece, fiind lesbiană, avea dreptul la acel post conform cotelor universitare.

Am concluzionat din asta că trebuia să mă grăbesc să citesc literatura feministă americană, despre care nu aveam decât vagi cunoştinţe. Întrucât se întâmplă ca acest gen de literatură să fie scrisă în mare parte de femei care se autoproclamă lesbiene, ca şi cum lupta de eliberare a femeilor nu ar viza ansamblul acestora, în majoritate heterosexuale.

Exact în anul 1991 au apărut două cărți, una de Judith Butler, cealaltă de Donna Haraway (a se vedea Bibliografia*), pe care le-am citit.*

În luna februarie 1998, am organizat la Domus Medica, în cadrul societății psihanalitice din Paris, un Colocviu despre psihanaliza americană. Expunerea mea se intitula „Europa-Statele Unite, import-export".

Am remarcat cât de mult a constituit Michel Foucault pentru Colocviu una dintre sursele esențiale de inspirație.

La câtva timp după asta, un dialog amplu cu Antoinette Fouque m-a făcut să-mi dau seama de influența pe care a avut-o Monique Witting asupra mișcărilor feministe americane, ea care se stabilise de mai mulți ani peste Atlantic și afirma că lesbienele nu erau nici bărbați, nici femei.

Credeam că teoria „queer" (nedeterminarea sexuală), aceea a unei identități sexuale făurite în întregime din punct de vedere cultural și politic, era un produs cu gust straniu, ca burbonul, tipic american, și care nu risca să fie importat în Franța.

Am mai citit L'amour en plus[103], XY[104] *și* L'un est l'autre[105] *de Elisabeth Badinter, dar stilul lor cuminte contrasta cu violența scrierilor „feministe" americane. Cărțile în speță lăsau totuși să se întrevadă că universalismul și egalitarismul inspirate din ideile anului 1789 nu erau decât apanajul mișcării lesbiene.*

Lunga și pasionanta mea întâlnire cu Antoinette Fouque mi-a deschis ochii asupra realității franceze și a opoziției ce domnește în interiorul feminismului (termen pe care ea îl respinge) național, între o mișcare apropiată de „queer-ul" american și cea pe care o conduce ea, care susține existența a două sexe și își trage din aceasta toate consecințele referitoare la afirmarea unei identități feminine specifice.

Reflecția mea pe marginea „redescoperirii misoginismului" îi datorează mult și îmi exprim pentru ea, aici, toată recunoștința.

---

[103] N.T. L'amour en plus – Dragostea în plus
[104] N.T. XY – XY
[105] N.T. L'un est l'autre – Unul este celălalt

Doresc, de asemenea, să-i mulţumesc lui Joël Whitebook, colegul şi prietenul meu din New York, pentru remarcile şi criticile întotdeauna fructuoase.

Aceeaşi recunoştinţă o adresez şi lui Nancy Chodrow: deşi ideile noastre diferă adesea substanţial, ea ştie să dea dovadă de o rară înţelegere şi de o apreciere afirmată cu ocazia lucrărilor „pionniers"[106] *(conform termenului său) despre feminitate, semn că nici ea însăşi nu neagă existenţa originilor.*

Lui Antoine Fouque.

„Ah! Ar fi trebuit ca bărbaţii să poată face copii printr-o altă modalitate, fără să fi existat o rasă feminină: astfel, bărbaţii nu ar mai fi cunoscut nenorocirea!" Acesta este strigătul lui Iason în *Médée*[107] de Euripide (sec. V î.Hr.).

Însuşirea maternă a femeilor ar fi deci cauza fundamentală a nenorocirii bărbaţilor.

Dependenţa fiinţei omeneşti în raport cu mama sa

De la apariţia cărţii *La sexualité féminine. Recherches psychanalytiques nouvelles*[108] (1964), publicată înaintea marelui val feminist, m-am ataşat de ipoteza conform căreia condiţia feminină a fost marcată, de-a lungul timpului, de sentimente de invidie faţă de maternitate şi de nevoia de a inversa situaţia de dependenţă în care se găseşte sugarul „fără spini" în raport cu genitoarea lui, inversiune prezentată elocvent în mitul naşterii Evei, creată din coasta lui Adam.

După cum se ştie, copilul se naşte prematur. Freud subliniază la modul pătrunzător în *Inhibition, symptôme, angoisse*[109] (1926) consecinţele acestui „factor biologic", care provoacă o „lungă perioadă pe durata căreia micuţul din specia omenească se află într-o condiţie de neputinţă şi de

[106] N.T. *pionniers – aici în sensul de pionierat*

[107] N.T. *Médée – Medeea*

[108] N.T. La sexualité féminine. Recherches psychanalytiques nouvelles – Sexualittaea feminină. Noi cercetări psihanalitice

[109] N.T. *Inhibition, symptôme, angoisse – Inhibiţie, simptom, angoasă*

dependență. Existența sa intrauterină este mai scurtă decât cea a majorității animalelor, iar el e aruncat în această lume într-o fază de dezvoltare neîncheiată. Din acest fapt rezultă o intensificare a influenței lumii reale externe și o diferențiere precoce a lui „eu" și a lui „asta". În plus, pericolele lumii exterioare sporesc, iar valoarea obiectului, singurul care poate să-l protejeze împotriva lor și să ia locul vieții intrauterine anterioare, crește enorm. Factorul biologic stabilește deci primele situații de pericol și creează nevoia de a fi iubit, care se va integra pentru totdeauna în structura afectivă a omului".

Acest text, pe care nu putem să-l citățm prea des atâta vreme cât deschide perspective asupra diferenței dintre om și animal, despre dezvoltarea umană în raport cu cea a animalului, și, așadar, despre temporalitate, vizează, de asemenea, un aspect care se referă în special la subiectul în cauză: efectele lungii perioade de dependență a ființei omenești vizazi de mama sa. Or, acest ultim aspect, capital pentru înțelegerea condiției feminine, a semnificației invidiei de a avea atributiile virilității, a constituirii acelei „imago" materne în cadrul celor două sexe, capital deci și pentru rolul tatălui, pentru falocentrism și pentru prezența insistentă a homosexualității latente la bărbați, nu a fost luat niciodată în seamă de Freud în teoria sa vizând sexualitatea la regnul omenesc, atât feminină, cât și masculină.

Cu toate acestea, există o excepție: articolul lui Ruth Mack Brunswick, cunoscută pentru faptul că a studiat cazul „woolf-man"[110], intitulat „Faza pre-oedipiană de dezvoltare libidinală" (1940), în care autorul ar fi inserat note marginale și comentarii ale lui Freud. Psihologul, care, de altfel, a absolvit Tufts Medical School cu Magna Cum Laude, în 1922, insistă asupra rolului și a necesității identificării, la cele două sexe, încă de la începutul vieții, cu mama activă considerată ca omnipotentă.

[110] N.T. „woolf-man" – „omul-lup". Dr. Ruth Jane Brunswick a fost colaboratoarea favorită a lui Freud și a ocupat un loc aparte în viața psihanalistului, ei fiind inseparabili după ce s-au cunoscut. Fapt ce a determinat-o pe Ana Freud să-și exprime nemulțumirea, dar și gelozia față de privilegiile acordate lui Ruth în cercetările efectuate de Freud. O rivalitate care s-a accentuat atunci când Freud i-a încredințat spre studiere lui Ruth Brunswick cel mai important caz al său, „omul-lup", (la noi a apărut cu titlul *Omul cu lupi*, Ed. Trei) pe care se aștepta să-l primească și Ana.

„Pe măsură ce copilul se identifică astfel cu activitatea mamei, el reuşeşte să se lipsească de ea, devine deci independent. [...] Fiecare reuşită în procesul de identificare cu mama o face mai puţin necesară copilului. În acelaşi timp, exigenţele şi interdicţiile pe care ea este obligată să le impună provoacă un resentiment sporit [...]. Poziţia libidinală, la care copilul va accede, este păstrată cu gelozie [...] Mama devine în cel mai bun caz inutilă. Copilul reacţionează la prezenţa sa cu un fel de agresivitate primitivă."

Nu am putea descrie mai bine ura pentru mamă ca efect al dependenţei.

Autorul acordă o mare importanţă dorinţei copilului de a avea atribuţiile mamei atotputernice, pe care le au toţi, şi, în primul rând, aptitudinea acesteia de a avea copii. Ea chiar va afirma: „Contrar ideilor noastre anterioare, dorinţa (fetei) de a avea un penis nu s-a schimbat pentru o dorinţă de copil. Aceasta din urmă o precede [...] cu mult."

Elaborându-şi conceptul de dorinţă, Melanie Klein este aceea care conferă un rol aparte dorinţelor, la ambele sexe, de a dobândi, chiar de a distruge atunci când aviditatea şi ura sunt dominante, aptitudinea mamei de a aduce pe lume copii. „Însuşirea de a da şi de a păstra viaţa este resimţită drept darul cel mai preţios, iar creativitatea devine astfel cauza cea mai profundă a invidiei" (1957). De fapt, creativitatea mamei şi dependenţa faţă de ea se află în strânsă legătură. Creativitatea se exprimă (real şi simbolic) prin intermediul sânului. „Sânul hrănitor reprezintă pentru sugar ceva ce conţine tot ceea ce doreşte. Este o sursă inepuizabilă de lapte şi de dragoste, pe care el şi-o rezervă totuşi pentru propria satisfacţie." (În alte pasaje, Melanie Klein adaugă îngrijirile pe care mama le acordă cu dărnicie pruncului, ca făcând parte dintre proprietăţile sânului matern.) Sugarul este, aşadar, supus la non-disponibilitatea permanentă şi absolută a sânului şi a tot ceea ce simbolizează, la dorinţa şi la imposibilitatea de *a fi* sânul, deci la dependenţă, iar aceasta din urmă sporeşte invidia, aviditatea şi ura distrugătoare.

Se pare că putem considera numeroase aspecte din teoria freudiană a sexualităţii omeneşti ca un refuz al dependenţei primare la mama care modelează totuşi, la modul decisiv, relaţia bărbaţilor şi a femeilor cu mama, a sexelor între ele, precum şi translaţia sa în spaţiul social.

Voi fi nevoită, în prezenta expunere, să repet unele dintre ipotezele mele exprimate în scrierile anterioare plasându-le, într-o lumină oarecum diferită, în legătură cu informațiile și lecturile cele mai recente. Luând cunoștință, în ultimii ani, de literatura feministă americană, inspirată adesea fățiș din psihanaliză și la care se întâmplă să participe psihanaliști (în general, femei), și de predarea spre publicare a cărții *Temps modernes*[III] în perioada iunie-iulie-august 2000 (ai cărei autori, exprimându-se într-un dosar consacrat „diferenței dintre sexe" și „ordinei simbolice", nu-și mărturisesc filiația cu gândirea feministă americană), mi s-a părut într-adevăr că, printr-un subterfugiu mai actual (ar trebui să zicem: „postmodern"?), asistăm la o respingere a femininului-matern de altfel mai violent decât cel pe care îl putem apropia legitim de Freud. Îmi voi permite să revin asupra unora dintre textele mele în scopul de a face puțină lumină în privința acestor noi cercetări pe marginea a ceea ce este bine să numim lupta împotriva mamei (o veșnică revenire?).

Dacă prezint femininul-matern, o fac doar pentru a evidenția faptul că femeia nu se împlinește decât prin maternitate – ceea ce ar fi o poziție zisă „naturistă". Aceasta a restrâns existența femeilor exclusiv la reproducere, ca și cum puterea mamelor era atât de mare, încât a fost nevoie ca aptitudinea maternală exorbitantă să fie circumscrisă la un domeniu limitat și transformată în obligație.

Totul se petrece ca și cum femininul-matern ar suferi o constrângere teoretică-ideologică permanentă, ca și cum ar fi vorba de a o mărgini în cadrul „naturii" la fel cum s-a petrecut de-a lungul timpului – de la gândirea freudiană până la anatomia considerată drept castrare – sau de a-l pretinde construit în întregime și deci destinat să fie făcut țăndări.

Îmi propun să revin în rândurile de față la chestiunea *monismului sexual politic*, subiect dezbătut de mai multe ori în altă parte, cu atât mai mult, cu cât mi se pare pertinent să includ anumite aspecte pe care le voi aborda în continuare, esențiale pentru a înțelege etapele care au condus – plecând de la o concepție a *femeii marcate de lipsă*, admisă de Freud și de câțiva discipoli ai lui – la *o teorie a sexualității infantile reliefată la Freud de pecetea homosexualității*. În timp ce

[III] N.T. *Temps modernes – Timpuri moderne*

originea lumii implică acțiunea conjugată a masculului și a femelei, fie în miturile creației sau în însuși actul procreației, anumite concepții actuale infiltrând psihanaliza conduc la *o distrugere ideologică a diferenței dintre sexe*, mai exact, într-o ultimă analiză, a unei voințe de nimicire a aptitudinilor specific feminine.

Monismul sexual falic

Monismul sexual falic este un concept de bază din teoria freudiană a sexualității. Fata ignoră conștient sau inconștient faptul că are un vagin. În paralel, băiatul nu știe despre existența, la fată, a unui organ destinat să fie penetrat. Complementaritatea între sexe este, prin aceeași acțiune, ignorată la fel și nu există o atracție „naturală" între sexe. (Această afirmație este contrazisă de două ori: atunci când Freud postula o cunoaștere înnăscută instinctiv „asemănătoare celei animalelor" (1909, 1918, 1939), idee repetată în mai multe rânduri, și atunci când el imagina legăturile stabilite de Eros între unități distincte inițial, ca și cum erau calchiate după modelul uniunii gameților (1920). Fetița se crede castrată, dotată cu un singur organ sexual, clitorisul, echivalentul unui penis retezat. La vederea sexului feminin lipsit de penis, băiatul este oripilat. Neștiind nimic despre organele feminine interne, el interpretează ceea ce vede ca efectul castrării și își imaginează astfel că ar putea avea o soartă asemănătoare.

Vom remarca, așadar, că toată această construcție este fondată, curios, pe o singură viziune a organelor genitale feminine și niciodată pe senzațiile pe care acestea le provoacă fetei, ci numai pe senzațiile existând la nivelul penisului. Freud a negat întotdeauna existența excitațiilor vaginale precoce, în ciuda simptomelor clinice și a insistenței unor autori diferiți. Într-o scrisoare adresată lui Freud (3 decembrie 1924), Karl Abraham scria: „[...] M-am întrebat recent dacă nu ar fi existat deja, în perioada primei copilării, o ecloziune *vaginală* a libidoului feminin [remarcăm, în trecere, că Abraham folosea termenii «libidou feminin», în timp ce pentru Freud libidoul era de esență masculin], care ar fi destinată refulării și ar fi succedată de predominanța clitorisului, ca expresie a fazei

falice." Abraham concluziona: „Schimbarea zonelor directoare la pubertate ar fi reînnoirea stării originale."

Iată răspunsul la scrisoarea lui Abraham (8 decembrie 1924): „[...] Zona presupusă a vaginului, care ar fi la originea ecloziunii primitive a libidoului infantil, îmi suscită interesul. Nu cunosc absolut nimic despre acest subiect. La fel de bine mărturisesc sincer că, în general, aspectul feminin al problemei este pentru mine obscur."

La 26 decembrie 1924, Abraham a revenit respectuos pe marginea scrisorii părintelui psihanalizei, care i-a răspuns trei zile mai târziu (29 decembrie 1924): „În privința zonei feminine erogene directoare, sunt foarte dornic să aflu lucruri noi, de aceea aştept cu nerăbdare de la dumneavoastră, şi fără idei preconcepute, toate noutățile."

În 1938, Freud îşi reiterează convingerea, în *L'Abrégé de psychanalise*[112], conform căreia nimic nu ar putea, desigur, să i-o zdruncine: „S-a pretins frecvent că excitațiile vaginale ar putea interveni foarte devreme, la o vârstă mică. După toate aparențele, nu este vorba în acest caz decât de excitații clitoridiene, mai exact excitații analoge penisului, fapt ce nu ne ia dreptul de a le califica drept falice." Să remarcăm că s-a întâmplat la Freud să admită, cu exactitate chiar, am putea zice, existența excitațiilor de origine anală la fetiță.

Evident, se pune următoarea întrebare: de ce această încăpățânare şi de ce succesul prelungit al acestei concepții care a găsit în Franța un curent de opinie foarte favorabil? Vom încerca în continuare să formulăm câteva ipoteze. Printre argumentele opozabile lui Freud există simptomele clinice şi mai întâi cele proprii psihanalistului, în special cele ale Micului Hans (1909) şi ale „omului-lup" (1918), aşa cum am încercat să arăt într-un articol, „Freud şi feminitatea. Câteva pete oarbe pe continentul negru" (1976), precum şi în lucrarea *Etică şi estetică a perversiunii* (1984).

Dar să lăsăm deoparte numeroasele obiecții pe care le-am putea face pe marginea concepției freudiene a ignorării vaginului până la adolescență, abordând o altă obiecție ce rezultă din chiar descoperirea inconştientului. De ce puterile inconştientului s-ar opri, cel puțin la fată, în fața descoperirii organelor ei sexuale? În „Complément métapsychologique à

[112] N.T. *L'Abrégé de psychanalise – Compendiu de psihanaliză*

la théorie du ręve"[113] (1915), Freud descria situaţia somnului ca fiind, din punct de vedere somatic, „o reactivare a existenţei intrauterine, îndeplinind ca şi ea condiţiile de repaos, de căldură şi de absenţă a stimulilor. În timpul somnului, mulţi oameni adoptă poziţia fetusului". Această stare este însoţită de o retragere completă a libidoului din lumea exterioară şi de un abandon al interesului referitor la acesta. Asistăm la la revenire a libidoului la narcisism, în vreme ce eul regresează spre satisfacţia halucinatorie a dorinţei. „Capacitatea diagnostică a visului – fenomen recunoscut, în general, dar considerat ca surprinzător – devine uşor de înţeles. În timpul visului, o maladie psihică în fază incipientă este detectată adesea mai devreme şi mai clar decât în stare de veghe, iar toate senzaţiile corporale capătă proporţii gigantice." Ne-am putea gândi astfel, pe bună dreptate, că organele genitale interne ale fetei pot trece neobservate în faza de regresie narcisică a somnului, care permite o detectare precisă a fenomenelor corporale? De ce maladia şi nu vaginul? În cazurile unei regresii narcisice deci, nu de puţine ori ne-am confruntat cu deliruri la femei cărora le era frică să fie penetrate vaginal fără ştirea lor, până într-acolo, încât pacientele şi-au luat măsuri de precauţie vizând obturarea vaginului, într-un caz chiar cu ciment[114]. Ar fi vorba de o teroare psihotică fără nicio legătură cu un prototip infantil?

Mergând pe urmele lui Jean Laplanche, s-a scris relativ recent că fata avea cunoştinţă despre vaginul ei: a avut această revelaţie datorită dorinţei inconştiente a tatălui său pentru acest loc. Dacă acceptăm acest raţionament ca fiind legat de teoria obiectului-sursă, ar trebui să ne gândim, logic, că dorinţa maternă îl conduce pe băiat la descoperirea vaginului. Or, această ipoteză nu este formulată. Ne ne-am aflat niciodată în prezenţa unor propoziţii atât de contradictorii – sau, aşa cum se spune în engleză, inconsistente – ca atunci când este vorba de feminin. Explicaţia cea mai probabilă la acest fapt pare să se situeze alături de afectele pe care relaţia cu femeia, cu mama o provoacă la cele două sexe.

---

[113] N.T. „Complément métapsychologique à la théorie du ręve" – „Completare metapsihologică la teoria visurilor"

[114] N. A. Consultaţie efectuată de Paulette Letarte la spitalul Sainte-Anne din Paris. Înregistrată video.

Într-adevăr, una dintre consecinţele esenţiale a monismului sexual falic este invidia faţă de penis la fată, întrucât Mama Natură a creat-o castrată. Această invidie nu poate fi potolită decât prin naşterea unui copil, de preferinţă masculin, substitut, *ersatz*, al penisului.

FEMEIA MARCATĂ DE LIPSĂ

Am avut ocazia (1976) să adun toate elementele care plasează, femeia, în teoria freudiană, sub semnul lipsei: a vaginului, a penisului, a libidoului specific, a obiectului erotic adecvat (mama şi nu tatăl, în timp ce mama îl preferă pe fiul ei), necesitatea „absenţei" clitorisului. La aceasta, după cum se ştie, ar fi optim să adăugăm o lipsă referitoare la supraeu, la aptitudinile de sublimare, care implică o contribuţie nesemnificativă la cultură şi la civilizaţie. Singura invenţie de care ar fi fost capabilă femeia ar fi ţesutul după modelul încâlcelii părului pubian, astfel încât să-şi „mascheze inferioritatea sexuală originală" (1933). Ceea ce este caracteristic e faptul că această frază grotescă i-a fost inspirată lui Freud de femeie.

Dar în ceea ce le priveşte, femeile de profesie analist, fidele lui Freud referitor la sexualitatea feminină, sunt foarte puţin avare de propoziţii ridicole, până într-acolo încât pot fi demne de a figura într-o culegere de perle şi de prostioare. „Mamele bune sunt nişte mame frigide" (Jeanne-Lampl-de-Groot, 1933); clitorisul, ca şi *thymus*-ul, trebuie să dispară (Marie Bonaparte, 1951). Şi dacă se dovedeşte recalcitrant, îl disciplinăm inventând o operaţie destinată să apropie organul exaltat de vagin. Femeia nu cunoaşte orgasmul, manifestare a cărei violenţă este proprie bărbatului. Femeia trebuie să se obişnuiască încet cu plăcerea (Hélène Deutsch, 1961)...

Or, femeia, conform lui Freud (şi unii dintre devotaţii lui discipoli), se află într-o opoziţie perfectă cu Mama potrivit inconştientului. Acest fapt apare în analizele în plan individual, după cum analiştii au constatat unanim în tratamentele lor, dar şi în plan colectiv, în poveşti, mituri şi legende. Mama este motivul central în miturile tuturor culturilor. Tot Binele şi tot Răul vin de la ea.

În cadrul conferinței „Le personnage de la mère dans les contes africaines"[115] (1982), Geneviève Calame-Griaule insista asupra *ambivalenței* acestor reprezentări ale mamei în Africa. Astfel, într-un text al populației Dogon, care trăiește pe falezele stâncoase din Mali, un zeu îi cere hienei să-i aducă ceea ce era mai bun, iar hiena îi aduce o femeie. Apoi, zeul îi zice vietății: „Ai dreptate, tot Binele din lume vine de la femeie" (fecunditatea, nașterile, viața). Pe urmă, zeul îi mai zice hienei: «Acum, adu-mi ceea ce este mai rău pe lumea aceasta.» Și hiena îi aduce tot o femeie. Iar zeul zice: «Ai perfectă dreptate, tot de la femeie vine întreg Răul din lume, toate certurile, impuritatea și chiar moartea.»" Femeia dă viață și o dă încă o dată hrănindu-și copiii și gătindu-le de mâncare. (Un proverb dogon zice: „După Dumnezeu, există sânul mamei."

(Să remarcăm, în trecere, că, în Vechiul Testament, Dumnezeul monoteist este calificat drept „milostiv" în traducerea franceză, în timp ce în limba ebraică termenul folosit înseamnă literalmente „plin de uter", ceea ce implică faptul că Dumnezeu are însușiri feminine materne, și nu doar caracteristici paterne, așa cum am fi tentați să credem).

Dacă atotputernicia este proiectată asupra Mamei, cauza o constituie, înainte de toate, ruptura narcisismului primar. Iar acesta din urmă e proiectat asupra obiectului. În cazul în care obiectul se naște în ură, conform ipotezei lui Freud, înțelegem și mai bine că primul obiect este atât malefic (ca vrăjitoarea), cât și benefic (întocmai zânei). Dependența de obiect întărește acest caracter ambivalent, care poate dăinui pentru totdeauna, mai ales dacă evenimentele din viață și/sau atitudinea mamei îl confirmă. Copilul trebuie atunci să folosească niște stratageme pentru a scăpa de atotputernicia Mamei.

Fuga din fața mamei

Nevoia, în cadrul ambelor sexe, de a se elibera de mama omnipotentă găsește o soluție în posibilitatea de a investi un alt obiect și un alt organ cu atotputernicie. Tatăl și penisul

[115] N.T. „Le personnage de la mère dans les contes africaines" – „Mama ca personaj în poveștile africane"

său vor prelua ştafeta. În 1964, am descris cum ar putea ajunge acest fapt, în cazul fetei, la o idealizare a tatălui, cel care o protejează de autoritatea mamei. Idealizarea în speţă poate conduce la o inhibare a impulsurilor sexuale, care trebuie lipsite de agresivitatea necesară femeilor, cât şi bărbaţilor în coit. Ea poate, de asemenea, să determine o acţiune de contra-identificare la mamă, resimţită ca periculoasă pentru tată în scena primitivă, şi de refuzare a maternităţii şi a fecundităţii în general. În sfârşit, reuşitele personale pot fi, în aceeaşi măsură, atinse de culpabilitate, în cazul în care sunt resimţite inconştient ca o uzurpare a aptitudinilor masculine şi echivalente cu o castrare a tatălui.

La rândul său, băiatul îşi investeşte funcţiile tatălui şi ale penisului acestuia recunoscându-se sexual ca şi el. Freud a menţionat în mai multe rânduri „dispreţul triumfător" al unui copil atunci când acesta îşi dă seama că are un organ ce-i lipseşte mamei. Dar, curios, el este cuprins, în teoria psihanalistului, de spaima resimţită în faţa sexului feminin „castrat". Cât despre fată, consider invidia sa faţă de penis ca fiind provocată de dorinţa de a se diferenţia, cât şi de a triumfa asupra mamei posedând organul care-i lipseşte acesteia.

Nevoia de eliberare de mama primitivă omnipotentă şi orientarea spre tată, ridicând altare falusului-penis, negând aptitudinile, organele şi valorile proprii feminine este comună ambelor sexe. Îmi voi permite în rândurile de faţă să retranscriu câteva aspecte menţionate anterior (1976) referitoare la trecerea de la matriarhat la patriarhat. Chiar dacă existenţa unui sistem matriarhal este problematică, ideea unui matriarhat de origine se bazează pe un adevăr psihologic profund. Am cunoscut cu toţii matriarhatul, deoarece o femeie ne-a ţinut la sânul său şi am depins de ea pentru a supravieţui. Crezând în existenţa matriarhatului, Bachofen considera tragedia *Les Euménides*[116] a lui Eschil ca o descriere a trecerii dreptului matriarhal la dreptul patriarhal. Se ştie că este vorba, în principal, de procesul intentat lui Oreste, ca urmare a comiterii de către acesta a matricidului. El a acţionat pentru a-şi răzbuna tatăl, Agamemnon, ucis de Clytmenestra. Eriniile, care vor deveni Eumenidele de la sfârşitul piesei, sunt nişte

[116] N.T. *Les Euménides – Eumenidele*

divinități subpământene, care domneau înaintea lui Zeus, la fel cum mama domnea înaintea tatălui. Descrise drept „negre și absolut respingătoare", ele reprezentau acuzarea, în timp ce apărarea era prezidată de Apollo. Oreste o cheamă în ajutor pe Atena, născută fără intervenție maternă, deoarece era fiica lui Zeus, din capul căruia a ieșit deja înarmată și cu caschetă de război, mai exact a scăpat de neputința primară infantilă. Ea formează un tribunal, Areopagul, și le privează pe Erinii de prerogativele lor justițiare. Acestea din urmă se lamentează: „Noi legi le vor înlocui pe cele vechi, în cazul în care cauza și crima acestui matricid vor triumfa." Crima comisă de Clytmenestra, considerau ele, era mai puțin gravă decât cea a lui Oreste, deoarece „ea nu era de același sânge cu bărbatul pe care-l ucisese."

Oreste replică prin această frază uimitoare: „Și eu? Sunt de același sânge cu mama?" Apollo precizează: „Nu mama este aceea care îl zămislește pe cel ce în numim copilul său. Ea nu este decât doica germenului pe care l-a conceput. Cel zămislit este masculul. Ea își păstrează tânăra mlădiță, atunci când un zeu nu-i pricinuiește vreun rău."

Observăm că ideea conform căreia genitoarea nu este decât o mamă purtătoare, decât un cuptor în care brutarul (tatăl) a introdus pâinea pe care a dospit-o, traversează secolele. Printre altele, o regăsim și la Sade. Am putea adăuga că această teorie o procreației constituie, în sine, un matricid simbolic. Într-o conferință recentă, M.-L. Roux aprecia matricidul drept săvârșirea, în realitate, a unei separări de mamă, altfel imposibilă.

Retranscriem în continuare un fragment din discursul pe care Bressac îl ține lui Justine (la Sade) înainte de a-și jertfi propria mamă:

„Dar creatura pe care o distrug este mama mea: vom examina, așadar, crima sub acest aspect. [...]. Cu toate acesta, copilul este născut; mama îl hrănește [...]. Dacă mama face acest serviciu copilului, să nu ne îndoim deloc de faptul că ea nu este mânată în această acțiune de sentimentul natural de a-și lepăda o dejecție care, în caz contrar, i-ar putea deveni periculoasă [...]. Astfel, nu e deloc un serviciu făcut copilului de mamă atunci când îl hrănește: dimpotrivă, el îi face mamei un serviciu, chiar foarte mare [...]. Vă întreb acum: acest copil trebuie să fie recunoscător, deoarece mama continuă

să-i acorde îngrijiri, de care el nu se poate lipsi, şi care nu sunt avantajoase decât pentru ea? [...] Este clar deci că, în toate ocaziile din viaţă, în care copilul va fi stăpân de a dispune de zilele mamei sale, el o va putea face fără cel mai mic scrupul; el va trebui chiar negreşit să-şi ducă la capăt acţiunea, întrucât nu poate decât să deteste o asemenea femeie, deoarece răzbunarea este fructul urii, iar crima – modalitatea de a săvârşi răzbunarea. Îl sacrifică deci fără milă pe acest individ pe care şi-l imaginează, pe nedrept, dator de a îndeplini o asemenea obligaţie; va sfâşia fără niciun menajament sânul care l-a hrănit" (*Nouvelle Justine*, 1788, p. 208).

Nu putem ilustra mai bine tezele din *Envie et gratitude*[117]. La Sade, sânul este obiectul dispreţului. Este vorba de „ţâţe". Şi, oricum, bărbaţii sunt la fel de bine dotaţi ca femeile. „Nu ghicesc prea bine ce ar putea avea aşa de picant aceste două sfere, atât de stângaci plasate pe piept. Odată încheiate toate reflecţiile, nu văd cum acest fapt, adaug mângâind fundul, este cu adevărat demn de omagiul nostru, şi *deoarece avem ca şi femeile aceleaşi organe*[118], nu înţeleg de ce ar trebui să cercetăm sferele în cauză cu atâta grijă", povesteşte călugărul Jérôme în aceeaşi lucrare (*La Nouvelle* Justine, *p. 427).*

Sexul feminin este desemnat la Sade ca „această parte nedemnă", „această zonă infectă, pe care natura nu a creat-o decât în derâdere (şi care) este cea care ne repugnă cel mai mult", „această despicătură blestemată". Sexul feminin este comparat cu „celălalt templu" (anusul), întotdeauna în beneficiul acestuia din urmă. Aptitudinea de a aduce pe lume copii este atacată în întreaga operă a lui Sade la modul direct, prin avorturi forţate sau prin distrugerea matricei (Rodin şi Rambaud, cei doi chirurgi). Jack Spintecătorul detaşa uterul victimelor sale.

Fără a ajunge la distrugerea însuşirilor feminine materne, este vorba de a ne convinge că mama, femeia nu are niciun atribut specific, care ar face-o de dorit şi pe care bărbatul nu l-ar deţine. Rana narcisică a micului mascul este astfel ştearsă de pe cei doi versanţi ai lui Oedip. Aşa cum a arătat Béla Grunberger (1957-1966, *în* 1971), interdicţia oedipiană con-

[117] N.T. *Envie et gratitude – Invidie şi recunoştinţă*
[118] N.A. Italicele mele

stituie o consolare pentru narcisimul băiatului care, din cauza prematurității subiectului omenesc, este, de fapt, incapabil să îndeplinească actul sexual și, adaug, de a face un copil mamei, după exemplul tatălui. Necunoașterea vaginului mamei, absența presupusă a dorinței de a-l penetra, reprezintă, în același fel, o apărare narcisică: este preferabil, pentru stima de sine, să se renunțe la satisfacerea unei dorințe în scopul de a ne supune unei interdicții decât să fim obligați să recunoaștem faptul de a nu avea capacitatea de a o satisface. Dar la Sade, insistența pe marginea prevalenței anusului asupra vaginului, a prezenței la bărbat a unor organe analoge sau superioare organelor feminine („deoarece avem ca și femeile aceleași organe") poate fi considerată ca și cum ar viza să ne facă să credem că băiatul este la de bine dotat ca și mama sa pentru a-și satisface tatăl. Astfel, prin aceasta, homosexualitatea micului mascul este pusă în valoare. Cu siguranță, originea homosexualității e diversă și delimitată cu precizie. Iau în considerare aici, înainte de toate, homosexualitatea cel mai adesea latentă decât evidentă, care rezultă din nevoia de a scăpa de influența mamei, în cazul băiatului, investind erotic și narcisic tatăl. L-am apropiat intenționat în acest capitol, și nu fără malițiozitate, pe Freud de Sade. Ceea ce înseamnă că apreciez teoria freudiană a sexualității infantile ca fiind marcată de pecetea homosexualității.

Teoria sexualității infantile, marcată, la Freud, de pecetea homosexualității

„Teoria freudiană a complexului lui Oedip îi conferă «tatălui un loc central în același complex al băiatului, în timp ce îl reduce considerabil în complexul similar al fetei. [...] Doar la copilul mascul are loc fatala conjunctură a dragostei pentru unul dintre părinți și a urii pentru celălalt ca rival»" (Freud, 1931). „Exceptând schimbarea subiectului și tot ceea ce implică aceasta, viața amoroasă dobândește cu greu o singură nouă trăsătură în faza a doua", mai scria Freud în același articol.

„Atunci când complexul Oedip pozitiv este stabilit la fată, nu în favoarea iubirii pentru tatăl său și a dorințelor ei

feminine, ci datorită dorinţelor sale masculine, a invidiei ei faţă de un penis se va orienta asupra deţinătorului său, tatăl... Odată instalat [...], el constituie înainte de toate «un mic port adăpostit" (1924), «o poziţie de repaos total». Temerile de castrare fiind inexistente la fată, ea nu are niciun motiv să renunţe la Oedip, nici să-şi făurească un supraeu puternic (1924).

„«În perioada ce precedă schimbarea obiectului – atunci când are loc – tatăl nu este deloc diferit de un rival jenant» (1931).

„Dacă părăsim domeniul dezvoltării normale sau al nevrozelor pentru a-l aborda pe cel al psihozelor, evidenţiem locul conferit homosexualităţii în teoria freudiană a delirurilor.

„Dorinţele de supunere pasivă tatălui, periculoase pentru eu, constituie nucleul delirurilor masculine. Dorinţa de a avea un copil în cadrul acestora ocupă un loc central (1911). Suntem din nou uimiţi de faptul că aceeaşi dorinţă, cea de a avea un copil de la tată, atunci când apare în cursul dezvoltării normale al fetiţei, nu este o dorinţă primară legată de însăşi feminitatea sa, ci o dorinţă secundară, substitut al invidiei faţă de penis. În mod paradoxal, tatăl pare să ocupe un loc mult mai important în viaţa psihosexuală a băiatului decât în cea a fetei [...]. Aş afirma bucuroasă, împingând gândirea freudiană până la ultimele ei consecinţe, că tatăl reprezintă pentru băiat mai mult decât pentru fată."

Articolul meu despre complexul Oedip feminin publicat în cartea din 1964 începea tocmai cu aceste reflecţii pe care le-am retranscris. Să o spunem pe şleau: *este o teorie marcată de pecetea homosexualităţii.* În fapt, ea este aşa şi din alte cauze diverse, de exemplu atunci când Freud a pretins în mai multe rânduri că sexualitatea feminină reprezenta pentru el un domeniu obscur, un continent negru, şi că, probabil, femeile de profesie analist ar fi putut înţelege mai bine feminitatea (femeile între femei...)

„Doamnelor şi domnilor, problema feminităţii vă preocupă deoarece sunteţi nişte bărbaţi. Pentru femeile care se găsesc printre voi, chestiunea nu se pune, întrucât ele sunt însăşi enigma despre care vorbim."

Cu această frază debutează conferinţa lui Freud, intitulată „La féminité"[119] (1933); şi tot cu ea începe cartea autoarei Luce Irigaray, intitulată *Speculum de l'autre femme*

[119] N.T. „La féminité" – „Feminitatea"

(1974). De fapt, vorbim între bărbaţi despre misterul feminin: „Ce vrea ea?" Insistenţa în privinţa caracterului enigmatic al femeii este atât o manifestare a homosexualităţii („Nu am nicio legătură cu aceste creaturi"), cât şi o apărare împotriva homosexualităţii („Nu am nimic feminin în mine, care ar putea să mă determine să înţeleg femeia." Fac o trimitere la cartea lui Jacqueline Schaeffer, *Le réfus du féminin*[120], 1998).

Luce Irigaray este iritată: „Ar fi vorba deci pentru voi, bărbaţii, să vorbiţi între voi, ca bărbaţi, de femeie [...]. Misterul pe care îl *reprezintă* femeia ar consta în *scopul*, *obiectul* şi *miza* unui discurs masculin, a unei dezbateri între bărbaţi..."

Dar Freud a fost, *în comportamentul său practic*, destul de generos şi de tolerant pentru a nu face din psihanaliză un club de bărbaţi, fumători de trabuc... Nu la fel se întâmplă întotdeauna şi în cadrul unor grupări diverse psihanalitice. Nu vedem, oare, astăzi aici sau dincolo cum e proclamat geniul lui Bion umbrindu-l pe cel al lui Melanie Klein? Ca şi cum Bion (un bărbat), în pofida originalităţii contribuţiei lui, nu datorează nimic celei care a descoperit identificarea proiectivă, poziţia schizo-paranoidă şi depresivă, celei care a insistat asupra relaţiei cu sânul şi asupra impulsurilor distructive.

Se impune totuşi o reamarcă de ordin general. Dacă Freud a admis prejudecăţile misogine, descoperirea inconştientului pe care ni l-a lăsat moştenire constituie un instrument inegalabil pentru a ne ajuta să ne eliberăm de acesta abordând cele mai secrete domenii de activitate.

Titlul cărţii mele, *Cei doi copaci din grădină* (1984-1988), colecţie de articole despre masculin şi feminin, cât şi despre conjuncţia necesară a celor două componente pentru *a concepe* (copilul, gândirea), vizează o încercare de a ţine cont de rolul fiecăruia dintre genitorii noştri, fără a nega locul ocupat de aceştia în psihic.

Originea lumii

Cosmogoniile sunt toate nişte reprezentări ale acestor roluri. Voi menţiona dintre ele doar două: prima este descrisă

[120] N.T. *Le réfus du féminin – Refuzarea femininului*

de Denise Paulme într-o carte, *La mère dévorante*[121] (1976), în care unul dintre capitole, „La mere dévorante ou le mythe de la calebasse et du bélier en Afrique sud-saharienne"[122], conține istorisiri despre geneza lumii. Autorul rezumă mitul la începutul capitolului, înainte de a-i prezenta mai multe versiuni. Este vorba de un dovleac enorm, care se învârte în jurul axului propriu și înghite tot ceea ce găsește în cale: turme de animale, ființe omenești, locuințe etc. Dar iată că apare un berbec care înfruntă monstrul și cu o lovitură de coarne îl rupe în două. Atunci, din dovleac încep să iasă oameni, continente, apele se separă de pământ etc.

Ca în orice mit al creației, este vorba de o totalitate primordială, care se fragmentează. Dovleacul are, în această regiune a Africii, o semnificație feminină maternă evidentă și este, în plus, un recipient culinar; unele femei care nasc în pădure își pun nou-născutul în jumătatea unei coji de dovleac. Despre o fată care și-a pierdut virginitatea se spune că ea „și-a spart bostanul". Curcubitaceea în speță, femeia, matricea este „originea lumii" cu care ea e însărcinată. „Actul berbecului poate fi considerat ca o creație secundă", scria autorul, care vedea în aceasta un gest eliberator, o naștere, și concluziona: „Intervenția omului nu era mai puțin importantă ca prezența femeii la facerea lumii" (p. 288).

Faptul că mituri asemănătoare evidențiază o frică a mamei care înghite tot și o recurgere la ajutorul tatălui nu pare să trezească uimire.

Mitul Genezei în prima carte a Bibliei face să dispară personajul matern prin singurul său specific. Înaintea Creației, lumea este tohu-bohu[123], haos primordial. Acest haos îl va diviza, separa Dumnezeu:

1. La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul.

2. Și pământul era netocmit și gol. Întuneric era deasupra adâncului și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor.

3. Și a zis Dumnezeu: „Să fie lumină!" Și a fost lumină.

---

[121] N.T. *La mère dévorante – Mama devoratoare*

[122] „La mère dévorante ou le mythe de la calebasse et du bélier en Afrique sud-saharienne" – „Mama devoratoare sau mitul bostanului și al berbecului în Africa sud-sahariană"

[123] N.T. Haos în ebraică

4. Şi a văzut Dumnezeu că este bună lumina, şi a despărţit Dumnezeu lumina de întuneric.

5. Lumina a numit-o Dumnezeu ziuă, iar întunericul l-a numit noapte.

Etc.

Creaţia, divizarea, separarea şi numirea sunt unul şi acelaşi lucru. „Nume" vine din latinescul *numen* şi este legat de termenul grecesc *nomos*, diviziune de teritoriu, provincie, lege. A numi înseamnă a ieşi din neclaritate.

Universul este identificat frecvent cu corpul Mamei (Terra-mamă, Mama-natură). Fără ca acest lucu, încă o dată, să apară în Vechiul Testament, putem afirma că Dumnezeu (Tatăl) divide magma primordială maternă în unităţi distincte. Creaţia este, de asemenea, apariţia limitelor şi a legilor.

Ipoteza mea este că Geneza (şi, probabil, toate cosmogoniile) reprezintă o proiecţie asupra Cosmosului a fazei precoce de formare a aparatului psihic. Fuziunea cu Mama se poate suprapune peste haosul original nediferenţiat. Tot ceea ce se interferează în această unitate primordială este de esenţă paternă. Cel puţin aşa pare să opereze spiritul, cu nevoia sa de clarificare de care amintea Freud. (1918). Nu există „aparat" fără un ansamblu de piese sau de organe (sisteme în cadrul aparatului psihic). Mi se pare că tocmai această primă diferenţiere o relevă Geneza. Faptul că unele mituri asemănătoare ar fi, în parte, misogine este probabil. Sau că ar fi, de asemenea, o reprezentare a unei structurări a funcţionării mentale e o ipoteză veridică.

Problema constă în confuzia atât de frecventă dintre mit şi realitate. La fel cum Freud nu a pus ghilimele „castrării" feminine, garantând astfel o teorie sexuală infantilă, Lacan a promovat o teorie în care mama este „cu adevărat" devorată de dorinţa sa, iar Oedip – redus la o salvare a subiectului de către Tată şi Falus, care îl apără de ghearele materne. Astfel, în numărul din iunie-iulie-august al revistei *Timpuri moderne*, Michel Tort, care a „descoperit" în acelaşi timp impregnarea gândirii lui Lacan cu catoliscism şi misoginism, citează acest pasaj (*Le Séminaire*[124], cartea XVIII, 1991):

„Dorinţa mamei nu este ceva pe care-l putem suporta ca pe un lucru ce v-ar fi indiferent *(sic)*; acest fapt provoacă

[124] N.T. *Le Séminaire – Grupa de studii*

BCU „M. EMINESCU" IAŞI

întotdeauna pierderi. Un crocodil mare în gura căruia vă aflați, iată ce este mama. Nu se știe ce anume lucru îl determină să-și închidă, brusc, botul. Aceasta este dorința mamei. Atunci, am încercat să explic că exista ceva la ea ce era liniștitor. Este vorba de un cilindru din piatră, loc sigur, care se află acolo în deplină putere la nivelul botului, și acesta te poate reține sau imobiliza. Este ceea ce numim Falus. E tăvălugul care vă pune la adăpost, în cazul în care botul se închide brusc."

Cu toate acestea, dragostea pentru mamă este motorul principal din complexul Oedip la băiat și, printr-o altă modalitate, la fată. Tatăl reprezintă, de asemenea, un obstacol și nu doar un salvator.

Articolul lui Michel Tort e intitulat „Quelques conséquences de la différences «psychanalytique" des sexes"[125]. De fapt, întregul dosar al acestui număr din *Timpurile moderne* are titlul „Diferența dintre sexe" și „Ordine simbolică". În cadrul celor șase articole este vorba de abandonarea noțiunii de „diferență dintre sexe" în scopul de a promova drepturile bărbaților homosexuali la filiație.

DISTRUGEREA DIFERENȚELOR

Astăzi, este dificil pentru un (o?) psihanalist să facă economie la un anumit număr de lecturi și la obținerea unor informații despre mișcările femininste americane, și asta din două motive: este vorba de scrieri care au o anumită influență asupra societății americane și, prin urmare, europene. Mai mult, câteva dintre ideile feministe americane provin din Franța, în special de la Monique Wittig. (Este interesant, în această privință, să constatăm că, dacă MLF francez[126] a fost înființat de Monique Wittig și de Antoinette Fouque, aceasta din urmă – care a luat-o pe un drum foarte diferit așa cum indică titlul cărții ei, *Il y a 2 sexes*[127] (1995), și insistența sa asupra

[125] N.T. „Quelques conséquences de la différences «psychanalytique" des sexes" – „Câteva consecințe ale diferenței «psihanalitice» dintre sexe"

[126] N.T. În Franța, MLF reprezintă inițialele mișcării de eliberare a femeii și, totodată, echivalentul francez al mișcării americane: Women Liberation Movement

[127] N.T. *Il y a 2 sexes – Există două sexe*

„producției viului", contribuție fundamentală a femeii la omenire – nu este citată, după cunoștința mea, de „feministele" americane, care o acuză, fără îndoială, de „esențialism".) Al doilea motiv pentru un (o) psihanalist de a se interesa de aceste idei e acela că ele sunt amestecate foarte încurcat cu psihanaliza. Se știe că Antoinette Fouque a creat un grup al MLF intitulat „Psychanalyse et politique"[128]. Dacă psihanaliza a fost atacată frecvent de feministe, ar fi optim să insistăm asupra faptului că ea este des convocată de acestea și că influența lor asupra psihanaliștilor e de netăgăduit. În a doua ediție a unei cărți intitulate *Gender Trouble*, sub titlul: *Feminism and Subversion of Identity*, Judith Butler, una dintre reprezentantele cele mai cunoscute ale acestei mișcări, scria:

„O altă dimensiune practică din gândirea mea a intrat în relație cu psihanaliza, un domeniu cu aplicații atât culturale, cât și clinice. În prezent lucrez cu un grup de terapeuți psihanaliști progresiști pentru scoaterea unui nou jurnal, *Studies in Gender and Sexuality*."

Mișcarea în care se înscriu Judith Butler sau Donna Haraway (autoarea lucrării *Maimuțe antropoide, Roboți și Femei* (1991), cu subtitlul *Redescoperirea naturii*) se afirmă lesbiană. Este vorba a se debarasa de *puterea heterosexualității*.

„Bătălia cheie este cea care se dă pentru distrugerea sistemului social al heterosexualității, deoarece „«sexul» reprezintă categoria politică «naturalistă» ce fondează societatea ca heterosexuală. Toate științele sociale bazate pe categoria «sex» (în majoritatea) trebuie dărâmate" (Donna Haraway).

Urmând-o pe Monique Witting, același autor consideră că lesbienele nu sunt „femei", deoarece se situează în afara economiei politice a heterosexualității. Societatea lesbiană distruge femeile ca grup natural. Întrucât este vorba, efectiv, de a denaturaliza categoriile masculin/feminin și de a considera diferențele ca fiind elaborate în întregime.

Diferențele între sexe și gen a servit, pentru câtăva vreme, la delimitarea naturii și a culturii, iar fraza lui Simone de Beauvoir: „Nu ne naștem femeie, trebuie să devenim

[128] N.T. „Psychanalyse et politique" – „Psihanaliză și politică"

femeie", este centrală în această mişcare. Dar, curând, sexul a devenit el însuşi „constructibil". Apoi, ideile pe marginea *universalismului* (chiar un egalitarism absolut) încep să prolifereze. A vorbi de diferenţe înseamnă să devenim reacţionari. Nu există nici bărbat, nici femeie (cf. *L'anti-Śdip*, 1972). *Herculine Barbin*, un hermafrodit studiat de Michel Foucault, este chemat(ă) în ajutor. Michel Foucault e, de asemenea, unul dintre inspiratorii acestei mişcări. Este vorba de a revendica acel sex nederminat, *queer*. Fraza lui Simone de Beauvoir mi se pare forţată până la ultimele sale consecinţe.

„De exemplu", scria Judith Butler, „dacă sexul şi genul sunt radical distincte, atunci înseamnă că dintr-un sex dat trebuie să apară un gen dat; în alţi termeni, «femeia» nu necesită să fie construcţia culturală a unui corp feminin, iar «bărbat» nu este o interpretare a trupului masculin. Formularea radicală a distincţiei sex/gen sugerează că trupurile sexuate pot fi ocazia a mai mult de un gen şi, mergând mai departe, că însuşi genul nu se limitează la doi. [...] genul [...] poate prolifera potenţial dincolo de limitele binare impuse de aparenta binaritate a sexului."

Urmând-o pe Monique Witting, ea adaugă: „La un mod şi mai radical, putem, dacă dorim, să nu devenim nici masculin, nici feminin, nici bărbat, nici femeie." Deschiderea corpului către toţi pe cât este posibil depăşeşte orice limită în cazul acelor roboţi numiţi şi „cyborgs" din cartea lui Donna Haraway (biolog), citată anterior, deoarece este vorba de a crea organisme cibernetice, ce combină componente tehnologice şi organice, ultima „invenţie a femininului". În Franţa a apărut recent o carte scrisă de un psihanalist Sabine Prokhoris, *Le sexe prescrit*[129] (2000), care atacă virulent diferenţa dintre sexe. Cât despre dosarul *Timpurile moderne*, nu voi mai menţiona decât articolul scris de Marcela Iacub, „Reproduction et division juridique des sexes"[130].

Conform autorului, „diviziunea juridică a sexelor [...] are ca principiu şi drept scop de a crea inegalităţi". Grija majoră a acestui autor este de a critica „filiaţia biologică, [ce] exclude cuplurile a căror sexualitate este «natural» sterilă,

[129] N.T. *Le sexe prescrit – Sexul prescris*

[130] N.T. „Reproduction et division juridique des sexes" – „Reproducerea şi diviziunea juridică a sexelor"

cum e cazul homosexualilor". Or, plecând de la această idee, „universalistă", dar şi militantă pentru drepturile bărbaţilor, ea atacă sarcina:

„Sarcina a fost mistificată, considerată ca o performanţă corporală, sursă de drepturi exclusive pentru deţinătoarele sale, drepturi considerate a fi definite, în plus, ca subiecte [...]. Această însuşire victorioasă a femeilor a corpului lor de mamă le face astfel protagonistele principale ale unui nou ordin sexual al reproducerii."

Potrivit autoarei Marcela Iacub, sarcina trebuie desacralizată, „să fie făcută negociabilă, artificializabilă, substitubilă. Ar fi, poate, timpul de a propăvădui ceva în genul «dreptului de a ne lipsi de corpul pentru a procrea.» Deoarece există o «adevărată mistificare a pântecului matern»". „Într-adevăr", mai scria autoarea, „singura modalitate consensuală de a concepe copii este asistenţa medicală la procreare, mai exact calea non-sexuală.". Aşa a fost prezentată în *Meilleur des mondes*[131] (1932), cât şi, la modul artificial şi mecanic, în *L'Ève future*[132] (1886).

Iată-ne ajunşi la punctul de plecare. „Ah! Ar fi trebuit ca bărbaţii să poată face copii printr-o altă modalitate, fără să fi existat o rasă feminină: astfel, bărbaţii nu ar mai fi cunoscut nenorocirea!"

Anexă

Homosexualitatea rituală, o practică esenţial masculină

Se ştie că, la greci, homosexualitatea este, înainte de toate, un ritual de trecere, care poate dura mai mulţi ani şi în cursul căruia un adult formează şi educă un adolescent pe planul moral şi intelectual, în acelaşi timp având cu el relaţii sexuale. S-ar cuveni să subliniem două aspecte:

– Până la adolescenţă, copilul este, practic, în mâinile mamei sale şi ale femeilor, în general, în gineceu.

[131] N.T. Meilleur des mondes – Cea mai bună dintre lumi
[132] N.T. *L'Ève future* – *Viitoarea Evă*

– Homosexualitatea, la greci, atunci când „nu face parte" din ritual – când are loc între doi adulți –, este degradantă. Mai mult, ea reprezintă obiectul batjocurii.

Saphismul nu conține nimic comparabil cu homosexualitatea rituală masculină la greci.

Dar să luăm mai degrabă exemplul unui studiu recent foarte interesant pentru subiectul nostru, cel al lui Maurice Godelier, *La production des grands hommes. Pouvoir et domination masculine chez les Baruya de Nouvelle-Guinée*[133] (1996) (a se vedea, de asemenea, studiul „Pratiques sexuelles et ordre social. De l'acte sexuel comme rapport de force et de pouvoir"[134], *La Recherche*, noiembrie 2001-ianuarie 2002). În cadrul acestei populații, homosexualitatea feminină pare să existe, dar cunoaștem puține lucruri despre ea, știm însă că nu are caracter ritual. Homosexualitatea masculină ocupă în cadrul populației respective un loc fundamental și este strict codificată, la fel ca restul sexualității sub toate aspectele sale. Homosexualitatea ca rit de trecere are loc între adolescenți puberi și băieți separați de mama lor la o vârstă fragedă. Atunci când bărbatul ajunge la vârsta adultă și se căsătorește, homosexualitatea îi este strict interzisă. Există niște stadii în inițiere, iar inițiații cu vârste cuprinse între 15 și 20 de ani își dau sperma micilor băieți pentru a o bea. Uneori, un ritual secret constă la tinerii inițiați în a-și oferi sămânța unuia dintre ei, care pare mai slab și e pe cale să-și piardă viața.

Sperma bărbatului este folosită, de asemenea, la începutul căsătoriei și mai ales al coitului – și asta vreme de câteva săptămâni – pentru a transmite forță femeilor și a fi stocată și transformată în lapte. Bărbatul reprezintă deci sursa vieții. La populația Baruya, „homosexualitatea", scria autorul, „constituie, așadar, în mod fundamental un instrument de realizare și de afirmare a raporturilor de putere și de forță între sexe și generații. Este, într-un anumit fel, o activitate politică înainte de a fi erotică. Deoarece copiii nu pot refuza

[133] N.T. La production des grands hommes. Pouvoir et domination masculine chez les Baruya de Nouvelle-Guinée – Cum se nasc marii bărbați. Putere și dominație masculină la populația Baruya din Noua Guinee

[134] N.T. „Pratiques sexuelles et ordre social. De l'acte sexuel comme rapport de force et de pouvoir" – „Practici sexuale și ordine socială. Despre actul sexual ca raport de forță și de putere"

sămânța ce le este dată, dar dacă unul dintre ei totuși ia hotărârea să nu o facă, este ucis [...]. Astfel, circulă din generație în generație o substanță masculină secretată întotdeauna de trupurile unor tineri care nu au avut niciun contact în copilăria lor cu lumea femeilor". Această substanță", mai scria autorul, este „pură de orice poluare feminină".

Prima inițiere are loc pe vremea când băiatul este încă un copil. Este smuls mamei. Un bărbat, în general, un frate mai mic al mamei, îl duce în spate pe micuț în timp ce o ploaie de lovituri se abate asupra lui. Băiatul aleargă spre grupul bărbaților, care îl așteaptă. Mama și fiul nu se vor mai vedea, nu se vor mai atinge zece ani. Iar locul mamei va fi luat de acum înainte de bărbatul care l-a purtat în spate. Maurice Godelier afirma: „Ceea ce pretind bărbații că fac este, evident, o re-naștere a băieților în afara lumii feminine, o ștergere a faptului că ei au fost născuți în pântecului unei femei." Este vorba de a pune stăpânire pe puterea maternă și de a împiedica femeile de a și-o recăpăta.

„Din cauza aceasta", mai arăta Maurice Godelier, „trebuie inițiați băieții, generație după generație, și să se înlesnească între ei circulația forței bărbaților, care e sperma lor, cu condiția ca aceasta să fie secretată de un corp virgin de orice raport sexual cu o femeie."

Studiul populației Baruya permite o mai bună conștientizare a sensului și a importanței homosexualității masculine inconștiente, universal răspândită, la grade diverse, și de a înțelege cum se exprimă conflictul – care îi furnizează energia și, mai mult sau mai puțin, violența sa mare – în spațiul social și, în special, în cadrul condiției feminine. Studiul permite, de asemenea, înțelegerea paradoxului conform căruia unele grupări omenești, ce propăvăduiesc virilitatea, disprețul femeilor și homofobia (trupele SS, islamiștii integriști), sunt, în același timp, înclinați mai ales spre comportamente homosexuale, practicate în secret. Caracterul non-ritualizat al homosexualității feminine rezultă din faptul că nu are raporturi definite cu ordinea socială și deci nicio semnificație în plan colectiv. Această trăsătură disociază, într-o manieră decisivă, homosexualitatea masculină de homosexualitatea feminină, deși aceasta din urmă are astăzi tendința să se apropie de prima, fără îndoială sub efectul ștergerii figurii paterne și a factorilor socioculturali multipli.

Homosexualitatea masculină ajunge să se manifeste, așa cum am scris anterior, până și în teoria freudiană.

Deoarece am luat *Medeea* lui Euripide ca punct de plecare, și exclamația lui Iason, soț infidel, care, revenit în Grecia, o abandonează pentru o altă femeie („Ah! Ar fi trebuit ca bărbații să poată face copii printr-o altă modalitate, fără să fi existat o rasă feminină..."), voi încheia semnalând versiunea pe care o oferă Rolf Libermann în opera sa, *Medeea* (1998), reprezentată la Opera Bastilia în anul 2001. Autorul și libretista lui imaginează astfel infidelitatea lui Iason: acesta nu a abandonat-o pe Medeea pentru o altă femeie, ci pentru un bărbat, Creon, fiul lui Creon, regele Corintului...

BCU IAȘI CENTRAL UNIVERSITY

II – „Dematernizarea"

„Greutatea acestui pântec este acolo, în falsitatea sa enormă."

Simone de Beauvoir

Scopul fundamental al tuturor mişcărilor feministe este de a lărgi spaţiul de libertate al femeii, de a face din ea un subiect şi nu numai un obiect pasiv al societăţii sau al istoriei. Asta înseamnă că trebuie să nu se permită ca ea să fie redusă doar la un „destin" biologic: maternitatea.

Or, ceea ce este, în general, de neînţeles în cazul acestor curente feministe, deoarece pare prea conflictual pentru a fi gândit liber, e că aptitudinea mamei de a aduce pe lume copii constituie o putere atât de gigantică (a se vedea capitolul precedent), încât va fi vorba prea des nu de descoperirea rădăcinilor acestei claustrări forţate a femeii în funcţia maternă, ci de a nega dorinţei copilului orice caracter „natural". După ce a trecut în revistă reacţiile atât de diferite ale femeilor însărcinate, Simone de Beauvoir scria: „Toate aceste exemple sunt de ajuns pentru a arăta că nu există un instinct matern: cuvântul nu se aplică în niciun caz speciei omeneşti. Atitudinea mamei este definită de ansamblul situaţiei şi de modul în care şi-o asumă. Ea e, aşa cum vom vedea, extrem de variabilă."

Este sigur că interdicţia mijloacelor anticoncepţionale şi a avortului a putut face dintr-un pântec prea fecund un blestem. La aceasta ar trebui adăugate conflictele inconştiente. Cele pe care mama le are cu propria mamă vor determina, se ştie, într-o mare măsură, atitudinea sa faţă de maternitate. Remarcăm astăzi mai mult ca niciodată în ce mod factorii psihici interni joacă un rol fundamental în „*inconcepţie*",

pentru a relua fericitul termen al lui Sylvie Faure-Pragier (1999), atunci când însuşi copilul este dorit conştient şi când societatea şi medicina au pus în prezent la dispoziţia femeilor (cuplurilor) mijloace sofisticate de a trata infertilitatea, după ce le-au oferit accesul la metodele anticoncepţionale.

Bazându-şi argumentele pe variaţiile comportamentului matern în cursul istoriei şi pe idealurile diferite, chiar divergente, la care este supus, Élisabeth Badinter respinge la rândul său ideea „instinctului matern". Am putea să-i replicăm faptul că exemplele de dragoste maternă transcend vârstele după cum stau mărturie legendele şi miturile evreieşti şi creştine: judecata regelui Solomon, dominaţia în iconografia occidentală timp de secole a reprezentării Fecioarei cu copilul, de pildă. Tema Copilului Divin este înrădăcinată în mentalităţi de-a lungul veacurilor, cu mult înaintea apariţiei religiei creştine, cel puţin în Occident. Astfel, în Statele Unite, în special la New York, brazii de Crăciun sunt adesea împodobiţi cu stelele lui David, îmbinând în felul acesta păgânismul cu creştinismul şi iudaismul în celebrarea unei naşteri. Faptul că a existat în istorie perioade în care sentimentul matern pare să se fi şters până într-acolo, încât a lăsat loc indiferenţei, abandonului, infanticidului, nu dovedeşte cu nimic existenţa „sentimentului matern" (pe care autorul lucrării *Dragoste în plus* îl considera cvasi sinonim cu „instinctul matern").

În secolul al XVII-lea, atunci când acest instinct dădea dovadă de o stranie absenţă, potrivit autorului, literatura oferea o dezminţire, prin persoana doamnei de Sévigné. Oricum, fiinţa omenească se înscrie atât în sfera naturii, cât şi în cea a culturii. Aceasta din urmă poate ajunge să o facă să tacă pe doamna de Sévigné, generând idei ce oferă bărbaţilor şi femeilor deopotrivă, ce se conformează ideilor respective, importante beneficii narcisice. Reacţiile taţilor şi ale mamelor de copii din Intifada ne sunt greu de înţeles. Un tată, o mamă, în cultura noastră, ar face orice este posibil pentru a-i împiedica să-şi rişte viaţa pentru vreo cauză oarecare. Un grad şi mai mare este atins de părinţii (tată şi mamă) copiilor kamikaze, mândri de „sacrificiul" fiului lor. Este triumful narcisismului în punctul său culminant asupra sentimentului matern (parental). Ideile pot conţine motive ascunse chiar şi pentru aceia care încearcă să le pătrundă înţelesul. Ar fi, oare, posibil să ne vină ideea de a-i refuza nevoii alimentare caracterul său instinctiv sau natural sub pretextul că nu există anorexici?

Consider că nu putem estima în ce măsură *Le deuxième sexe*[135] (1949) de Simone de Beauvoir constituie un eveniment fundamental în lupta femeilor pentru emanciparea lor, la fel ca *Réflexion sur la question juive*[136] de Sartre (1946), cu o tematică referitoare la emanciparea evreilor. În ambele cazuri, aceste opere au conferit nişte trăsături esenţiale sentimentului de stimă de sine al femeilor şi al bărbaţilor şi deci nişte arme pentru a-i ajuta în lupta lor de eliberare. Cele două lucrări conţin totuşi nişte lacune sau o serie de minciuni legate de teoria filosofică, în care ei se încadrează, şi de poziţiile personale ale autorilor lor. Evreul nu este evreu decât prin modul în care-l priveşte celălalt? Femeia nu e femeie decât prin efectul culturii şi al situaţiei sale? („Nu ne naştem femeie, trebuie să devenim femeie.") Simone de Beauvoir însăşi arăta, în introducerea cărţii sale: „Este clar că nicio femeie nu poate pretinde, fără reacredinţă, că se situează dincolo de sexul ei."

Se pare că această dublă afirmaţie – „Nu ne naştem femeie, trebuie să devenim femeie.", „Nicio femeie nu poate pretinde [...] că se situează dincolo de sexul ei" – reprezintă o linie de demarcaţie în cadrul mişcărilor feministe actuale, existentă în acelaşi timp chiar şi în gândirea autorului lucrării *Al doilea sex.*

În primul capitol al cărţii, intitulat „Destin", Simone de Beauvoir evidenţiază faptul că „însuşi sensul *separării* speciilor în două sexe nu este clar. În natură această delimitare nu e realizată universal [...]. Separarea indivizilor în masculi şi în femele se prezintă ca un fapt ireductibil şi contingent." La numeroase specii, printre care şi cea din care face parte omul, reproducerea este legată de sexualitate. În cazul bărbatului, lucrurile sunt simple. Viaţa sa sexuală este integrată existenţei lui individuale. „El este corpul lui". Pentru femeie, lucrurile se dovedesc a fi mult mai complexe. Autorul se sprijină pe viaţa biologică a femeii pentru a afirma: „Încă de la naşterea ei, specia a pus stăpânire pe ea." Pubertatea capătă o „aliură de criză [...] corpul femeii lasă specia să se instaleze în ea nu fără o oarecare rezistenţă [...]. De la pubertate la menopauză, ea este sediul unei istorii ce se

[135] N.T. *Le deuxième sexe – Al doilea sex*

[136] N.T. *Réflexion sur la question juive – Reflecţie pe marginea problemei evreieşti*

derulează în interiorul său şi nu o priveşte personal. Anglo-saxonii numesc menstruaţia *the curse*, blestemul, şi, într-adevăr, nu există în ciclul menstrual nicio finalitate individuală". Termenii „alienat", „alienare" vor reveni adesea sub pana autorului. Astfel: „Femeia cunoaşte o alienare mai profundă atunci când ovulul fecundat coboară în uter şi se dezvoltă acolo." Sarcina este periculoasă, naşterea – la fel de periculoasă, dar şi dureroasă totodată. Alienarea reprezintă o obligaţie epuizantă. „ [...] Ele [femeile] închid în sine un element ostil: specia este aceea care le macină" şi, de asemenea: „Zi după zi, un polip născut din carnea sa şi străin de carnea sa se va îngrăşa în ea." (Această frază aminteşte de confidenţele unei actriţe celebre, care resimţea ca un cancer fătul din pântecele ei. Este absurd de a nu vedea în acest fapt decât cruzimea, lipsa de demnitate sau stupiditatea.)

Dar iată că a debutat menopauza. După o perioadă de tulburări, are loc o restabilire a echilibrului endocrin: „Atunci, femeia îşi dă seama că e eliberată de servitudinile femelei [...] ea coincide cu ea însăşi." De fapt, este de ajuns să se debaraseze de corpul ei, de a se „dematerniza" (ca să reluăm excelenta expresie a lui Françoise Collin în *Le différend des sexes*[137] (1999), pentru a nu mai fi „izolată în imanenţă", ci „de a ţâşni în lumina transcendenţei" (ultimul capitol din *Al doilea sex*, vol. al II-lea, „Spre eliberare").

Or, nu este o contradicţie de a vedea, pe de-o parte, femeia ca închisă în propriul corp, victimă a speciei ce o împiedică să acceadă la statutul de individ, şi, pe altă parte, de a afirma că nu te naşti femeie, ci trebuie să devii femeie? Autorul lucrării *Diferendul sexelor* remarca, pe marginea subiectului scriitoarei Simone de Beauvoir, că afirmaţia sa: „Nu ne naştem femeie, trebuie să devenim femeie" ignoră simetria, adică: „Nu ne naştem bărbat, ci trebuie să devenim bărbat", „lăsând astfel să se presupună că sexul masculin, ca obiect, a rămas identificat cu omenescul – bărbatul în general – din structura căruia a fost îndepărtat sexul feminin".

Viitorul femeii ar fi să devină bărbat? Într-un lung articol din *Le Monde* (27 noiembrie 2000) destinat să o prezinte pe Annie Le Brun, aceasta ironiza: „În orice femeie există o mamă care e *signor*." După ce a arătat în atâtea pagini că

[137] N.T. *Le différend des sexes – Diferendul sexelor*

hormonii, menstruația, sarcina, nașterea (maternitatea în ansamblul său) o introduc pe femeie în sfera pasivității, a moliciunii, a unei umidități ușoare a cărnii, Simone de Beauvoir afirma, la sfârșitul lucrării, că „femeia de astăzi nu este o creație a naturii. Trebuie, încă o dată, să repetăm că nimic nu este natural în cadrul colectivității omenești și că între altele femeia reprezintă un produs elaborat de civilizație; intervenția aproapelui în destinul său este original: dacă o acțiune era altfel dirijată, ea ar fi ajuns la un alt rezultat. Femeia nu este definită nici de hormoni, nici de instincte misterioase [...] nu am ști să împiedicăm ca femeia să nu fie ceea ce ea *a fost făcută* [...] destinul său nu este fixat în eternitate".

Cu toate acestea, descrierea femeii ca nefiind o creație a naturii, făcută de Simone de Beauvoir și menționată mai sus (a se vedea în special capitolul „mama", vol. al II-lea), implică faptul că *situația* femeii – situația făcută femeii – nu se regăsește total în destinul său, corpul, primul loc în care este închisă femeia, neputând fi modificată în întregime din exterior. (Autorul evidențiază tehnicile *birth control* (controlul nașterii) și anestezia regională a bazinului sau peridurală într-o perioadă în care erau practicate în Statele Unite și/sau Anglia, dar nu pe continentul european, fără să insiste niciodată asupra bucuriilor unei maternități care nu alienează femeia, însă o poate copleși dacă nu i se interzic, de altfel, activitățile ce îi depășesc puterile biologice și în cazul în care conflictele interne i le permit.)

„Greutatea acestui pântec în falsitatea sa enormă", mai scria Simone de Beauvoir referindu-se la femeia însărcinată. Totul se prezintă aici ca și cum gândirea autorului cărții *Al doilea sex*, pentru eliberarea femeilor, s-ar opri, pietrificată, în fața volumului și a evidenței acestui pântec. Ce e de făcut, prin urmare?

Nu mai suntem atât de îndepărtați de soluțiile radicale ale lui Marcela Iacub, menționate precedent și care vor fi reamintite în continuare. (Fără îndoială, nu din întâmplare a apărut articolul său, „Reproducere și divizare juridică a sexelor" (2000), în același timp cu altele cinci, în *Timpuri moderne*, revistă în care numele a doi dintre fondatorii ei – Jean-Paul Sartre și Simone de Beauvoir – figurează chiar pe coperta actuală a publicației în speță (dosar: „Diferența dintre sexe" și „Ordine simbolică".) De altfel, nu este deloc sigur

că Simone de Beauvoir ar fi acceptat aceste idei, chiar dacă, în unele privinţe, putem detecta în sfera lor germenii din lucrarea sa, ci mai degrabă le-ar fi considerat un semn (simptom?) al conflictului ei pe marginea corpului matern (a pântecului mamei însărcinate), în măsura în care afirmaţia sa, de altfel clară şi concisă, se poticneşte şi devine inconsistentă, mai precis atunci când este vorba de maternitate.

Ansamblul dosarului (ai cărui autori sunt, în ordinea succesiunii textelor: Évelyne Pisier, „Diferenţe bune şi rele"; Michel Tort, „Câteva consecinţe ale diferenţei «psihanalitice» dintre sexe"; Patrice Maniglier, „Umanismul interminabil al lui Claude Lévi-Straus"; Marcela Iacub, „Reproducere şi divizare juridică a sexelor"; Daniel Borillo, „Orientarea sexuală în Europa. Schiţă a unei politici publice antidiscriminatorii"; Liliane Kandel, „Despre diferenţa dintre sexe şi cea dintre feminisme") este motivat de dorinţa de a spulbera ideea ideea de diferenţă(e) între sexe în numele egalităţii sexualităţilor, adică mai exact în numele dreptului homosexualilor la căsătorie şi, mai ales, la copil.

Să ne aplecăm înainte de toate asupra articolelor scrise de femei[138]. Pentru bărbaţi, homosexuali sau heterosexuali, invidia cu privire la maternitate şi dorinţa consecutivă de a-şi însuşi aptitudinile procreatoare ale mamei şi, eventual, de a o priva de acestea, nu mai uimesc deloc. Atunci când această dorinţă este exprimată făţiş, sub pana femeilor (eventual ele înseşi mame), nu lipseşte prea mult ca să ne lase perplecşi. Exceptând ipoteza conform căreia femeile (unele dintre ele) nutresc o asemenea ură pentru mamă (inconştientă, dar uneori de o evidenţă orbitoare), încât şi-ar tăia sânii şi ar suferi operaţii de histerectomie (îndepărtare pe cale chirurgicală a uterului) dacă prin aceasta le-ar putea mutila concomitent pe cele prevăzute cu organele în cauză (Natura, mama, *„O, mamă vitregă Natură!"*), eliberându-se astfel din stăpânirea speciei în reprezentarea beauvoriană.

Să judecăm puţin pe marginea acestui subiect! În articolul lui Évelyne Pisier, se face un apel (ca în cazul lui Judith Butler din Statele Unite) la *universalism*. Acest

[138] N.A. Las deoparte articolul lui Liliane Kandel, care este îngrijorată înainte de toate de faptul că termenii „diferenţă dintre sexe" servesc aceluiaşi scop ca şi vocabula „trandafiriu".

termen, atât de folosit în scrierile feministe contemporane, se referă la ideile apărute în perioada secolului Luminii şi al Revoluţiei franceze, conform cărora toate fiinţele omeneşti sunt libere şi egale în drepturi, independent de caracteristicile lor individuale. Critica marxistă a acestor noţiuni de libertate şi de egalitate insistă asupra caracterului lor abstract. Se poate da femeilor dreptul la vot şi să constatăm apoi că în Parlament nu există decât un procentaj ridicol de reprezentanţi ai poporului. Legea parităţii (despre care nu mi se pare necesar să discutăm aici) a încercat să amendeze acest fapt prin dispoziţii specifice referitoare la listele electorale.

„Propriile reticenţe în privinţa principiului parităţii ţin în special de faptul că acesta riscă să îngrădească revendicările egalitare ale homosexualilor", scria Evelyne Pisier.

Autorului nu-i scapă, cu siguranţă, faptul că revendicarea paritară se face în numele unui universalism concret. Dar, în opinia ei, accentul pus pe diferenţa între sexe face ca aceia ce se referă la această distincţie „să solicite un fel de injuncţiune cu heterosexualitatea, care delegitimă, în avans, revendicările sexuale cu privire la căsătorie şi filiaţie". Deoarece fondarea PACS[139] ar fi marcată de o homofobie servilă („surdă şi violentă"), ce „permite considerarea PACS drept o înaintare strategică importantă spre recunoaşterea unei egalităţi în drepturi pentru homosexuali. Dar suntem încă departe de aceasta, după cum arată limitele textului". Diferenţa dintre sexe „serveşte drept argument pentru a refuza homosexualilor accesul la anumite drepturi". Deci, în numele universalismului, trebuie legitimat dreptul copilului, oricare ar fi sexul subiectului.

O putem ghici, parcurgând critica limitărilor PACS, pe cea referitoare la concepţiile lui Sylvaine Agacinski în *Politique des sexes*[140] (1998). Această critică a determinat-o pe S. Agacinski să dea titlul „Mise au point sur la parité"[141] prefaţei celei de-a doua ediţii a lucrării (2001). Un alt autor este citat

[139] N.T. Pact civil de solidaritate, un certificat de cutumă pentru francezi, care este o adeverinţă eliberată de primăria unde te-ai născut, din care să reiasă că nu eşti căsătorit(ă) legal cu o altă persoană.

[140] N.T. *Politique des sexes – Politica sexelor*

[141] N.T. „Mise au point sur la parité" – „Punere la punct în privinţa parităţii"

în mod curios, cu ghilimele, fără să-i fie menţionat numele. Este vorba de Antoinette Fouque, ale cărei opinii feministe (termen pe care ea îl respinge atâta vreme cât este marcat, în opinia ei, de „îngrădirea corpului mamei ca un loc de origine al viului", 1995) sunt calificate drept „esenţialiste" sau „naturaliste", deoarece ele iau în calcul maternitatea ca o caracteristică feminină. (Autoarea vorbeşte de „producerea viului".)

Şi iată că apare de sub pana lui Évelyne Pisier o dezvoltare destul de lungă a conceptului despre „diferenţele de comportament între femei şi homosexuali", de unde reiese că homosexualii sunt mult mai răsfăţaţi de soartă decât femeile (este la fel ca şi în cazul „masacrului de masă" şi al „soluţiei finale"[142]. De fapt, lupta în favoarea drepturilor homosexualilor la copil se referă în special la bărbaţi într-un mod implicit şi în acelaşi timp evident. De exemplu, se zice că homosexualii sunt asemuiţi „spontan" cu pedofilii, termen care nu este folosit atunci când e vorba de femei. A propos de adopţie: „Savanţi, psihiatri şi funcţionari sunt invitaţi să expertizeze dorinţa copilului adoptanţilor şi a cere de la ei dovada doliului copilului biologic. Aserţiune stupidă, care – o, ironie! – ar trebui să plaseze homosexualii printre prioritari."

Altfel spus, nu numai raportul sexual fecundant al tatălui şi al mamei (scena primitivă genitală) nu îşi mai are cauza de a fi şi deci este anihilată, ci şi aptitudinile proprii ale femeii – procrearea şi naşterea – îi sunt smulse.

Universalismul e conceput aici ca o identitate perfectă a fiinţelor omeneşti între ele. În schimb, egalitatea suportă diferenţa, chiar dacă aceasta este aproape, cu certitudine, producătoare de ierarhie. Am putea să o regretăm. Trebuie să o combatem, dar nu am şti să facem să dispară diferenţele prin decret. Într-un număr mai recent al revistei *Timpurile moderne* (iunie–iulie 2002), intitulat *Présence de Simone de Beauvoir*, Denis Charbit se interesează de relaţia autorului lucrării *Al doilea sex* cu Israel şi cu evreii (*în* „Simone de

[142] N.A. „Masacrul de masă" este extrem de exagerat, chiar dacă purtătorii triunghiului trandafiriu au fost închişi într-un lagăr de concentrare. Cât despre vocabula „soluţie finală", aceasta a fost inventată de nazişti pentru evrei. Mi se pare totuşi drept să reamintesc că homosexualii germani au fost persecutaţi.

Beauvoir, Israël et les Juifs: les raisons d'une fidelité"[143]. În privința acestui subiect, el oferă un pasaj din *La force de l'âge*[144] (1960): „[...] în privința unui mare număr de aspecte eram în mod deplorabil abstract [...]; ca reacție împotriva ideologiilor tatălui meu, protestam dacă mi se vorbea de francez, de german, de evreu. Aveam dreptate să refuz esențialismul. Știam deja ce abuzuri provoacă noțiuni precum sufletul slav, caracterul evreu, mentalitatea primitivă, eternul feminin. Dar universalismul mă ducea departe de realitate."

În cazul de față, universalismul nu este mai degrabă înțeles ca implicând diferența universală dintre sexe?

Fără nicio îndoială, Marcela Iacub este aceea care, în articolul său intitulat „Reproducere și divizare juridică a sexelor" (despre care e vorba în capitolul precedent), merge cel mai departe prin dorința de a o deposeda pe femeie de toate însușirile sale materne specifice. Există o „divizare juridică a sexelor" care, potrivit autoarei, are ca principiu și ca efect de a crea inegalități. Ea amintește că dreptul a creat inegalități referitoare la filiație în relația sa cu căsătoria și că aceasta din urmă a apărut, în opinia ei, în urma acțiunii însăși de a crea sau dinafara sferei sale. Dreptul actual în Franța privilegiază filiația *biologică*, fapt ce implică excluderea „cuplurilor a căror sexualitate este în mod natural sterilă, cum e cazul homosexualilor". Încă o dată, parcurgând acest text, trebuie să o subliniem, este vorba de excluderea nedreaptă și caracterizată de inegalități sociale a bărbaților. Deoarece, și aici subzistă ideea subiacentă din acest text, dreptul oferă prerogative nejustificate pântecului matern. Dreptul dă femeii puteri instituind „pântecul matern ca un loc fix, indisponibil, nesubstituabil și, în ultimă instanță, neartificializabil. Femeile nu vor putea nici să-și cedeze puterile lor genitoare, nici să devină mame biologice atunci când nu sunt capabile să nască un copil. Din acest motiv, filiația maternă nu va putea fi decât corporală [...]. Sarcina maternă va fi deci ceea ce îi ataşăm, într-un mod total diferit în raport cu bărbații, femeile cu copiii pe care îi aduc pe lume". (Fraza nu ar trebui citită mai degrabă în felul următor: „copiii femeilor care îi aduc pe lume"?)

[143] N.T. „Simone de Beauvoir, Israël et les Juifs: les raisons d'une fidelité" – „Simone de Beauvoir, Israel și evreii: cauzele unui devotament"

[144] N.T. *La force de l'âge – Forța vârstei*

Într-adevăr, conform dreptului, mamă biologică e femeia care a născut un copil. Este vorba, potrivit autoarei, de „a atinge adevărul absolut al gestației materne" și de a fixa filiația „înrădăcinând-o în corp". Acest fapt ar putea conduce la întâlnirea cu adevărul genetic.

Există aici o „veritabilă mistificare a pântecului matern", mai scria Marcela Iacub, care vorbește de „această sursă cvasi mitologică a maternității care este nașterea"; „locul acordat de dreptul francez nașterii pentru a construi rolurile diferențiale între bărbați și femei face ca atât ectogeneza, cât și «*sarcina masculină*»[145] să devină limitele dincolo de care tehnica pare să nu se integreze în sfera politicii". Tot în opinia autoarei, „sarcina a fost mitificată, considerată ca o performanță corporală, sursă de drepturi exclusive pentru deținătoarele sale, drepturi menite să le definească, mai mult, ca subiecte". Este vorba în context de o „însușire victorioasă a femeilor a pântecului lor de mamă [care] le face astfel protagonistele principale ale noului ordin sexual al reproducerii".

Jurista care este Marcela Iacub regretă că nu ne-am gândit niciodată la discriminările „negative" în materie de reproducere, abrogând puterea pântecului matern, astfel încât să fie restabilită egalitatea juridică între bărbați și femei.

Închise în sfera funcției lor procreatoare timp de milenii, nu mai putem tolera ca femeile să fie singurele deținătoare ale acestei însușiri, plecând de la momentul în care maternitatea nu mai este o povară – ci împlinirea unei dorințe – și în care, de altfel, alte satisfacții le sunt, de asemenea, accesibile. Mult, prea mult... Am putea să surâdem și să afirmăm că adevărata egalitate dintre sexe va fi materializată atunci când femeile cu uterul și cu vaginul uscate, cu sânii absenți, cu pântecul gol vor coexista cu bărbații debarasați de spada lor virilă și de pieile lor fertile. Tristă planetă!

Mi se pare, de altfel, îndoielnic faptul că „schimbarea de mentalitate", pe care o constatăm în lumea noastră occidentală atât de puternică și de fragilă, este atât de profundă cum am fi tentați uneori să gândim referindu-ne la atitudinea vizavi de femei. De exemplu, concepția pe care o avem despre mamele aparent celibatare este cu totul alta

[145] N.A Italicele mele

decât altădată. Nu mai e o ruşine să fii fată şi în acelaşi timp mamă. Nu mai există, în Occident, femeia „sedusă şi abandonată", care se sinucide cu copilul purtat în pântece. Dar concepţia nu s-a schimbat decât din cauză că mama şi-a dorit copilul. Mama nu a fost „placată" (adică părăsită), lăsată, plantată acolo, căzută; nici amantul ei nu a abandonat-o – toate expresiile indicând dispreţul cu o anumită conotaţie anală. Superioritatea maternităţii a făcut într-o mare măsură din femeie un subiect şi a modificat concepţia Celorlalţi. Sau, mai exact, s-a conturat o mişcare spirituală, efectul devenind cauza care provoacă la rândul său un efect etc.

François Collin (1999) nota cu forţă de convingere: „Maternitatea este [...] rezolvarea la mintea cocoşului a tezei universaliste, care pretinde interschimbalitatea radicală a bărbaţilor şi a femeilor, non-pertinenţa distincţiei între sexe: ea nu poate apărea ca un obstacol."

Este totuşi dificil de a nu vedea în disputa dintre „universalişti" şi „diferenţialişti" decât o pură dezbatere filosofică. Miza se află în altă parte. Dacă diferenţa dintre sexe a servit prea des, în trecut, drept argument pentru a justifica inferiorizarea femeii, un text precum acela al autoarei Marcela Iacub are meritul de a dezvălui latura obscură, pe care o teorie inspirată din epoca Luminilor, aplicată femeii, poate uneori să o ascundă.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

III – TULBURĂRI DE COMPORTAMENT ALIMENTAR ŞI FEMINITATE

„Femeia, ca şi bărbatul, este corpul ei; dar corpul ei este altceva decât ea."
SIMONE DE BEAUVOIR,
Al doilea sex (1949), II, p. 46.

Studiul tulburărilor de comportament alimentar ne aduc în minte sistemele de gândire filosofică sau credinţele dualiste. Anumite erezii gnostice, cum este cea a bogumililor sau a catarilor („*Devin Catar*",[146] p. 28), consideră corpul ca un instrument al diavolului, destinat să cucerească puterea asupra sufletului omenesc, o gangă (partea sterilă, care se îndepărtează, dintr-un zăcământ metalifer), un noroi de care vor să se debaraseze. („*Această mare dorinţă de puritate, care mă domină*", p. 34).

Studiul lui Tausk, „Aparatul de influenţat schizofrenicii" (1919), arată că ideea unui suflet distinct de corp se bazează, cel puţin în parte, pe experienţa nou-născutului care trebuie să efectueze o adevărată integrare a eului său corporal în eul lui psihic. La începutul vieţii, „sugarul îşi descoperă trupul, bucată cu bucată, aşa cum o face în raport cu lumea exterioară, şi încă tatonează pentru a-şi apuca mâinile şi picioarele, ca şi cum ele ar fi nişte obiecte externe [...]. Psihicul său este expus unor stimului provenind din propriul

[146] N.A. Acest text a fost prezentat, în urma unei invitaţii, în cadrul congresului Asociaţiei americane de psihiatrie (APA), desfăşurat în 1992. În 1994, am citit, după apariţia sa, cartea *Micuţa*, de Geneviève Brisac. Am inserat aici, cu caractere bolduite, citate din cartea autoarei în speţă, deoarece mi s-au părut apropiate de ideile prezentate de mine.

corp, dar acționând asupra lui ca și cum ar fi produși de obiecte externe. Aceste *disjecta membra* sunt mai târziu adunate și sistematizate într-un tot, unificat sub controlul unei entități psihice, care recepționează toate senzațiile de plăcere și de durere plecând de la aceste bucăți separate. Procesul în speță se plasează în mijlocul etapei de identificare cu corpul propriu".

Aceste cercetări asupra procesului de integrare a eului corporal în eul psihic au fost continuate de Federn (1952) pe marginea manifestărilor normale sau grav patologice ale unei dezintegrări pasagere ori permanente a eului. Ființa omenească rămâne, fără îndoială, marcată de această tensiune inițială între corp – trăit la începutul vieții ca străin eului – și psihic. Corpul, impulsurile care își au originea în el, vor perturba psihicul și vor limita atotputernicia sa. Trupul are nevoi și dorințe care îl persecută. El se modifică, se deteriorează, moare și putrezește, în timp ce eul psihic, botezat „suflet" în versiunea sa metafizică, este nelimitat, glorios și etern.

Béla Grunberger a descris antagonismul dintre narcisism și impulsii *(op. cit.)*. Atunci când tensiunea dintre cele două este la apogeul său, narcisismul se suprapune nu numai ideii de atotputernicie, dar și celei de puritate, în timp ce impulsiile, dorințele și nevoile sunt trăite ca o murdărie și ca un excrement. Această dualitate corespunde cu cea a ereziilor gnostice menționate precedent.

Aș dori, în prezenta expunere, să avansez ipoteza că există, în cursul dezvoltării feminine, și în special la pubertate, o dorință mai mult sau mai puțin violentă de a scăpa de *ordinea biologică*, ce se manifestă în tulburările de comportament alimentar. Această rebeliune se repetă la menopauză, deși urmează alte căi.

Mara Selvini-Palazzoli (1963) a pus prima accentul, fără îndoială, pe faptul că, în anorexie, pacienta nu este înspăimântată de hrană, ci de *corpul* ei. Ea considera drept secundare și inadecvate interpretările de genul: „apărare împotriva impulsurilor canibalice" sau „teamă de a fi otrăvită". Autoarea afirma că persoanei anorexice *îi este teamă de corpul ei* și resimte ingestia de hrană ca o creștere a acesteia în detrimentul eului său".

Mutând astfel accentul de pe hrană pe corp în studiul tulburărilor de comportament alimentar, autoarea în cauză a

deschis o perspectivă nouă pentru înțelegerea legăturilor existente între feminitate și aceste disfuncții. Ea arată, de asemenea: „*Pentru persoana anorexică*, a fi un corp *este echivalent cu a fi* un lucru"; și: „Corpul a devenit o forță amenințătoare, ce trebuie ținută în lesă." După părerea mea, bulimia corespunde aceluiași efort de a controla corpul, aceleiași tentative disperate de cucerire. Voi reveni asupra acestui aspect.

Mose și Eglé Laufer (1984) și-au centrat studiul lor asupra adolescenței pe scăderea bruscă a dezvoltării, care intervine în această perioadă de viață în relație cu modificările corporale, ce îi sunt inerente:

„Definim scăderea ritmului de dezvoltare în cursul adolescenței ca o respingere a inconștientului corpului sexual și a sentimentului concomitent de pasivitate față de exigențele generate de corpul propriu. [...] Este vorba de o diminuare în faza procesului de integrare a imaginii corpului matur din punct de vedere fizic în sfera reprezentării de sine.

„[...] El [adolescentul] își vede corpul ca pe dovada constantă că s-a abandonat sau a devenit pasiv [...]. A fi victimă a unei atracții regersive se exprimă prin proiecția urii corpului propriu asupra mamei, cu impresia că ei îi este suspus acum [...]."

Adolescenții combat „ei înșiși, pe marginea chestiunii «proprietății corpului»".

Ei își pot simți corpul ca aparținând mamei lor sau ca pe un inamic separat de ei înșiși. Suzanne, unul dintre cazurile prezentate, vorbea de corpul ei, pe care îl definea ca pe „o masă murdară, urâtă și respingătoare, atașată de mine însămi".

Una dintre pacientele mele, în vârstă de patuzeci și trei de ani și bulimică în adolescență, și-a rememorat acea perioadă și părerea pe care o avea despre trupul ei: „Îl găseam respingător. Nu înțeleg femeile care, la fel ca și dumneavoastră *(sic)*, se simt bine în porcul lor" (condensare involuntară, a explicat ea, între corp și piele). Să notăm, în trecere, că ea, deși și-a abandonat de peste douăzeci de ani orice comportament bulimic, își consideră corpul tot ca pe un porc.

Dacă urmăm concepțiile lui R. Stoller despre protofeminitate (de exemplu G. H. Herdt și R. Stoller, 1982), observăm că băiatul are o sarcină dificilă pentru a se elibera de latura feminină maternă în primii ani de viață. Dar el spune, de asemenea (p. 34):

„Acest fapt nu implică în niciun mod că separaraea de corpul mamei, la băieți, este crucială pentru dezvoltarea identității. Am dori mai degrabă să punem accentul pe două probleme. Mai întâi, fuziunea cu mama în primele luni de viață favorizează proto-feminitatea la ambele sexe, ceea nu pune nicio problemă fetei. Apoi, în măsura în care fata amână separarea intrafizică de mama sa, efectele nu se manifestă printr-un aspect non feminin, ci mai degrabă prin alte semne de anomalie implicând mai puțin sexul."

Abia la pubertate și pe durata adolescenței va lupta fata pentru a-și separa corpul de cel al mamei într-o manieră specifică, tulburările de comportament alimentar fiind una dintre expresiile majore ale acestei lupte. (Doar în aparență aceste tulburări alimentare „implică mai puțin sexul".)

Tota mulier in utero. Acest adagiu misogin, motivat de invidia masculină și de teama corelativă creativității materne, corespunde unei reprezentări intime, pe care unele adolescente o au despre ele înseși și împotriva căreia se revoltă. Este banal să constatăm că trupul băiatului suferă la pubertate modificări mai puțin spectaculoase și mai dramatice decât cel al fetei. În plus, pubertatea coincide, pentru el, cu dobândirea unor caracteristici sexuale secundare, ce îi diferențiază corpul de cel al mamei. Dimpotrivă, la pubertate, corpul fetei devine asemănător cu cel al mamei. În cazul tulburărilor de comportament alimentar, corpul subiectului *este*, în același timp, la modul persecutoriu, corpul matern. Este un corp străin, care îi e impus, oarecum, din exterior, cu ajutorul, prin *ordinea biologică* reprezentată de mamă („*Nu voi mai crește, mi-am spus eu*", p. 9) Adolescenta trebuie, într-un anumit fel mai mult decât băiatul, să reînceapă munca de integrare a eului corporal în eul psihic așa cum a făcut-o la începutul vieții. Tausk (1919, citat mai sus) a scris această frază atât de uimitor adecavtă subiectului nostru (p. 13): „În lupta sa pentru existență, omul este constrâns permanent să se descopere și să se recunoască din nou." Și, de asemenea (p. 56): „[...] descoperirea sinelui și alegerea sinelui însuși se repetă odată cu fiecare nouă dobândire a eului, în așa fel, încât, sub protecția conștiinței și a judecății, fiecare nouă achiziție este fie respinsă, fie investită libidinal și atribuită eului" (p. 56).

Corpul puber al fetei este, prin excelenţă, una dintre aceste noi achiziţii care fie vor fi „respinse, fie investite libidinal şi atribuite eului".

Aici trebuie să avertizez cititorul. Ceea ce am prezentat nu are nimic idilic. Cazul despre care va fi vorba implică o serie de comportamente auto-erotice puţin apetisante, în cadrul cărora secreţiile şi/sau excreţiile corpului ocupă un spaţiu larg şi oferă acces la nişte practici secrete, altfel de nemărturisit. În majoritatea cazurilor, ele nu sunt dezvăluite decât cu dificultăţi enorme. Avem cu toţii, la diferite grade, practici auto-erotice ascunse, dar cele ale pacientelor mele sunt caracterizate de marea lor violenţă exersată vizavi de sine. Aceste practici sunt întotdeauna inconştient asociate de ele cu propriile tulburări de comportament alimentar. Putem nota că, devenite adulte, femeilor le este greu, de asemenea, să vorbească despre aceste tulburări alimentare, chiar dacă le-au abandonat de mulţi ani. Astfel, o pacientă cu o practică de treizeci de ani în domeniul psihoterapiei, de profesie dieteticiană, şi-a dezvăluit problemele legate de tulburările de comportament alimentar din trecut în felul următor:

„Când voi reuşi să mă separ de mama? E ca şi cum aş fi legată de ea. (Atunci când se uită în oglindă, pacienta vede faţa mamei sale. O altă pacientă avea aceeaşi «halucinaţie»; o alta, privind nişte fotografii, nu le distingea pe cele care o înfăţişau de cele care o arătau pe mama sa.) Am avut un vis dezgustător. Faţa şi trupul îmi erau acoperite de bubuliţe. Un puroi portocaliu ca şi culoarea cremei de vanilie se scurgea din aceste bubuliţe. Nu v-am spus-o niciodată, dar eram bulimică. Mă forţam să vomit. Şi astăzi mi se întâmplă uneori să am o criză. Sora mea este anorexică. Ea îşi roade unghiile până la sânge, îşi ciupeşte sfârcurile."

Acest fragment dintr-o şedinţă prezintă un lanţ asociativ în care mama este echivalentă secreţiilor, identificate la rândul lor cu hrana, cu stările de vomă şi cu atacurile violente dirijate (aparent) împotriva ei înseşi.

Puţin mai târziu, pacienta visa că zărea un grup de pacienţi suferind de tulburări de comportament alimentar la spitalul unde lucra. Feţele le erau acoperite de excrescenţe numite, în vis, „madlene", pe care le asocia cu o anumită repulsie ce o simţea pentru aceste prăjiturele şi cu o mătuşă, Madelaine, ce o supraveghea, pe ea şi sora ei, atunci când părinţii lor plecau în vacanţă.

Ipoteza mea este că tulburările de comportament alimentar fac parte dintr-o grupă de patologii cu scop autarhic („*Miza constă în a avea tot ceea ce am nevoie*", p. 45). Persoana anorexică încearcă să păstreze iluzia că trupul poate trăi indefinit fără ajutor extern. Este o victorie a spiritului asupra corpului. În cazul bulimiei, *iluzia autarhică* e menținută de fantasma că tot ceea ce este ingerat reprezintă chiar produsul corpului subiectului, și că el e hrănit cu propriile sale excreții, excremenete, vome; de fapt, corpul este *autofag* („*Scriu mici istorisiri, pe nişte cartoane albe, lucioase. Povestea unui porc prea gurmand, mort în urma unei indigestii cu jambon. Porcul gurmand a avut ideea doar să guste puțin, însă nu a mai putut să se oprească*", p. 27).

Tulburările de comportament alimentar nu au o natură isterică. Acestea vizează autonomia, independența. Fac parte din grupa patologiilor narcisice („*Povestea unui porc narcisic, mort în urma unei intoxicații cu jambon*", p. 27).

O altă pacientă, Ana, despre care voi vorbi la un mod destul de detailat, bulimică și anorexică, își smulgea părul. Bessy, de asemenea bulimică și anorexică, se lovea cu capul de barele patului, astfel încât asistentele a trebuit să i-l protejeze punându-i o căciuliță subțire din lână. Pe urmă, ea a început să-și cojească până la sânge alunițele și excrescențele de pe corp. Bona, ale cărei crize bulimice au încetat după șase luni de terapie, continua totuși să-și râcâie degetele mari de la ambele mâini cu indexul, până în punctul în care a fost cât pe-aci să-și deformeze prima falangă și să-i dea sângele. Ea își zgâria, de asemenea, interiorul urechilor. Cât despre Bettina, fostă bulimică, ea își mânca secrețiile nazale. O altă pacientă, la fel suferind în trecut de bulimie, zicea „că își poceşte gura" zdrelindu-se cu un ac.

Michel Fain (1974) a avansat ipoteze pe marginea deviațiilor auto-erotismului infantil bazându-se pe mericismul (regurgitare anormală) sugarului. Fetița al cărei caz îl comenta avea brațele legate de mama sa pentru a o împiedica să-și sugă degetul (ceea ce ar fi putut fi o satisfacție auto-erotică normală). Autorul a comparat mericismul – activitate de regurgitare a alimentelor, dintre care o parte este păstrată în gură și mestecată la nesfârșit – cu jocul bobinei descris de

Freud (1920)[147]. În timp ce, la jocul bobinei, există o identificare cu mama, cu făurirea unui ideal al eului deschizându-se asupra unor perspective evolutive, manipularea bolului alimentar în mericism este o „caricatură a unui refuz de dependență" și se deschide, dimpotrivă, asupra unor perspective în special sumbre.

Michel Fain a insistat pe faptul că „dezvoltarea incitațiilor auto-erotice are loc prin compensarea unei anumite lipse de sprijin narcisic provenind de la mamă" (p. 121). Sensul acestei concluzii se referă la o observație făcută adesea, potrivit căreia o căutare precoce și înverșunată a satisfacțiilor auto-erotice are deseori ca scop mascarea sentimentelor de vid, de singurătate – pe scurt, de deficit mistic. Aceste comportamente se repetă pe durata terapiei, în timpul absenței analistului, atunci când unii pacienți își oferă gratificații sexuale compulsive masturbatorii sau altele, participând chiar și la răpiri perverse.

Philippe Jeammet (1990) distinge două calități de auto-erotism, care par să se înscrie în continuarea ipotezelor lui Michel Fain. Într-un caz, copilul interiorizează o relație bună cu mama și erotismul său va purta urma unui raport cu obiectul. El va deveni puțin câte puțin autonom de acesta, datorită introiecției relativ stabile a mamei. Dimpotrivă, în al doilea caz, o supraîncărcare sau absența stimulilor provenind de la mamă va provoca un auto-erotism ce se dezvoltă nu prin intermediul legăturii obiectale, „ci în locul acesteia, chiar împotriva ei" (p. 56).

Această concepție a unui auto-erotism pozitiv și a unui auto-erotism negativ dezvoltată de Michel Fain, apoi de Philippe Jeammet, poate fi apropiată de cea a lui Frances Tustin atunci când ea a afirmat (1989): „Am putea crede că, în timpul unui proces de creștere aberant, auto-erotismul și

[147] N.T. Freud evoca jocul copiilor, printre care celebrul „joc al bobinei" al nepotului său, pentru a spune: „În același timp în care trece de la pasivitatea experienței la activitatea jocului, copilul îl pedepsește pe tovarășul său de joc cu neplăcerea pe care a trăit-o el însuși și se răzbună astfel pe persoana ce l-a făcut să trăiască neplăcerea prin intermediul acestui înlocuitor." Exact ceea ce va face istericul cu partenerii săi de joc. Este vorba deci de repetarea unei *efracții excitante* prin reactivarea unei experiențe asociate pasivității, nepregătirii, în fața unei agresiuni sau a unei așteptări decepționate, cu scopul de a o anula sau a o completa.

autosadismul s-au dezvoltat precoce, ceea ce înseamnă că erotismul şi sadismul nu sunt îndreptate spre obiecte externe la un mod corespunzător. Este ceea ce se întâmplă în autismul psihogen" (p. 60).

Ea se referă la Winnicott (1958), care „a arătat că descoperirea degetului mare conducea la explorarea lumii din exteriorul corpului propriu al copilului. A-şi suge degetul mare sau celelalte degete se asociază cu fantasme şi reprezentări bogate, făcându-l capabil pe copil să atingă satisfacţii autentice şi mai potrivite" (p. 110).

Deşi Winnicot nu a studiat, după părerea mea, tulburările de comportament alimentar, am putea imagina faptul conform căruia concepţia lui Bion despre funcţia de recipient a mamei şi despre capacitatea sa de visare, sau cea numită prin sintagama Eu-Piele lansată de Didier Anzieu, au legătură cu constituirea unui auto-erotism infantil pozitiv sau negativ, fără a o uita, desigur, pe cea a lui Winnicot, în care mama trebuie să-i acorde copilului îngrijiri materne corespunzătoare (1960)[148].

Ferenczi (1913) a interpretat îngrijirile acordate copilului – legănarea liniştitoare, penumbra camerei şi căldura leagănului în care este aşezat – drept un substitut postnatal al matricei care furnizează anturajul nou-născutului. Anturajul-mamă acoperă sugarul cu un înveliş narcisic. Dacă acesta nu oferă nicio fisură, fuziunea subiect-obiect se va perpetua. O discontinuitate narcisică permite eului să se separe de obiect şi să se dezvolte într-un mod convenabil şi armonios. În acelaşi timp, sexualitatea va căpăta autonomie în raport cu nevoia vitală şi apare astfel auto-erotismul. Putem emite ipoteza că plăcerea sugerii pe-ndelete a degetului este legată, în parte, de necesitatea de a alina durerea care provoacă smulgerea din sfera de influenţă a obiectului, deja conţinut în apariţia senzaţiei de foame şi de nesaţ, mai mult sau mai puţin durabil. Sexualitatea ar conţine negreşit o componentă agresivă, pe care satisfacţiile generate de obiect încearcă să le facă integrabile. În cazul în care defuziunea ar avea loc

[148] N.A. Am găsit un articol al lui Geist (1989) bazat pe un *self-psychology* reunind tulburările de comportament alimentar cu „o ruptură din mediul empatic", „un sentiment de integritate spart", cu „o lipsă a unui *altul* calmant şi temperat".

brutal, când învelişul narcisic matern ar fi dintr-odată plin de fisuri sau chiar inexistent, eul se va forma prea precoce şi fragmentat. Sexualitatea se va manifesta prin ură şi distrugere. Absenţa experienţelor calmante şi satisfăcătoare provenind de la obiect va conferi auto-erotismului un caracter de violenţă şi de sadism, corpul propriu fiind prea devreme şi prea puţin diferenţiat de cel al obiectului. Activităţile auto-erotice vor viza atât să supună obiectul, să triumfe asupra lui, a da iluzia de a se putea lipsi de el, cât şi de a atenua rana narcisică pe viu rezultând din sfâşierea învelişului matern sau din absenţa acestuia. Auto-erotismul îşi va pierde funcţia calmantă în beneficiul căutării pătimaşe a excitaţiei sau, mai mult, va amesteca această căutare cu o satisfacţie ritmică, în principiu liniştitoare, a excitaţiei violente, ca în acele poveşti în care diavolul este un violonist care îi face pe dansatori să moară din cauza epuizării[149, 150].

În cazul anorexiei, cât şi al bulimiei, obiectul nu îl constituie hrana, ci reprezintă propriul corp, confundat cu trupul mamei. Anorexia vizează să triumfe asupra corpului şi a pretenţiei acestuia de a supune eul psihic pentru nevoile sale. După cum se ştie, anorexia este însoţită adesea de o activitate motrice intensă.

Una dintre pacientele mele, fostă anorexică, îmi zicea că, pe durata adolescenţei sale, efectua marşuri de cel puţin douăzeci de kilometri zilnic pentru a-şi continua studiile. Ea a adăugat: „Era ca şi cum un cavaler îşi epuiza calul." Ulterior, pacienta a intrat în serviciul militar (*„Pedalez puternic, urc*

[149] N.A. În primul meu articol – un comentariu pe marginea unei cercetări axate pe psihozele lui S. Nacht şi P.-C. Racamier (1958), am pus difuziunea primară prea precoce în relaţie cu fenomenele de depersonalizare.

[150] N.A. Ferenczi remarca (1913) că îngrijirile postnatale tindeau să reproducă ritmurile fiziologice materne transmise copilului *in utero* (bătăile inimii lui, respiraţia, mersul). Or, aceste mişcări imprimate după naştere de anturaj, în special prin legănare şi în leagăne, sunt ritmuri pe care sugarul le reproduce prin suptul la sân şi prin sugerea auto-erotică a degetelor. Nu există cezură între *ritmicitatea* suptului la sân, sugerea degetelor şi cea a masturbării şi, mai târziu, a coitului, astfel încât pare adesea dificil de a deosebi eroticul de liniştitor (ritmurile *in uutero* fiind deja, probabil, erotice, dar şi calmante). Prevalenţa absolută a auto-erotismului sadic asupra activităţilor ritmice de alinare semnifică slăbiciunea comportamentelor narcisice ale primului obiect în profitul bebeluşului şi incapacitatea concomitentă de a le introiecta.

drumuri de coastă foarte lungi, nu privesc nimic, încerc să elimin ceva din corpul meu, grăsimea, carnea în exces, şi altceva greu, axfisiant", p. 26).

Unei paciente de douăzeci de ani, care fusese anorexică la cincisprezece ani, iar în acelaşi timp hotărâse să doarmă chiar pe podea într-o cameră neîncălzită, corpul ei trebuind să suporte acest lucru, i-am zis: „Vrei să-l îmblânzeşti?" Ea m-a întrebat atunci: „De ce îmi aminţiţi de acest verb, mater? Din cauza *mater*? (Aici este vorba de un joc de cuvinte: verbul în cauză, mater, înseamnă în context a îmblânzi, a dresa, a stăpâni, iar *mater* în latină – mamă), arătând că dresându-şi corpul ea o viza, de asemenea, pe mama ei („*Trăiesc cu foamea, o îmblânzesc, o stăpânesc, o domesticesc, o potolesc! După ce a fost crudă, ea se calmează singură. Este de ajuns să aştepţi*", p. 31).

În ciuda aparenţelor, scopul bulimic nu-mi pare fundamental diferit. Corpul propriu este utilizat într-un mod care nu are nimic de-a face cu potolirea nevoilor vitale, dar nu mai e pur sexuală. Este vorba înainte de toate de o cucerire. A relaxa corpul, a-l determina să ingurgiteze orice, într-o ordine oarecare („*Câteva bucăţele de brânză de Olanda înăbuşite, ambalate în folie de aluminiu, şi patru bucăţele de ciocolată, care se asortează foarte bine cu acest sortiment de brânză*", p. 10).

Sensul anal al acestui comportament este adesea evident.

O pacientă care prezenta tendinţe bulimice se privea în oglindă şi cânta aria Margaretei din *Faust*: „Ah! Râd văzându-mă *pubelă* în această oglindă"[151] („*Îmi repugnă ideea de a plonja în ceea ce mi se pare ca o cloacă*", p. 64).

Exemplele clinice pe care le voi prezenta vor avea, printre altele, drept scop de a ilustra legăturile dintre analitate şi bulimie, ceea ce nu este nou, deoarece articolul princeps al lui Wulff (1932) le-a subliniat la modul decisiv. Marion Oliner (1988) a oferit recent o nouă abordare a chestiunii. Dar voi încerca să asamblez universul excremenţial bulimic şi natura negativă din auto-erotismul infantil precoce al acestor paciente.

[151] N.A. Fraza exactă este: „Ah, râd văzându-mă *atât de frumoasă* în această oglindă."

Mi-ar plăcea totuşi, înainte, să evoc pe scurt filmul lui Mike Leigh, *Life is Sweet* (1991)[152], care mi se pare că înfăţişează exemplar aceste legături între analitate şi bulimie, precum şi numeroase aspecte referitoare la problematica raporturilor adolescenţilor cu corpul lor. În lipsă de timp, nu pot descrie personajele parentale, schiţate remarcabil de regizor, nici să analizez aspectul social asupra căruia insistă autorul. Eroinele sunt două adolescente. Una, care nu mănâncă nimic la masă, îşi afişează dezgustul faţă de conversaţiile sexuale scabroase ale mamei. Cealaltă fată este de profesie stomatolog şi povesteşte cum o clientă a confundat-o cu un băiat. Noaptea, prima fată, aparent anorexică, deschide o valiză aflată sub patul ei şi se aruncă brutal asupra hranei, apoi se forţează să vomite într-o pungă de hârtie. Aflată în camera vecină, fata dentist ascultă. Bulimica are, de asemenea, ticuri la nivelul feţei, o zgârietură în regiunea sternului şi o hibă. Este prietenă cu un băiat căruia îi pretinde să o trateze dispreţuitor, deoarece ea nu doreşte să fie supusă. De fapt, ea îi cere să o lege, să-i toarne pe sâni cremă de ciocolată şi să o lingă. El vrea însă să aibă raporturi genitale „normale" fără acest ritual preliminar, dar ea refuză şi băiatul renunţă.

La mijlocul filmului are loc un episod lung pe durata căruia un tânăr obez, prieten de familie, îşi deschide un restaurant cu specific din bucătăria franceză. Toate felurile de mâncare din meniu sunt compuse din măruntaie de animal cum ar fi rinichi cu rubabrbă, limbă cu mere etc., cu excepţia unuia pe care îl vedem făcut pe loc. Este o tartă din gelatină cu coacăze, cu un crevete mare în mijloc, înconjurat de iaurt. Restaurantul are ca decoruri nişte obiecte dintre cele mai eteroclite, printre care un cap de pisică împăiat. Unul obiectează că acesta te poate face să te simţi rău. Există, de asemenea, o mască de gaz. La sfârşit, cele două surori vorbesc între ele, iar fata dentist – cea care părea rezonabilă şi îşi găsise un fel de pace lăuntrică în identitatea sa de băiat – îi zice surorii sale că şi ea face nişte lucruri dezgustătoare: în munca ei îşi bagă mâinile în rahat.

Nu pot oferi o interpretare detailată a elementelor filmului, rezumat foarte imperfect. Aş dori totuşi să subliniez

[152] N.T. *Life is Sweet – Viaţa este dulce*

că valiza plasată *sub* pat, rulota murdară şi fetidă cumpărată de tată pentru a face în ea hamburgeri şi cârnaţi, cât şi restaurnatul unde există o mască de gaz pot fi înţelese ca nişte reprezentări ale anusului, iar felurile de mâncare servite aici – măruntaiele de animal, amestecul înfiorător de alimente care nu sunt reunite, în mod obişnuit, decât o singură dată în tubul digestiv –, o ilustrare a fecalelor.

Dar cheia istorisirii mi se pare că se găseşte în mărturisirea fetei dentist, de la sfârşitul filmului: a-şi băga mâinile în rahat.

Într-adevăr, auto-erotismul negativ precoce al pacientelor mele, ce au prezentat tulburări de comportament alimentar, s-a manifestat, probabil, în planul fantasmatic sau real, prin masturbare anală, act a cărui deviere este vizibilă în special în activităţile cum ar fi răzuirea interiorului urechilor pentru a scoate de acolo ceara, introducerea degetelor în nas (secreţiile nazale sunt numite „excremente solide" în franceză), smulgerea cu furie a coşurilor sau a acneelor ori julirea excrescenţelor de la nivelul pielii. În general, aceste activităţi puţin apetisante sunt practicate, atunci când continuă la vârsta adultă, ca la pacientele mele, în secret şi se dovedesc a fi greu de mărturisit.

Faimosul articol al lui D. Meltzer (1966) despre masturbarea anală scoate în evidenţă caracterul duşmănos al acestei activităţi. Din perspectiva mea, probabil că n-a subliniat destul de concis faptul că actul respectiv era bazat pe suferinţă şi frustrare. El l-a legat totuşi de separarea sugarului de mama sa: [...] După ce i s-a dat să sugă, apoi a fost aşezat în pătuţ şi mama lui s-a îndepărtat, sugarul, mânat de ostilitate, pune în ecuaţie sânii şi fesele mamei şi începe să-şi exploreze propriul funduleţ [...] penetrând anusul pentru a atinge fecalele păstrate acolo ascunse. În cursul acestui proces de penetrare, o fantasmă de intruziune secretă în interiorul anusul mamei (Abraham, 1921) ia formă pentru a o fura, în timp ce conţinuturile rectale ale sugarului se confundă cu fecalele idealizate ale mamei..."

Una dintre consecinţele acestui act şi a acestei fantasme corelative este identificarea cu mama internă. Cealaltă constă în a vedea în rect „o sursă de hrană".

Deşi, după cunoştinţele mele, autorul nu şi-a aplicat concepţiile pentru a explica tulburările de comportament

alimentar, cazurile descrise mi se par că ar arăta existența – atât în privința bulimiei, cât și a anorexiei – a unei fantasme *autarhice* în cadrul căreia subiectul se hrănește cu propriile fecale; valiza de sub pat, dulapul, dulăpiorul cu plasă de sârmă, frigiderul, pivnița conținând alimentele pe care pacientul le ingerează, în general, pe ascuns sunt niște extensii ale propriului trup, niște recturi inepuizabile. Faptul că anumite persoane bulimice se forțează să vomite (își provoacă deci singure această stare) reprezintă o confirmare a acestei fantasme autarhice, deoarece e vorba, inconștient, de a consuma ceea ce a fost aruncat într-un fel de ciclu fără sfârșit („*«Trandafirul, fără un motiv anume, înflorește pentru că înflorește.»*[153] *Fraza se învârte în buclă în capul meu...*", p. 38). Acest fapt reiese clar din obișnuința pacientei mele de a-și mânca secrețiile nazale sau din acest vis al alteia, spitalizată altădată pentru anorexie, dar care suferise și de bulimie: „Sunt internată în spital. A fost descoperită o metodă de a transforma scaunele pacienților în hrană." Inutil de a sublinia respingerea analistului a ceea ce implică acest vis suficient sieși.

Ecuația între fesele subiectului, cele ale mamei sale și sânii acesteia, între fecale și hrană scoate în evidență, mi se pare, caracteristici comune pacientelor bulimice, chiar dacă trăsăturile respective nu sunt prezente în totalitate la aceeași pacientă.

– Iluzia autarhică și pseudo-independența: acestea reprezintă trăsătura esențială a perturbărilor de comportament alimentar. Este rezumată cvasi concret de reveriile de copil ale lui Bessy care, în timpul războiului, locuia în afara metropolei și cunoștea restricțiile alimentare de care sufereau francezii. Ea petrecea ore întregi imaginându-și cum ar fi reușit să supraviețuiască încercând să se hrănească, deși nu se mai putea cumpăra nimic din magazine, adevărată reverie autarhică în sensul tentativei economice a Germaniei naziste înainte ca acest stat să invadeze Europa.

– Cleptomania: furtul este o activitate care implică o evitare a relației cu obiectul, o modalitate de a obține ceea ce dorim pe altă cale, prin spate. Mai mult, masturbarea anală include, conform lui Meltzer, în timpul explorării anusului,

[153] N.T. Jorge Luis Borges

asimilat cu cel al mamei, furtul de la acesta a fecalelor-hrană („*În această zi de septembrie, cu o zi înainte de intrarea mea în anul doi, mândră de portocala mea shetland, de noua mea identitate de hoață*", p. 46).

– Echivalența fecale-hrană: conduce la confuzia indusă de reprezentările bucătărie-WC, a mânca-a defeca, a ingera hrană și a absorbi excremente.

De exemplu, o bolnavă anorexică prezentând episoade bulimice îmi explica faptul că ea nu putea mânca în fața cuiva, deoarece „a mânca este ca și cum ai merge la toaletă". Visul unei alte paciente mi se pare tipic viselor pe care le au bulimicele. El a fost menționat după ce i-am amintit de bulimia sa din adolescență (pacienta cântărea 80 de kilograme) și de dificultatea ei în a-mi accepta interpretările. „Sunt cu o femeie, un fel de infirmieră, într-o clădire mare. Mergem împreună. Ea mă ghidează, apoi dispare. Pe urmă ajung într-o bucătărie imensă, unde sunt pregătite tot felul de mâncăruri ciudate. În mijloc există două WC-uri enorme, de culoare albă." (Ea mă abandonează pentru a recidiva într-un comportament alimentar autarhic, în care anusul, hrana și sânii sunt amestecate și confundate.)

Hrana ingerată în cazul bulimiei, despre care știm că nu este înghițită într-o anumită ordine, eventual crudă, luată uneori din tomberonul de gunoi, este adesea – dar nu întotdeauna, desigur – ciocolată („*Am o problemă cu cojile. Dar și cu bomboanele caramel, care sunt enorme, îmi umplu gura, și nu le mestec, așteptând să se topească. Un fel de bandaj din zahăr, peste gură*", p. 55). Legătura cu fecalele mi se pare evidentă. Masturbarea anală este evocată clar de această pacientă care se îndopa cu prăjituri de ciocolată numite *fingers* (degete).

– Comportamentul sexual compulsiv (dacă ea nu este inexistentă) implică adesea căutarea unui partener de culoare, *negru* de preferință.

– Comportamentul sexual este marcat de *activitate*, de teama unui control și a unei intruziuni materne, partenerul sexual fiind insuficient diferențiat de mamă.

Astfel, pacienta care își zgâria sânii povestea că, atunci când era pe punctul de a atinge orgasmul, i se întâmpla să se abțină, „deoarece nu trebuie să-l datorez cuiva". Ea avea, de asemenea, o atitudine de control constant în transfer, lipsind

de la şedinţe, schimbând orele, hărţuindu-mă cu întrebări etc. Mai mult, căuta întotdeauna punctul slab al mamei sale, până într-acolo încât o făcea să plângă.

Pacienta care îşi mânca secreţiile nazale nu putea atinge orgasmul decât dacă îşi încăleca partenerul. Orgasmul poate fi trăit ca fiind ceva înspăimântător – o disoluţie, o fragmentare, o atomizare –, permiţând mamei periculoase să-şi cucerească subiectul în favoarea pierderii de control legată de experienţa orgastică.

Aceste comportamente ascund totuşi dorinţe pasive nemărturisite şi trăite ca fiind ruşinoase şi periculoase.

– Homosexualitatea ocupă un loc important. Uneori este evidentă. În cel mai bun caz, acest comportament deviant ajută tânăra fată sau femeie să se elibereze de feminitatea maternă proiectându-şi idealul despre cu asupra unei alte femei, în general fără copil, profesor sau mătuşă de exemplu, văzute ca nişte nonconformiste, sau asupra analistului în transfer. Uneori, separarea se dovedeşte imposibilă. Homosexualitatea este atunci respinsă cu violenţă, iar pericolul psihotic din cadrul acestui comportament creşte.

– Invidia faţă de penis este marcată, aici mai mult decât în altă parte, de dorinţa de a dobândi organul care lipseşte mamei, în scopul de a se diferenţia de ea, de a o supune sau de a o satisface fiind băiatul dorit şi, în sfârşit, iubit.

– Tatăl este adesea violent psihic, uneori cvasi incestuos. El uzurpează funcţiile materne. Pe scurt, acesta nu-şi joacă rolul de tată, diferenţiindu-se insuficient de *imago* maternă, fapt care face foarte fragilă triunghiulaţia oedipiană şi favorizează regresia pregenitală.

Există uneori manifestări de comportamente perverse fără o organizare perversă stabilă. Dacă ţinem cont de structura auto-erotismului, am putea afirma că, în măsura în care acesta depinde de atitudinea maternă, tulburările de comportament alimentar legate de carenţele materne precoce – nemodificate de tată – reprezintă pentru feminitate ceea ce perversiunea înseamnă pentru masculinitate (comunicare verbală făcută de Sylvie Faure-Pragier).

Mama viitorul pervers îl investeşte narcisic şi erotic, punându-l în locul tatălui.

În cazul, mai puţin frecvent, în care băiatul este, ca şi fata, obiectul unei lipse de investire narcisică, atunci comportamentele

lui perverse vor fi, de asemenea, dezorganizate. Vor fi nişte *flash*-uri perverse.

– Paralel cu această luptă pentru independenţă şi autonomie, pe care o afişează fata, ea nu renunţă la visul de fuziune cu obiectul primar, reparatoare a discontinuităţii trăite precoce. De unde rezultă, în cursul analizei şi în relaţia cu obiectele, o intensă intoleranţă la separări şi o fantasmă de a goli corpul mamei de conţinuturi (tatăl, penisul lui, copiii ei), în scopul de a face din ea o suprafaţă netedă în întregime pentru a-şi găsi aici locul (fantasma apocalipsei – J. Chasseguet-Smirgel, *Matriţa arhaică a complexului Oedip*, 1988).

Câteva cazuri clinice vor ilustra, sper, o parte dintre aceste aspecte.

Astfel, Ana, care a venit să mă vadă la vârsta de treizeci şi patru de ani, a fost bulimică la treispezece ani, apoi anorexică la cincisprezece, în perioada unei călătorii în străinătate a părinţilor ei. Ea se hrănea normal începând cu vârsta de şaisprezece ani. La nouăsprezece ani, se plângea mamei că auzea orologii bătând în pereţi. Atunci, părinţii au trimis-o la un consult la o femeie pe care nu a încetat să o mintă din moment ce aflase că una dintre surori (Ana este cea mai mică dintre cele patru fete) fusese, de asemenea, consultată de această terapeută, dar nu-i suflase surorii mai mici niciun cuvinţel despre asta. Ana a făcut tot posibilul pentru a o determina pe terapeută să creadă că era vindecată. De altfel, terapeuta ar fi diagnosticat-o drept „schizofrenică".

La treisprezece ani, o ruga pe menajera din casă să se ducă să-i cumpere patruzeci de bomboane de ciocolată (pe care le-a înghiţit apoi una după alta) de la cofetăria unde mama ei avea un cont deschis (fata fura fecalele mamei intrând în corpul-rectul-cofetăria sa după dorinţă). Fata mai fura, de asemenea, bani din portmoneul mamei sale. Devenise atât de enormă, încât într-o zi tatăl, văzând-o de departe cu o colegă mai mică, a întrebat: „Care este monstrul care a venit să se joace cu Ana?" Acest monstru era tocmai fata lui. În perioada anorexiei sale, Ana se simţea foarte bine. Dar continua să-şi mintă mama. „Era", zicea ea, „singura modalitate de a scăpa de insistenţa cu care mama se băga neîncetat în viaţa mea şi mă controla permanent." În acelaşi timp, această mamă nu îşi atingea fetele, nu le alinta niciodată,

dar le lăsa pe mâna bonelor, care erau schimbate foarte des. Rămăsese însărcinată cu Ana, în ciuda avizului medical negativ, deoarece voia să aibă, în sfârşit, un băiat. Tatăl Anei era un om autoritar şi violent. Descoperim că ea ar fi vrut să poată striga ca şi el pentru a o „opri" pe mama sa, şi să fie un băiat pentru a o satisface şi a obţine de la ea dragostea pe care, în opinia fetei, mama nu ştia să o ofere fiicelor sale.

Primul vis pe care l-a relatat Ana era cel cu un fel de sutien din cauciuc pe care erau desenaţi nişte sâni. Ea a asociat acest fapt cu ideea că mama sa nu a putut să-şi hrănească fiicele, deoarece sfârcurile erau intrate înăuntru. Această reprezentare părea să simbolizeze relaţia Anei cu mama sa. Am rămas totuşi perplexă în faţa sensului transferenţial al acestui vis. În rest, am înţeles prea puţin cazul Anei. Procesul – dacă a existat vreunul – îmi părea opac. Mi se întâmpla să evadez în lumea gândurilor în timpul şedinţelor şi, contrar cu ceea ce se poate întâmpla ocazional anumitor pacienţi, atunci când reveneam cu picioarele pe pământ, nu reuşeam să stabilesc o legătură între reveria mea pasageră şi şedinţă. Gândurile îmi erau ca îngheţate. Mi se mai întâmpla să uit conţinutul şedinţelor. Mă simţeam din ce în ce mai vinovată, ruşinată şi chiar neliniştită de comportamentul meu, pe care nu reuşeam totuşi să mi-l schimb. Vocea stinsă a Anei aluneca pe lângă mine fără să mi se impregneze în spirit, chiar fără să lase urme acolo. Mă gândeam că ar fi fost mult mai cinstit să-i propun Anei să-şi schimbe psihologul. Dar, amintindu-mi de orologiile care, în adolescenţa ei, bătuseră în pereţi, renunţam să acord satisfacţie conştiinţei mele cu preţul unei posibile catastrofe psihice. Într-o zi, Ana a remarcat, referitor la o intervenţie de-a mea, că nu-mi amintisem de o scenă pe care mi-o relatase şi mi-a reproşat că nu am ascultat-o cum trebuie. Am convins-o că nu era adevărat şi i-am spus, fără să-mi dezmint personalitatea, că, probabil, ceva din ea o împiedica de a mă folosi pentru a introduce în mine ceea ce avea să-mi zică şi să facă din persoana mea altceva decât o mamă fără sfârcuri, de care nu te puteai apropia şi de la care nu se putea obţine lapte. I-am propus să reflecteze la eventualitatea de a urma, pentru un timp, câteva şedinţe faţă în faţă şi a acceptat. Lucrurile au devenit atunci mai vii şi mai uşoare pentru mine.

Apoi a intervenit un incident la locul său de muncă: şeful a decis să cheme un medic pentru a vaccina tot personalul, datorită faptului că vaccinarea împotriva hepatitei

devenise obligatorie. Ana era indignată şi a lansat o campanie împotriva acestui proiect, considerat de ea scandalos. Am încheiat şedinţa înţelegându-i revolta: „Şeful îţi însuşeşte corpul supunându-te la o penetrare prin intermediul vaccinului, aşa cum mama ta se ocupa de trupul tău atunci când erai copil şi te controla fără încetare." Ea a reacţionat violent. „Este exact. Ideea că mama mă poate atinge îmi produce oroare. Faptul că ea mă îmbrăţişează la sfârşit de an mă panichează. Detest feministele[154]. Toate aceste femei între ele..."

– Analistul: „Şeful care se ocupă de sănătatea voastră poate, de asemenea, să mă reprezinte... Care poate fi în acest context echivalentul reacţiei tale de oroare la ideea de a fi atinsă de mama ta?"

– Ana a răspuns: „Trebuie să fie ceea ce mi-aţi zis în timpul şedinţei. Nu dezvolt acest aspect."

Astfel, Ana îmi dezvăluia că încercase inconştient să-mi scape. Că se transformase într-un sân abia perceput. Devenise o suprafaţă netedă, pentru a continua să aibă activităţi secrete, din care eram exclusă. Propriile mele sentimente de ruşine, de culpabilitate, de angoasă, legate de aceste şedinţe în care spiritul meu evada în alte tărâmuri ale gândurilor, trebuia să fie rezultatul unei identificări proiective. Deveneam această parte din Ana însăşi, retrasă, fără îndoială psihotic, trăind o viaţă independentă faţă de obiect, satisfăcându-se prin ea însăşi în activităţi auto-erotice (fiind fetiţă, îşi smulgea firele de păr), masturbări pentru care tulburările de comportament alimentar şi furtul reprezentau modalităţi specifice. Episodul halucinatoriu cu orologiile – o maşină de influenţat în curs de constituire, probabil – lasă să se întrevadă posibila gravitate care s-ar putea declanşa la respingerea corpului ce se exprimă prin tulburări alimentare. Acest episod este în acest caz, în general, singurul obiect de ură şi atacat, dar neproiectat în întregime în exterior şi dezincarnat, „maşinizat". Atunci când Ana s-a aşezat din nou pe canapea, a fost cuprinsă de o dorinţă intensă pentru

[154] N.A. Celelalte paciente ale mele prezentând tulburări de comportament alimentar sunt adesea feministe militante şi mai puţin înspăimântate de homosexualitate. Legătura dintre feminism şi importanţa conflictului cu mama trebuie subliniat, ceea ce nu înseamnă că lupta pentru drepturile femeii constituie o formă de patologie.

ciocolată şi, în acelaşi timp, a început să citească rubrica necrologică din *Le Monde* pentru a afla dacă o prietenă suferind de cancer murise. Am pus acest fapt în relaţie cu angoasa pe care ea o simţise citind anunţul morţii tatălui meu (purtându-mi numele) în acelaşi ziar. Absenţa contactului senzorial îi reactivase Anei impulsurile bulimice, ele înseşi însoţite de o ură ucigătoare faţă de mine (descrisă de Meltzer ca fiind adiacentă masturbării anale).

Aş dori să evidenţiez un singur aspect din şedinţa analitică a Bettinei, o tânără de douăzeci şi nouă de ani care îşi mânca secreţiile nazale: acest comportament relevă caracterul sexualităţii sale din adolescenţă, pe când era bulimică. Ea însăşi o califica *autodistrugătoare*. Bettina avea mulţi prieteni, mai ales arabi şi negri. „Fără tandreţe. Era o sexualitate de bărbat, la fel cu aceea pe care şi bărbaţii o practicau cu mine. În spatele acesteia era un mare vid, o mare singurătate." Distingem aici lupta împotriva pasivităţii (identificarea masculină) în acelaşi timp cu caracterul autoerotic al acestei sexualităţii compulsive cu negrii, în care se regăsesc masturbarea anală şi bulimia. (Bettine înghiţea cu lăcomie prăjituri de ciocolată, aflate într-un dulăpior în care mama sa ţinea proviziile).

Bessy avea peste cincizeci şi trei de ani atunci când a venit să mă consulte. Era deprimată, neliniştită şi prezenta accese suicidare. A stat şase luni în clinică. Un psihiatru i-a prescris medicamente. „Dar am nevoie să înţeleg, este vital", a afirmat ea. Acestei paciente cu o inteligenţă remarcabilă îi era teamă ca depresia ei să nu aibă o origine genetică, deoarece mama sa avusese un episod maniac după moartea soţului şi fusese etichetată drept „maniaco-depresivă" de un psihiatru. Teama în cauză, formulată adesea în timpul terapiei, a apărut curând bazată pe fantasma persecutorie a unei posedări de către mamă a corpului pacientei, până la nivel celular. Începând cu întrevederea preliminară, Bessy mi-a povestit că mama sa nu avea lapte şi o hrănise cu bulion din legume. Ea a asociat imediat acest fapt cu căciuliţa de lână, care i-a fost dată pentru a o împiedica să se rănească atunci când se izbea ritmic cu capul de barele patului. Mama sa avut şase copii după ea, toţi băieţi, pe care i-a hrănit la sân. În plus, mama ura femeile şi evreii. (Tocmai ea, care era femeie şi evreică pe deasupra.)

Bessy a scris mai multe romane pe care le-a rupt după ce fuseseră refuzate de unicul editor căruia i le-a prezentat spre publicare. De fapt, primul nu a fost cu adevărat refuzat. Redactorul i-a sugerat unele schimbări, însă ea nu a suportat acest lucru.[155] La vremea respectivă Bessy avea douăzeci de ani şi inclusese în roman o scenă cu o grotă plină cu reziduuri, în care o fată este adusă de un grup de băieţi, care au avut cu ea relaţii sexuale pe o pătură pătată cu urme de spermă. Din această istorisire reiese fantasma masturbatorie centrală a lui Bessy, în care caracterul anal, grota plină de reziduuri, este evident. Ea a fost fascinată dintotdeauna de vagabonzi. În fond, Bessy povestea adesea filmele pe care le văzuse, iar cele favorite conţineau toate istorisiri cu gunoaie. Unul dintre acestea, pe care ea l-a povestit fascinată de două sau trei ori, *Turkish Delight*, pune în scenă o femeie foarte frumoasă, care are cancer la creier. I se face un tratament cu chimioterapie, în urma căruia rămâne cheală. Amantul ei îi oferă o perucă blondă şi îi aduce la spital bomboane orientale moi, plăcute la gust, pe care ea le înghite cu lăcomie. În cele din urmă, femeia moare, iar frumoasa perucă blondă este aruncată într-un tomberon de gunoi.

În adolescenţă, Bessy fie se farda şi se îmbrăca provocator, fie ieşea în oraş la miezul nopţii deghizată în băiat, după ce îşi desena o mustaţă şi îşi bandaja sânii.

Informaţiile oferite pe durata lungă a analizei se învârtea în jurul sânilor ei îmbătrâniţi, dezgustători, pe care trebuia să-i ascundă, cât şi în jurul viselor suicidare.

Tot în perioada adolescenţei, Bessy era bulimică şi a avut un episod de cleptomanie. Ea înghiţea tot felul de preparate dezgustătoare, resturi din frigider solidificate în grăsime. Bessy a trăit, de asemenea, episoade în cursul cărora nu mânca decât morcovi cruzi pentru a economisi bani în scopul de a-şi cumpăra o umbrelă *(sic)*, pe care trebuia s-o caute undeva în Veneţia. Apoi, un al doilea episod pe durata

[155] Nu am aici posibilitatea de a menţiona ipotezele pe care le putem avansa pe marginea semnificaţiei pe care o are, pentru pacientă, scrisul, intoleranţa sa la critică şi comportamentul ei autodistructiv. Acest fapt ar necesita dezvoltări foarte lungi în privinţa subiectului în speţă. Cu toate acestea, ne-am putea gândi la aspectul conform căruia critica primului ei roman conţinând fantasma sa masturbatorie centrală a fost resimţită ca o denunţare a caracterului ruşinos şi vinovat al cărţii.

căruia nu mânca decât roşii. În sfârşit, un al treilea episod în care, aflată în vacanţă într-un oraş minier, aduna chiştoace pe care le fuma în loc să se hrănească. Mama fetei a fost întotdeauna foarte frumoasă şi elegantă, cu sâni pe care pacienta i-a descris ca nişte obuze. La vârsta de optsprezece ani, mama s-a închis cu Bessy în baie, şi-a dezvelit pieptul şi a rugat-o pe Bessy să-i sugă sânii care erau prea dureroşi (tocmai născuse un copil), promiţându-i să păstreze secretul despre ce tocmai se întâmplase. Tatăl lui Bessy, catolic rigid, îşi bătea fiii şi încerca să-i insufle fiicei forţa sa strângând-o violent în braţe. În timpul divorţului lui Bessy, el a vrut chiar să-i adopte copiii. Micuţă fiind, Bessy se refugia într-un cort pe care şi-l confecţionase, dar şi în poezie. La vârsta de doi ani a fost invitată la curtea prinţului ţării în care locuia familia sa, pentru a recita poeme compuse de ea.

Această maturitate intelectuală precoce poate fi înţeleasă ca fiind legată atât de o tentativă de a crea un autoerotism pozitiv (poezia ca autolegănare) contrabalansând autosadismul (izbirea capului de barele patului), cât şi de o primă încercare de a-i determina pe ceilalţi să-i accepte lumea fantasmatică.

Actuala depresie a lui Bessy, angoasa sa, ideile ei suicidare (o tentativă prin compulsie de a înghiţi barbiturice a avut loc în timpul unui lung sejur pe care a fost obligată să-l efectueze în străinătate), fantasmele sale autodistructive (un vis stereotip, de exemplu: plecând de la un punct de pe corpul ei, carnea i se întindea în întregime ca o pastă din mastic) par să fie legate, înainte de toate, de menopauză, resimţită ca o nouă dominare exclusivă a mamei asupra corpului ei. Un exemplu al acestei fantasme este dat de sentimentul de disperare care o cuprinde în timpul cumpărării unei noi bucătării: „Ca şi cum, odată pentru totdeauna, intram în domeniul femeilor, ca prizonieră." Ea a povestit, în cursul şedinţei următoare, că în adolescenţă cineva i-a zis că semăna cu mama ei (care era foarte frumoasă). Ea a replicat: „Dacă îmi vei spune asta a doua oară, mă voi sinucide." Atunci când Bessy a intrat în menopauză, mama era resimţită ca şi cum îi distrugea aptitudinile de procreare, sânii şi corpul atractive din punct de vedere sexual prin legea talionului faţă de dorinţele ostile ale fiicei sale îndreptate împotriva sarcinii materne, alăptatului fraţilor şi a seducţiei sale feminine exersate traumatic asupra fiicei însăşi.

Atunci când Bessy a ieşit din depresie, după trei ani de tratament, ea mi-a povestit, în urma vizitării unei expoziţii de artă Fang, unde admirase puternice statui din lemn cu ochii încrustaţi cu dinţi de om, că a avut, înainte de analiză şi chiar la debutul acesteia, visuri cu repetiţie, în care ochii îi cădeau din orbite, sau un dinte din gingie, iar găurile astfel create se măreau până când ajungeau să-i acopere întreg corpul.

Acest material este analog observărilor lui F. Tustin la autişti *(op. cit)*. Este posibil ca pacientele pe care le evoc să prezinte elemente autistice mai mult sau mai puţin importante. Constituie, cu siguranţă, un paradox de a descoperi la pubertate aceleaşi conflicte ca la menopauză, deoarece schimbările fiziologice au loc în sensul contrar. Totuşi, în aceste două perioade din viaţă, fata şi femeia sunt constrânse, de un corp al cărui control le scapă, să intre în *ordinea biologică*, adică să se supună tentativei de cucerire a mamei.

Aceste ipoteze sunt departe de a fi aplicate tuturor femeilor. Dimpotrivă, instaurarea unui auto-erotism pozitiv permite evitarea dramelor pentru care tulburările de comportament alimentar constituie o mărturie. Această instituire este garantul unei posibile integrări a eului corporal în eul psihic în diferite perioade din viaţa unei femei. Anorexia reprezintă, probabil, o victorie asupra bulimiei, care este o punere în practică a fantasmelor legate de masturbarea anală, culpabilizate la modul extrem şi persecutorii ca efect al sentimentelor duşmănoase şi ucigaşe, ce o provoacă şi o satisface. Dacă am asociat anorexia cu bulimia ca fiind *maladii cu scop autarhic* (dincolo chiar de dependenţe, deoarece totul se petrece la nivelul fantasmei în şi prin corpul însuşi), nu mai rămâne, cel puţin, decât ca bulimia să realizeze la modul cvasi conştient şi concret concepţia gnostică a corpului ca deşeu sau excrement. Maladia în cauză nu mai încearcă să o nege şi să se înalţe spre puritatea şi imaterialitatea anorexică, dar continuă procesul de îmbătrânire a trupului propriu (confundat cu corpul matern) până la limita extremă.

Schema sexualităţii feminine, pe care o supun reflecţiei în rândurile de faţă, nu se suprapune celei propuse odinioară (1964). În aceasta din urmă era vorba înainte de toate, pentru

fată, de a proteja tatăl şi penisul lui împotriva *imago* mamei rele printr-o contra-identificare înverşunată faţă de aceasta. În cazurile evocate în acest capitol, fata este cvasi singură în lupta sa împotriva mamei şi o parte din munca analistului va consta în a diferenţia acele *imago* parentale. (La sfârşitul cărţii *Petite* (*Micuţa*), autorul îl pune în scenă pe bunicul ei, pe care ea îl va vedea regulat. El este, crede ea, cel care a vindecat-o).

Rebeliunea fetelor împotriva faptului de a fi femeie apare în tulburările de comportament alimentar ca o dorinţă de a scăpa de tentativa de cucerire din partea mamei, care a închis-o, pentru totdeauna, în propriul ei corp.

BCU IASI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

IV – „ANIMALUL, FRATELE MEU"[156]

ÎN MEMORIA LUI
MARIE-THÉRÈSE NEYRAUT-SUTERMANN

Două citate ne vor permite să definim acest subtitlu. Primul este din *Istoria naturală* (1749-1788) de Buffon: „Copilul este deci mult mai lent decât animalul în a primi educația individuală; dar din acest motiv el devine susceptibil la cea a speciei. Ajutoarele multiple, îngrijirile permenente, de care are nevoie multă vreme starea sa de slăbiciune, întreţin, sporesc ataşamentul taţilor şi al mamelor şi, îngrijind corpul, ei cultivă spiritul. Timpul necesar primului pentru a se fortifica se transformă în profit în cazul celui de-al doilea."

Următorul citat este din *Inhibiţie, simptom, angoasă* (1926). Freud aminteşte în această lucrare de „factorul biologic", care este „[...] lunga perioadă pe durata căreia micuţul din specia omenească se găseşte într-o condiţie de neputinţă şi de dependenţă. Existenţa sa intra-uterină este mai scurtă decât cea a majorităţii animalelor şi e aruncat în lume într-o stare mai puţin împlinită. Din acest fapt rezultă o intensificare a influenţei lumii reale externe şi o diferenţiere precoce a noţiunilor de «eu» şi de «asta». În plus, pericolele lumii exterioare sunt sporite şi valoarea obiectului, care e singurul ce poate să-l protejeze de acestea şi ia locul vieţii lui intra-uterine anterioare, este mărită enorm. Factorul biologic stabileşte deci primele situaţii de pericol şi creează nevoia de a fi iubit, care nu va mai părăsi niciodată omul."

[156] N.A. După titlul unei cărţi a lui Paul Roazen (1971) inspirată din Lou Andreas-Salomé şi tradusă de M.-T. Neyraut-Sutermann.

Aceste două citate insistă asupra factorului *timp* şi a unei diferenţe decisive, pentru ambii autori, între om şi animal, legată de prematuritatea omenească. Din aceasta rezultă, pentru Buffon deja şi pentru Freud ulterior, importanţa relaţiei cu celălalt, necesară supravieţuirii micii fiinţe fără spini.

Citatul din Freud, la fel ca şi cel al lui Buffon, naturalistul care a anticipat anumite aspecte din opera lui Darwin, conţine o reflecţie şi o ipoteză despre hominizare şi despre om ca fiinţă socială.

Ar însemna deci ideea conform căreia calităţile proprii ale omului s-ar înscrie pe o pânză de fond biologic specific. *Sapiens, faber* şi social, el a parcurs aceste stadii evolutive datorită lungii lui dependenţe de obiectul(ele) său(sale), a dorinţei sale corelative de a-şi depăşi neputinţa infantilă furnizându-şi proteze multiple din ce în ce mai perfecţionate, de a-şi găsi substituenţi din ce în ce mai îndepărtaţi de obiectele lui primare. (Vom observa că interzicerea incestului poate fi legat de „factorul biologic" de care amintesc Freud şi Buffon.) Astfel, natura şi cultura ar fi atât într-o relaţie de continuitate, cât şi de opoziţie.

O anumită metodă de psihanaliză franceză a încercat să-i smulgă psihicului omenesc rădăcinile lui biologice ataşându-l limbajului. În numele structuralismului a fost negată şi denigrată ideea de dezvoltare, de maturizare, ca şi cum structura ignora temporalitatea, nu se înscria într-un corp ce suferă transformări fiziologice (în acelaşi timp cu efectele relaţiei sale cu mediul înconjurător).

În numele unui refuz al esenţialismului, tot ceea ce înscrie omul în lanţul animal, tot ceea ce ţine, de aproape sau de departe, de biologic, deci de corp, este fie ignorat, fie atacat, denigrat, dezmințit. Acest lucru se dovedeşte în mod deosebit adevărat în cazul anumitor curente psihanalitice americane actuale. Acestea se vor relaţionale, interpersonale, constructiviste, mai exact negând impulsiile în măsura în care acestea se înrădăcinează în trup, şi consideră subiectul ca fiind un produs al relaţiilor pe care le-a avut cu anturajul său şi doar din sfera acestora. Este o revenire în forţă a culturalismului (unul dintre inspiratorii acestor curente actuale e Harry Stack Sullivan) amestecat cu un postmodernism francez de import.

Freud a fost darwinist şi estima, împreună cu autorul lucrării *Originea speciilor* (1859), că omul reprezintă o verigă

din lanţul animal. Şi îl definea în raport cu animalul, aşa cum arată pasajul citat mai sus. Omul este totodată animal şi „celălalt".

Ne propunem să examinăm în acest capitol „teoria stadiilor" în gândirea freudiană, în măsura în care aceasta reprezintă, în opinia noastră, un indice capital de legătură, care, potrivit lui Freud, uneşte omul cu animalul şi, în acelaşi timp, îl separă de acesta din urmă. Altfel spus, teoria stadiilor, atât de brutalizată în psihanaliza franceză actuală şi în psihanaliza americană din zilele noastre, care, pur şi simplu, le ignoră, ni se pare că face parte integrantă din antropologia freudiană.

1. – Cine a început?

Cine a început să considere teoria stadiilor perimată şi ridicolă? Fără îndoială, autorul „stadiului oglinzii" (1936), Jacques Lacan. Nu pretindem, în rândurile de faţă, că am vânat toate cazurile pe marginea acestei teme din cartea sa. Iată totuşi câteva.

„Freud se sprijină pe articolul lui Ferenczi, publicat în anul 1913, despre sensul realităţii. Este foarte sărac[157]. Ferenczi e cel care a început să bage în capul la toată lumea faimoasele stadii. Freud se referă la asta. Nu ne aflăm în acest moment decât la primele încercări teoretice de a oferi un contur constituirii realului, şi îi este de mare ajutor lui Freud decât să fi auzit un răspuns. Ferenczi i-a dat un răspuns şi el se serveşte de acesta."

Înainte de a continua citatul, putem reaminti că articolul lui Ferenczi se înscrie – o spune chiar el – în continuarea imediată a celui scris de Freud, „Formulări despre cele două principii ale funcţionării mentale" (1991).

Să revenim la Lacan: „Articolul lui Freud a exersat o influenţă decisivă. Este la fel ca lucrurile refulate, care au mai multă importanţă cu cât nu le cunoaştem. La fel ca atunci când un tip scrie o frumoasă prostie, persoana nu îi urmăreşte

[157] N.A. Este vorba de „Dezvoltarea sensului realităţii şi stadiile sale" (1913).

efectele nu din cauză că nu a citit-o. Deoarece, fără s-o fi citit, toată lumea o repetă [iată că nu este deloc contestabil]. [...] Astfel, prima teorie analitică a constituirii realului este impregnată cu idei dominate la epoca respectivă, care se exprimă, în termeni mai mult sau mai puțin mitici, prin etapele evoluției omenești" (1954).

Două remarci: articolul lui Ferenczi este, la fel ca și întreaga lui operă, plină de idei originale și fecunde. În 1912 și 1913, Freud publica *Totem și tabu*, care conține o concepție despre etapele, la nivelul omenirii, evoluției spre principiul realității: „[...] faza animistă ar corespunde cu narcisimul, atât din punct de vedere cronologic, cât și din acela al conținuturilor sale; faza religioasă ar corespunde stadiului alegerii obiectale, care este caracterizată prin atașamentul copilului de părinții lui; în timp ce faza științifică și-ar avea contrapartida exactă în stadiul în care individul a ajuns la maturitate, a renunțat la principiul plăcerii, întors spre lumea exterioară pentru a găsi acolo obiectul dorințelor sale."

Până aici nu era vorba decât de stadii de acces la realitate, adică la dezvoltarea eului, idee reluată de Freud în „Predispoziție la nevroză obsesională" (1913). Știm că însuși Feud a evocat, în „Cazul Schreber" (1911), trecerea de la auto-erotism la narcisism și la obiectul homosexual, apoi la heterosexualitate, mai exact gradele relației cu obiectul. Dar critica lui Lacan vizează, de asemenea, desigur, noțiunea de stadii libidinale (1953).

Astfel, el îl sfătuia pe student, pe bună dreptate, să prefere lectura din Freud mai degrabă decât din „M. Fenichel", fapt ce îi permitea să compare „diferența dintre consistență și eficacitate tehnică, între referința la stadiile pretins organice ale dezvoltării individuale și căutarea unor evenimente speciale din istoria unui subiect. Acest demers este exact cel care separă cercetarea istorică autentică de pretinsele legi istorice". În același text și puțin mai departe, Lacan scria: „În orice caz, trebuie doar să ne raportăm la opera lui Freud pentru a aprecia în ce rând secundar și ipotetic își plasează teoria instinctelor. Aceasta nu ar ști să reziste o clipă, în ochii lui, la cel mai mic fapt deosebit dintr-o întâmplare", insista el, „și *narcisimul genital*, pe care-l invoca în perioada în care rezuma cazul Omul cu lupi, ne arată destul de clar disprețul pe care îl afișa în privința ordinii constituite a stadiilor libidinale."

Pentru moment, nu vom încerca să discutăm aceste critici. Dar, în sfârşit, este vorba de a pune lucrurile la punct: Freud nu a încetat, pe parcursul operei sale vaste, să insiste asupra narcisimului ataşat organului genital masculin şi asupra faptului că narcisimul nu reprezintă, pur şi simplu, o etapă din procesul de dezvoltare; o parte a narcisimului rămâne întotdeauna în eu. Însă, mai ales, dacă dorim într-adevăr să ne amintim de „Rezumat", care încheie cazul „Omul cu lupi" (1918) – sau să-l recitim –, nu putem să nu fim uimiţi găsind aici aplicaţia precisă (probabil prea precisă) şi completă a teoriei stadiilor libidinale în fază clinică.

„Voi încerca", afirma Freud, „să schiţez un survol sintetic al dezvoltării sexuale a pacientului meu." Urmează două pagini despre „organizarea sexuală cea mai precoce numită «canibalică» sau «orală»". Survin apoi seducţiile şi ameninţarea lui Nanya cu castrarea. „Organizarea genitală [a copilului]", susţinea Freud, „se va prăbuşi şi va regresa până la stadiul care a precedat-o, adică cel al organizării sadice-anale." Urmează alte două pagini consacrate acestei faze de dezvoltare libidinală. Trebuie subliniat faptul că textul în cauză este traversat, de la un capăt la celălalt, de grija de a oferi o reprezentare coerentă a dezvoltării pacientului, a dificultăţilor, a fixaţiilor, a regresiilor sale şi de a aminti aspectul său final. Această grijă se referă la schemele ereditare (sau filogenetice) „care, întocmai categoriilor filosofice, au drept scop clasarea impresiilor derivate din experienţele reale. Sunt înclinat să le consider drept nişte scheme făcute în grabă din istoria civilizaţiei omeneşti. Complexul Oedip – care cuprinde relaţia copilului cu părinţii lui – este una dintre acestea şi e, de fapt, cea mai cunoscută din categorie. De fiecare dată când experienţele trăite nu se adaptează la schema ereditară, imaginaţia le remodelează. Sunt exact nişte cazuri asemănătoare, făcute pentru a ne convinge de existenţa independentă faţă de schemă. Adesea, vedem chiar cum schema triumfă asupra experienţei individuale".

Într-adevăr, mai bine l-am pune pe Freud cu capul în jos decât să pretindem că am găsi în acest text – capitolul „Rezumat" din „Omul cu lupi" – o ilustrare a prevalenţei despre care se presupune că Freud a atribuit-o istoriei personale, subiectivităţii şi intersubiectivităţii în teoria instinctelor. Nu poate rămâne indiferent faptul că un anumit

număr de critici ai lui Lacan, potrivnici ideii de stadii, de evoluţie, de maturizare, s-au exprimat în lucrarea „Discursul de la Roma" (septembrie 1953), considerată drept manifestul său şi cel al secesioniştilor după sciziunea din iunie a aceluiaşi an.

Să mai notăm că este destul de surprinzător, pentru cine recomandă structuralismul, să se insiste, pe drept sau pe nedrept, asupra evenimentelor din istoria individuală în detrimentul sistemelor de organizare, a cărei existenţă însăşi e negată.

În 1964, Lacan afirma că „toată originalitatea analizei constă în a nu axa ontogeneza psihologică pe aceste pretinse *stadii* care nu au literalmente niciun fundament reperabil în dezvoltarea observabilă în termeni biologici" [...] „Dezvoltarea se animă în întregime în urma unui accident. [...] Descrierea stadiilor, *formatoare ale libidoului*, nu trebuie să se refere la o pseudo-maturizare naturală..." (*Seminar XI*, p. 74-75).

Dacă examinăm mai amănunţit opera freudiană în dezvoltarea sa, nu putem să nu rămânem uimiţi, pe de-o parte, de apariţia foarte precoce a noţiunii de „stadii" în gândirea sa (este vremea să afirmăm că în germană termenul *Stufe*, tradus prin „stadiu" sau „fază", semnifică „grad". Prin acest cuvânt desemnăm treptele unei scări) şi, pe de altă parte, de dispariţia sa, adesea subliniată, începând cu prima ediţie a lucrării *Trei eseuri despre teoria sexuală* (1905), apoi de reapariţia în forţă într-o completare din 1915.

Freud îşi formulează prima sa teorie a dezvoltării libidoului, într-un mod triumfător relevat adesea, în scrisoarea adresată lui Fliess, din 14 noiembrie 1897: „Asta s-a întâmplat la 12 noiembrie 1897. Soarele se afla în unghiul oriental, Mercur şi Venus fiind în conjuncţie."

Vom reveni, în continuare, asupra refulării *organice*, calificativ ce apare de mai multe ori la Freud, dar nu este menţionat în lucrarea *Vocabular de psihanaliză* (1967).

„Am bănuit adesea că un element organic juca un rol în refulare. Şi ţi-am povestit deja într-o zi că era vorba de abandonarea vechilor zone sexuale." Freud amintea prima dată despre verticalizarea omenească legată de renunţarea la satisfacţiile olfactive (idee pe care o va dezvolta în *Civilizaţia şi neajunsurile ei*, 1929). „La ora actuală, zonele care, la bărbatul normal adult, au încetat să mai fie locul descărcărilor sexuale sunt regiunile anale şi buco-faringiene, şi asta din două motive: 1 / aspectul şi reprezentarea lor nu mai trebuie

să provoace excitație; 2 / senzațiile interne, ce se declanșează aici, nu mai furnizează un sprijin pentru libido, așa cum făceau organele sexuale înseși. La animale, aceste zone sexuale își păstrează proprietățile din două puncte de vedere. Dacă acestea din urmă persistă la ființele omenești, rezultă din asta o perversiune." Avem impresia că Freud, precizându-și liniile directoare ale teoriei, încă în stadiul de schiță, de o organizare etapizată a libidoului sub primatul unei zone erogene determinate, care va fi „abandonată" și înlocuită de o nouă zonă, admitea „existența unei sexualități «spontane»" la copil și o anticipa în *Trei eseuri*. Totuși, continuarea scrisorii lui reia teoria seducției și a celor două timpuri ale seducției: „Dacă irităm organele sexuale ale unui copil, în zona respectivă are loc, mulți ani mai târziu, prin efectul «după ce s-a întâmplat» al amintirii, o descărcare sexuală mult mai puternică decât atunci, deoarece, între timp, aparatul determinant și produsele de secreție s-au dezvoltat [...]. Or, acest efect „după ce s-a întâmplat" se produce, de asemenea, în cazul amintirilor legate de excitațiile zonelor sexuale abandonate. Dar nu rezultă din asta nicio descărcare libidinală, ci o alta de de-plăcere, o senzație internă analogă dezgustului simțit în cazul unui obiect.

„Pentru a ne exprima mai pe șleau, amintirea degajă acum aceeași duhoare ca a unui obiect actual. La fel cum ne întoarcem cu dezgust organul nostru senzorial (cap și nas) în fața obiectelor fetide, la fel procedează preconștientul și înțelegerea noastră vizavi de amintire. Prin aceasta denumim *refularea*. [...] Observăm clar cum progresele evolutive ale copilului sunt investite cu milă, pudoare etc., și în ce mod se produc niște „anomalii morale" înfrânând evoluția atunci când nu are loc nicio dezafectare a zonelor sexuale."

Mai departe, Freud lua în considerare problema alegerii nevrozei ca fiind legată de „natura valului de dezvoltare (adică locul său în cronologie) făcând posibilă apariția refulării care transformă o sursă de plăcere internă înntr-una de dezgust".

Începând cu ediția din 1905 a lucrării *Trei eseuri*... sunt prezente referirile la zonele erogene, precum și la activitatea precoce a zonelor genitale. Doar organizarea sexualității infantile sub primatul unei zone erogene date și conform unei succesiuni precise lipsește până în 1915 (când oralitatea și analitatea erau încă numite așa în lucrarea respectivă, în ordinea ce le va fi atribuită ulterior).

Ideea unei *dezvoltări* a sexualității este afirmată prin existența a două faze, infantilă și pubertară, cu o perioadă de latență intercalându-se între ele. Apare din nou noțiunea de refulare *organică*:

„În timpul acestei perioade de latență totală sau parțial simplă, iau naștere forțele psihice, care se vor înălța mai târziu ca niște obstacole pe calea impulsului sexual și care, asemeni unor diguri, îi vor restrânge cursul (dezgustul, pudoarea, aspirațiile ideale, estetice și morale).

„În fața copilului civilizației, simțim sentimentul că ridicarea acestor ziduri este opera educației și e sigur că educația contribuie pe larg la acest proces. În realitate, această evoluție este determinată organic, fixată ereditar și poate fi efectuată cu această ocazie fără vreun ajutor cât de mic al educației. Educația rămâne în întregime în domeniul ce i-a fost desemnat, atunci când se mărginește să urmeze liniile trasate organic și să le imprime o formă mai netedă și mai profundă" (p. 100).

Se știe că în 1905 Freud nu pusese în relație latența cu Oedip. Atunci când Freud amintea de „bariera împotriva incestului" (p. 168-172), el nu a asociat-o cu Oedip decât printr-o notă (p. 171): „Conform dezvoltărilor mele pe marginea caracterului iminent al destinului în fabula lui Oedip (*Interpretarea viselor*, cap. V)."

Nota amplă despre complexul Oedip – „complex nuclear al nevrozelor", „Schibboleth[158] ce distinge partizanii psihanalizei de adversarii lor" (p. 170) – a fost introdusă în 1920. Oedip era absent în text.

Ideea de „refulare organică" reapare patru ani mai târziu la sfârșitul cazului Omul cu șobolani (1909). După ce notase că pacientul era unul „care-și trăgea mereu nasul" (în franceză în text), Freud a scris: „Aș dori să subliniez aici o chestiune de ordin general, mai exact dacă atrofierea simțului olfactiv (care a reprezentat inevitabila consecință a ridicării pe verticală a omului) și refularea organică a plăcerii de a

[158] N.T. Cuvânt ebraic însemnând *spic*, pe care Ieftae l-a folosit pentru a-i diferenția pe Efraimiții fugari (incapabili să pronunțe *sh*) de propriii oameni, Galaadiții. Prin extensie, termenul desemnează un cuvânt sau un sunet pe care o persoană este incapabilă să-l pronunțe corect, fapt ce permite detectarea străinilor sau a persoanelor din altă regiune.

simți, care urmează după aceasta, nu se află cumva la originea susceptibilității sufletului omenesc la maladia mentală. O asemenea ipoteză ar furniza o explicație faptului că exact viața sexuală trebuie să fi sucombat datorită refulării, deoarece cunoaștem de mult timp legătura intimă existentă în cadrul organizării animale dintre impulsul sexual și funcția organului olfactiv." După trei ani, în „Tendința universală de diminuare în psihologia amoroasă" (1912), este reluată aceeași temă, probabil încă și mai direct legată de animalitatea la om. După ce evocase componetele pulsionale coprofile (incompatibile cu canoanele estetice), dobândirea aptitudinii de a sta drept și îndepărtarea omului de sol și de mirosurile acestuia, Freud a amintit că excrementialul este legat strâns de sexual. „Poziția organelor genitale – *inter urinas et faeces* – rămâne factorul decisiv și neschimbat [...]. Organele genitale nu au contribuit la dezvoltarea corpului omenesc spre frumusețe; ele au rămas cu o structură identică animalelor, iar în acest fel dragostea a rămas, de asemenea, în esența sa tot cu o structură similară cu cea de la animale, așa cum a fost dintotdeauna."

Acum trebuie să așteptăm șaptesprezece ani pentru a vedea apărând aceeași temă, însoțită tot de refulare organică. *Civilizația și neajunsurile ei* conține două note lungi, în mod curios incluse în ediția germană. În franceză, prima ocupă trei rânduri la pagina 49, anexează cvasitotalitatea paginii 50 și un sfert din pagina 51. A doua ocupă paginile 58 și 59, nelăsând decât două rânduri pentru text.

Ridicarea pe verticală coextensivă civilizației, refulării organice, amenință întreaga sferă a sexualității. Această refulare oferă o protecție „împotriva unei reveniri a modului precedent de existență animală".

Pentru dizertația noastră, aproape am încheiat, deocamdată, cu citatele din Freud. După ce am pus întrebarea: „Cine a început?" și am răspuns: „Lacan", vom încerca să arătăm că atacul său împotriva teoriei instinctelor (veți citi: „stadiile") nu-și va putea trage vreun folos dintr-o exegeză corectă a lui Freud, ceea ce, desigur, nu încheie dezbaterea.

2 – CINE A ÎNCEPUT? CINE A CONTINUAT?

Nu vom vorbi în acest capitol decât despre Maeştri. Jean Laplanche continuă o operă considerabilă. A o citi înseamnă o îmbogăţire constantă a cunoştinţelor, o sărbătoare pentru inteligenţă. Dar, uneori, este de preferat să stingem lampioanele. A curma fascinaţia exercitată de text permite spiritului critic să-şi îndeplinească rolul. *Le fourvoiement biologisant de la sexualité chez Freud*[159] (1993), o lucrare mică însumând cel puţin 120 de pagini, conţine actul de acuzare cel mai radical adresat vreodată împotriva teoriei stadiilor. Jean Laplanche îl atacă direct pe Freud. Cunoaştem teza sa: eroarea fundamentală a lui Freud provine din abandonarea teoriei seducţiei. Sexualitatea copilului nu îşi are originea într-un instinct, nici chiar într-un impuls sexual înnăscut, ci dintr-o *implantare* a mesajului provenind de la adulţi.

Sexualitatea copilului – copil care nu este altceva decât o *tabula rasa* atunci când vine pe lume – este adusă în întregime de un obiect-sursă extern: adultul, ale cărui mesaje enigmatice fac loc fantasmelor. Laplanche ia ca punct de plecare „scrisoarea echinocţiului". El citează această frază din Freud: „Consider din nou demn de discutat faptul că doar experienţele trăite ulterior declanşează fantasmele din copilărie şi, prin aceasta, factorul ereditar recâştigă un imperiu în privinţa căruia mi-am trasat sarcina să-l reformulez." Laplanche remarca faptul că, de acum înainte, două căi i se deschideau lui Freud: „cea a retroacţiunii, mai exact sexualitatea considerată ca o simplă imaginaţie a adultului retro-proiectată asupra copilărie, pe care Freud nu o va aborda niciodată în fondul ei: *afirmaţia sa despre sexualitatea infantilă va rămâne de nezdruncinat*"[160]; a doua cale este cea a eredităţii, a preformării. Laplanche menţiona scrisoarea din 14 noiembrie 1897 (citată mai sus): „Freud [afirma el] schiţează deja o transmitere ereditară a succesiunii stadiilor sexualităţii infantile (în special, şi aici se află dintotdeauna paradigma freudiană, trecerea de la anal la genital)."

[159] N.T. *Le fourvoiement biologisant de la sexualité chez Freud – Eroarea biologică a sexualităţii la Freud*

[160] N.A. Italicele mele

Mergând mai departe, ar fi optim să notăm că noțiunea „după ce s-a întâmplat", pentru orice analist înzestrat cu o inteligență normală, este de la sine înțeleasă. Înainte ca Lacan să-i sublinieze importanța și să o ridice la demnitatea conceptului, analiștii nu aveau, în majoritate, o idee pur liniară despre temporalitate și regresie. A atrage atenția asupra sintagmei „după ce s-a întâmplat" este, desigur, important, dar poate conduce, de asemenea, la o revenire la o concepție discutabilă a dezvoltării omenești și, *pentru a spune totul, prepsihanalitică, în cadrul căreia nu ar exista o sexualitate infantilă.* În plus, și aceasta e o obiecție pe care o putem adresa lui Freud însuși, dacă al doilea timp ne permite să dăm un sens nou evenimentului din primul timp, în cazul în care există o recunoaștere bruscă a semnificației primului timp datorită întâlnirii lui cu al doilea, înseamnă că, la modul latent, preconștient fără îndoială, această semnificație era deja acolo. Joncțiunea celor două timpuri va avea loc atunci după exemplul celor două părți ale obiectului a căror reuniune formează simbolul. S-a repetat pe îndelete că inconștientul era constituit din conținuturi refulate și doar din acestea. Or, această concepție despre conștient merge mână în mână cu cea a nou-născutului *tabula rasa.*

La sfârșitul cazului „Omul cu lupi" și după evocarea schemelor filogenetice, Freud scria de „nucleul inconștientului", de o cunoaștere primitivă instinctivă referitoare la sexualitate, asemănătoare celei a animalelor. Această idee este reluată la sfârșitul articolului metapsihologic „Inconștientul" (1915). „Dacă există formațiuni psihice transmise ereditar ființei omenești – analoge instinctului la animale –, ele constituie nucleul inconștientului." Desigur, Laplanche nu a fost de acord „cu niciun rând din teoria freudiană, care situa inconștientul înaintea conștientului" (*Eroarea biologică*..., p. 45).

În cadrul Congresului din 1997 de la Paris, Laplanche a fost astfel determinat, prin urmarea logică a gândirii sale, să afirme că acțiunea de a dobândi o precedă pe aceea de înnăscut, care nu se manifestă decât la pubertate. Cu siguranță, el nu a negat existența unei sexualități infantile, dar aceasta ar fi în totalitate de origine exogenă. Laplanche s-a legat de ideea „stadiilor ierarhizate într-o ordine temporală – orală, anală, genitală –, ceva ce seamănă cu o evoluție atât

preformată, cât şi integrativă!" Şi l-a arătat cu degetul pe Karl Abraham, la care a denunţat „finalismul şi stadismul ridicole". Articolul lui Ferenczi, deja tratat dur de Lacan, nu mai este menajat.

În ceea ce-l priveşte pe Laplanche, el descrie un corp oferit imediat îngrijirilor materne „în cazul cărora este complet inutil de a vedea că descriu o ordine de succesiune". Sunt îngrijirile acordate copilului, „îmbibate cu fantasmele majore ale adulţilor, care creează zonele erogene" (p. 76-77).

Dezvoltările lui Laplanche se extind la critica vizând coborârea cu un nivel mai jos a autor-erotismului în raport cu narcisismul, acesta din urmă devenind stadiul biologic de la începutul vieţii, fapt ce l-a determinat să respingă „acest alt aspect al erorii freudiene, tentativa de a descrie o geneză endogenă a fiinţei omeneşti" (p. 108). El a contestat mai ales formularea freudiană potrivit căreia „tot ceea ce este conştient a fost mai întâi inconştient" (formulare care se opune, desigur, concepţiei de *tabula rasa*).

3. – De ce?

După ce a schiţat istoria începuturilor şi a urmărilor lor, se pune o altă întrebare: De ce? Altfel zis, *care sunt mizele* acestei respingeri mai degrabă violentă a gradelor de dezvoltare?

A – „Animalul, fratele meu"

În *Les chaînes d'Éros* (*Lanţurile lui Eros*) (1997), André Green sublinia cu forţă „imposibilitatea de a fonda o teorie a sexualului, care se lipseşte de dimensiunea biologică" (p. 79) şi afirma că ar fi absolut abuziv de „scoate din viaţa psihică omenească tot ceea ce ar fi putut păstra din moştenirea sa animală" *(ibid.)*.

Citatele din Freud axate pe refularea *organică* legată tot de teoria stadiilor lasă să se întrevadă o idee dominantă: hominizarea constă în încercarea de a ne depăşi fără încetare

animalitatea. Aceasta subzistă în erotismul anal, care trebuie să sucombe în urma procesului civilizator. Sexualitatea omenească nu poate totuşi să se îndepărteze cu adevărat de analitate din motive de vecinătate: organele genitale se situează în apropierea organelor de excreţie. În fond, rămânem nişte câini, după cum reiese din una dintre notele lungi din *Civilizaţia şi neajunsurile ei*, care urcă pentru asaltul împotriva textului ca o liană pe zidurile caselor.

Freud avea o asemenea convingere despre existenţa, pe un ireductibil, a animalului în om, încât credea (Scrisoarea pentru Fliess din 11 ianuarie 1897) că „perversiunile conduceau negreşit la zoofilie şi aveau un caracter animal". Ştim, de asemenea, că Freud interpreta animalul cuprins de angoasă ca reprezentând tatăl, via totem, copilul nefăcând încă separarea radicală dintre specia omenească şi cea animală.

Dar separarea radicală a speciei omeneşti de cea animală nu este, cu siguranţă, unicul motiv al sălbaticilor adversari ai stadiilor. Citind anumite lucrări care se referă la psihanaliză, dar fără să fie scrise neapărat de psihanalişti, se pare că teoria stadiilor, înrădăcinarea biologică a impulsiilor şi complexul Oedip sunt concepute ca nişte obstacole împotriva unei *utopii a plăcerii*.

B – „Să obţinem plăcerea fără piedici"

André Green, în *Lanţurile lui Eros (op. cit.)*, consacră un capitol lucrării „Plăcerea lui Lacan şi a altora". Pentru tema noastră nu vom reţine decât o definiţie dată de autor acestui termen: „[...] la urma urmei, scopul căutat este atingerea unei satisfacţii nemăsurate, a unei plăceri fără limite." Extaz orgiatic, fără obstacol. Dacă vom căuta la Freud ceva echivalent cu ideea de plăcere, vom găsi nişte indicii în *Civilizaţia şi neajunsurile ei*, atunci când este vorba de această „senzaţie de eternitate", de „sentimentul unui lucru infinit, nelimitat, într-un cuvânt: oceanic". „Ar fi vorba deci [scria Freud] de un sentiment de uniune indisolubilă cu marele Tot şi de apartenenţă la universal." Ştim că Freud se referea la „sentimentul primar al eului" propriu sugarului, care nu se distinge de mamă sau, mai degrabă, de sân.

Adultul poate găsi acest sentiment în starea de dragoste, în care „demarcarea între Eu şi obiect implică riscul de a-l şterge". „Eu şi Tu nu fac decât unul" (cap. I). Dar capitolul al II-lea ne propune o altă versiune a acestei plăceri fără piedici: „Bucuria de a satisface un instinct rămas sălbatic, neîmblânzit de Eu [ne aflăm din nou în animalitate] este incomparabil mai intensă decât cea de a potoli un instinct stăpânit. Caracterul irezisitibil al *impulsiilor perverse*[161], şi, probabil, în general, atracţia pentru fructul interzis, îşi găsesc explicaţia lor economică." Înţelegem că instinctul controlat este cel care n-a suferit niciuna dintre vicisitudinile impulsionale întâlnite în mod obişnuit.

În Franţa, în jurul anilor '70, s-a constatat o înflorire a filosofiilor plăcerii stimulată de succesul psihanalizei şi în opoziţie cu aceasta.

În 1968, Deleuze a publicat *Différence et répétition* (*Diferenţă şi repetiţie*). În această lucrare realul este conceput ca fiind compus din indivizi anonimi. Identitatea trebuie spartă, universul – nedefinit, existenţa – impersonală. Dorinţa este voinţă de putere, vitalitate, de afirmare. Recunoaştem în aceste aserţiuni influenţa lui Nietzsche, în acelaşi timp cu un atac împotriva „lipsei" lacaniene. În 1962, Deleuze a publicat *Nietzsche şi filosofia*. L-a influenţat Nietzsche din *Voinţa de putere* (1910), cel dionisiac, apoi nebun. În capitolul care încheie *Voinţa de putere*, „Dioniysos philosophos", Nietzsche scria: „Instabilitatea lucrurilor [este] creaţia perpetuă" (p. 368).

Dionis reprezintă „creaţia continuă a unei fiinţe neliniştite, debordând de bogăţie, întinsă la nesfârşit şi împinsă înainte". Constituie un Dumnezeu de „metamorfoză şi de schimbare veşnică". „Bucuria nu este posibilă decât prin *distrugerea* realului, a «existenţei», a frumoasei aparenţe" (p. 369). „Trei elemente esenţiale: *instinctul sexual*, *beţia* şi *cruzimea*" (p. 371). „Perfecţiunea", în asemenea stări (mai ales în iubirea sexuală), conduce la „ depăşirea propriului tipar [...]. Perfecţiunea înseamnă extraordinara expansiune a sentimentului de putere, bogăţia, nevoia imperioasă de a inunda toate malurile" (p. 372). „*Individul* însuşi este o *eroare* [...]. Credem că devenim şi vrem să fim *tot* în acelaşi timp, un Eu

[161] N.A. Italicele mele

himeric şi totalitatea Non-Eului [...]. Să învăţăm puţin câte puţin *să repudiem această individualitate imaginară!* [...] *Să depăşim* noţiunile de «Eu» şi «Tu»! *Să simţim cosmic*!" (p. 385).

Cunoaştem teza din *Anti-Oedip* (1972). Această lucrare propune schizofrenicul ca model omenesc. Realizând programul lui Dionis – „Eu şi Non-Eu, exterior şi interior nu mai vor să spună nimic" (p. 8) –, corpul său este unul plin, fără organe. „Corpul suferă de a fi astfel organizat, de a nu avea altă organizare, sau chiar nicio organizare" (p. 14).

Atacul frontal împotriva complexului Oedip se îndreaptă, de fapt, împotriva ideii însăşi de organizare. Maşinile de generat dorinţi nu fac decât să producă. În timp ce inconştientul este o uzină, psihanaliza l-a transformat într-un teatru antic. „Freud [...] *închide* sexualitatea în creşa oedipiană" (p. 137). Mai degrabă am pleca, întocmai lui Reich, în căutarea Orgonului, „elementul vital şi cosmic al dorinţei" (p. 141). Inconştientul este în principal „activ, agresiv, artist, productiv şi cuceritor" (p. 145) – de fapt, dionisiac.

Schizo-analiza trebuie să ajungă la „distrugerea pseudo-formelor expresive ale inconştientului" (p. 196), deoarece „toate societăţile se tem la modul absolut", sunt „fluxurile decodificate ale dorinţei" (p. 209). Şi să reamintească de Nietzsche şi de „influxul germinal, intens, mare memorie bio-cosmică" (p. 224-225). Inconştientului *structural* se opune inconştientul maşinic (p. 458).

Mai mult, să reamintească de Freud şi de complexul Oedip: „Mica sală secretă în locul marii întinderi întrevăzute [...] În loc de marile fluxuri decodificate, micile fluxuri recodificate în patul mamei" (p. 322).

Marea întindere întrevăzută... sentimentul oceanic... Totul vine din exterior, din capitalism, din societate, din părinţi. „Nu putem ascunde faptul că totul începe în capul tatălui" (p. 325 şi întreg capitolul al IV-lea). El însuşi plonjează, ca şi fiii, în societate. „Prima vină a psihanalizei este de a face veridică ideea că totul începe cu copilul" (p. 326). „Primul lucru pe care fiul îl refulează sau îl are de refulat este *inconştientul tatălui şi al mamei*"(p. 329).

Dar psihanaliza nu reuşeşte să reducă la tăcere strigătele confuze ale producţiei de dorinţi: suntem toţi nişte schizofrenici! Toţi suntem nişte perverşi!" Este vorba de „a

smulge lanțul de la gâtul lui Oedip" (p. 621). Auziți: a demola structurile, organizarea, și de a regăsi inconștientul mașinic, fluxurile decodificate, deteriorate.

Lanțul... Am putea aminti aici de platoșa caracterială a lui Reich (1927–1933), de origine socială, care devine platoșa musculară și, pe măsură ce sunt aduse modificări textului inițial, sfârșește prin a semăna cu segmentele corpului unei insecte gigant. Lanțul înseamnă, de asemenea, o întemnițare. Mai multe opere ale lui Foucault, un alt admirator al lui Nietzsche și al lui Dionis, ar putea fi citite drept o istorie a înlăturării succesive a lanțurilor, acțiune iluzorie în cele din urmă, deoarece lasă loc unei noi forme de încarcerare.

Astfel, perioada clasică a redus la tăcere vocile nebuniei *(Histoire de la folie ŕ l'âge classique*, 1961) (*Istoria nebuniei în perioada clasică*) prin marea încarcerare. Ne amintim teza: în această epocă au fost construite internate psihiatrice vaste. În secolul al XIX-lea, atunci când Pinel îi scăpa pe nebuni de lanțurile lor, de fapt el nu-i elibera, ci îi oferea psihiatriei și psihiatrilor. A fost vorba, în acest secol, de o „gigantică întemnițare morală, pe care avem obiceiul s-o numim, prin antifrază, desigur, eliberarea alienaților de către Pinel și Tuke" (*op. cit.*, p. 530). Cât despre Freud, el a degajat maladia mentală din conceptul de degenerescență. „Dar, în schimb, a exploatat structura care înfășoară personajul medical [...], pregătind prin atotputernicia lui un statut cvasi divin" (p. 5299. „Ca simbol al alienației, medicul rămâne cheia psihanalizei" (p. 530). De fapt, ultimul lanț nu este altul decât situația analitică.

Perioada clasică este epoca lui Descartes. Și reprezintă motivul care, la o ultimă analiză, e responsabil de aceste întemnițări succesive dintre care psihanaliza constituie ultimul avatar.

În *Voința de a ști* (1976), Foucault reia critica asupra psihanalizei. El afirma că „istoria aparatului sexualității din perioada clasică [subiectul cărții sale] poate echivala cu arheologia psihanalizei" (p. 172)[162].

Știm că este vorba de a inversa ipoteza represivă: represiunea socială a sexualității nu este exercitată prin

[162] N.A. Psihanalistul american, de profesie filosof, Joël Whitebook a scris o carte (încă inedită) despre Foucault ca adversar al lui Freud.

interdicție, ci prin obligația de a vorbi despre aceasta, la spovedanie, prin mărturisire, sau făcând-o obiect de studiu, sub denumirea de *scientia sexualix*. „Ceea ce este propriu societăților moderne nu e faptul că ele au hărăzit sexului să rămână în umbră, dar că și-au asumat menirea să vorbească întotdeauna despre acesta" (*Voința de a ști*, p. 49).

De data aceasta, nebunul nu mai este obiectul acestui nou gen de lanț pe care perverșii îl prezintă deja în *Istoria nebuniei*, fiind vorba în special de Sade.

Al doilea capitol din *Voința de a ști* este intitulat „Implantarea perversă". „Se conturează o lume a perversiunii [...]. Ce înseamnă apariția tuturor acestor sexualități periferice?" (p. 55-56), se întreabă Foucault. Și, în elanul său, constă că medicina „le-a integrat în «dezvoltarea» și în «perturbările» instinctului" (p. 56).

4 – Hilflosigkeit
(starea inflantilă de neajutorare)

Desigur, nu toți cei care resping dezvoltarea în etape a sexualității infantile sunt neapărat niște lăudători ai comportamentelor sexuale deviante[163]. Dar respingerea violentă a ideii însăși de „maturizare" și de „pretinse stadii organice de dezvoltare" (*Scrieri, Eroarea biologică*... etc.), descătușarea lui Eros (Eros eliberat de lanțurile sale) urmând sau însoțind anumite filosofii franceze a dorinței constuie o problemă.

Deoarece, în cele din urmă, este vorba de modul în care mica ființă omenească se descurcă prin intermediul specificității sale – aceea de a fi fost adusă pe lume într-o fază neîncheiată în raport cu cea a majorității animalelor. De aici rezultă această stare infantilă de neajutorare, *Hilflosigkeit*, în care copilul neputincios depinde, pentru supraviețuirea lui, de anturajul care trebuie să-i servească drept substituent vieții sale intra-uterine scurtate, ce îi mărește

[163] N.A. Nume sub care sintagma americană politiquement correct (DSM–III și IV) a travestit perversiunile, termen scos în prezent din vocabularul psihiatric și psihanalitic.

importanța lumii exterioare, precum și nevoia de a fi iubit, pe care omul nu o va mai abandona niciodată. În *Inhibiție, simptom, angoasă* (1926), Freud vede în venirea prematură pe lume a copilului *factorul biologic* al nevrozelor. De fapt, putem considera acest factor biologic drept originea paradoxului ce marchează sexualitatea la om și teoria freudiană însăși.

A – PARADOX FREUDIAN, PARADOX OMENESC

Teoria freudiană a sexualității omenești este susținută de două propoziții aparent contradictorii: pe de-o parte, și la aceasta se va opune Fairbairn, adepții britanici ai relației cu obiectul și, mai ales, un anumit număr de tendințe americane actuale: „Obiectul impulsului reprezintă ceea ce este mai variabil în impuls, nu e legat la origini de acesta, dar i-a fost adăugat datorită însușirii lui speciale de a face posibilă satisfacția. Nu este neapărat un obiect străin, însă constituie, la fel de bine, o parte a corpului propriu. El poate fi înlocuit după dorință pe durata întregii existențe a impulsului. Rolul cel mai important revine acestei deplasări a impulsului" („Impulsuri și existență a impulsurilor", 1915).

De altfel, Freud susținea centralismul complexului Oedip, adevărat „punct de sudură" în care impulsul captiv se sudează cu obiectul, tată sau mamă, tată și mamă în același timp (Deleuze și Guattari preconizează „distrugerea pânzei de păianjen" oedipiană). Cum pot fi împăcate aceste două afirmații: un obiect al impulsului, contingent, impulsuri prinse în capcană de obiect, sudându-se de el, fixându-se pe el adesea iremediabil? Ei bine, ținând cont de această animalitate existentă, cu siguranță, în om, dar în stare trunchiată.

Puiului de animal, cu o funcție genezică dobândită destul de devreme după nașterea lui, i se opune puiul de om, la care funcția respectivă începe să se manifeste doar după o perioadă ce reprezenta aproape jumătate din durata medie de viață în secolul al XVII-lea. *Psihosexualitatea* își are originea, fără îndoială, în această lungă perioadă de neputință genitală, care se întinde dincolo de *Hilflosigkeit* primară.

Am putea emite ipoteza că negarea pre-freudiană a sexualității infantile nu ține doar de puritanism, ci și de o

concepție teologică sau finalistă vizând o menajare a suferinței: aceea de a fi avut dorințe, fără să coincidă capacităților fiziologice de a le satisface. Este posibil chiar ca puritanismul să-și aibă o parte din origine în necesitatea de a abate privirile de la această ruptură insuportabilă separând dorința de obiectul său.

Dar, în însuși interiorul teoriei psihanalitice, necesitatea de a reînchide spațiul separator negându-i chiar existența se repetă. Este o temă abordată de noi de mult timp – în *Idealul Eului* (1973); în articolul din 1975, intitulat „Freud și feminitatea: câteva pete oarbe pe continentul negru" (*Cei doi copaci din grădină*, 1988); în *Etică și estetică a perversiunii* (1984) –, dar este aplicată specific, astăzi, în cadrul problemei etapelor de dezvoltare, cât și în privința existenței impulsurilor genitale încă de la începutul vieții.

Și totuși, *Trei eseuri...* ne oferă un anumit număr de indicii care, la fel, ne permit să înțelegem că pregenitalitatea, zonele erogene și stadiile sale servesc drept ersatz, substitut, unei genitalități de neatins, dar prezentă totuși și al cărei obiect este dorit. Astfel, în capitolul al V-lea (1905) din primul eseu, intitulat „Impulsuri parțiale și zone erogene", zonele erogene sunt definite ca „aparate genitale secundare și substituenți ai părților genitale".

Chiar și Freud scria în primul eseu: „Anumite zone din corp, cum ar fi mușchii bucali și anali, ridică, într-un fel, pretenția de a fi considerați și tratați ca niște părți sexuale" (p. 61-62).

Părintele psihanalizei – am menționat acest aspect la începutul expunerii de față – amintește, în *Trei eseuri...* (1905), despre activitatea precoce a zonelor genitale ale sugarului, „punctul de plecare al vieții sexuale «normale» ulterioare" (p. 113), și evocă masturbarea părților genitale, observabilă la nou-născut. Au fost observate frecvent erecții la sugar și, recent, datorită imageriei medicale, la fetus, dar Freud nega aceste erecții precoce (am arătat în cartea *Sexualitatea feminină* (1964) că Freud, în *Trei eseuri...*, nu a luat în considerare funcția erectilă a penisului decât la pubertate!). Discutând pe marginea cărții *Lanțurile lui Eros*, Jean Laplanche remarca faptul că observarea acestor erecții nu aduce niciun sprijin teoriei freudiene a sexualității infantile. Ce să facem cu aceste erecții *în plină fază orală*? „[...]

«Scopul», acțiunea generată de impuls reprezintă ceea ce conține acesta mai caracteristic. Care ar fi scopul (în sens freudian) al erecției precoce?" (Mi se pare mai degrabă curios să vedem, aici, cum Jean Laplanche își argumentează stadiile...)

Propunem un răspuns la această întrebare care, desigur, nu se înscrie pe linia dreaptă a teoriei freudiene și care reprezintă o altă modalitate de a susține ipoteza conform căreia impulsurile genitale există dintr-odată, că erecția la mascul implică *scopul*, care este de a penetra o cavitate (iată ideea lui Jones din „Faza falică", 1932) și că zonele erogene pregenitale sunt, într-adevăr, niște *ersatz* ai zonelor sexuale genitale. În cadrul acestora sunt realizate, la ambele sexe, coituri pseudo-genitale, implicând o activitate bisexuală de penetrare, activă și pasivă, de expulzare și de incorporare, calchiată după scena primitivă genitală a părinților. Pregenitalitatea are cu atât mai multă importanță, cu cât ea constituie o perioadă lungă și se substituie unei genitalități al cărei scop și obiect sunt inaccesibile: în același timp, autoerotismul devine prevalent – nu din cauză că nu există în sfera sa obiectul extern și fantasmatic; dimpotrivă, deoarece există aici unul de neatins, dar și un efort disperat de a se lipsi de el. Atunci când obiectul, în general mama, ar exercita o prea mare seducție asupra copilului mic, sau s-ar sustrage de la sarcina sa de a-l investi suficient cu propriul narcisism – pe scurt, atunci când traumele inerente evoluției vor depăși un anumit prag –, sexualitatea și raportul cu celălalt vor fi marcate de cruzime, componentă, afirma Freud în 1905 (p. 121), a impulsului sexual. Părintele psihanalizei a stabilit o echivalență între cruzime și impulsul de cucerire, care nu a fost stopat încă de compasiune.

Impulsul de cucerire apare în viața sexuală pe durata organizării pregenitale (1905). „Copiii care se disting prin cruzimea lor deosebită asupra animalelor și a colegilor trezesc, în general, pe bună dreptate, suspiciunea unei activități sexuale intense și premature, avându-și sorgintea în toate zonele erogene" (p. 121).

Analizele adulte – în general, acești copii devin niște adulți perverși – lasă să se presupună că această asociere a cruzimii cu sexualitatea, dacă ea este mai mult sau mai puțin întotdeauna prezentă (așa cum a arătat Stoller), reprezintă

expresia unei revanşe asupra neputinţei primare infantile, asupra obiectului care a adâncit rana inerentă condiţiei prematurizării omeneşti şi a lungii perioade de incapacitate genitală, ce rezultă din aceasta.

„Nevoia de a fi iubit, care se va integra pentru totdeauna în structura afectivă a omului", provoacă ataşamentul faţă de obiectul primar şi focalizează asupra lui investirea impulsurilor sexuale, cât şi a impulsurilor de autoconservare, adică interesul în general. Ideea centrală din Oedip provine din faptul că nevoia de a fi iubit („abjecta nevoie de a fi iubit", scriau autorii lucrării *Anti-Oedip*, p. 320) intră în opoziţie cu noţiunea de „contingenţă a obiectului"[164]. Béla Grunberger a propus odinioară (1966) să considerăm interdicţia oedipiană ca o măsură de salvgardare a *narcisismului*. Copilul substituie trauma narcisică (provenind din neputinţa sa) cu interdicţia presupusă a fi de origine externă, infinit mai puţin umilitoare (p. 336).

Am putea afirma că doar interdicţia implică un raport egalitar între tată şi fiu şi ascunde astfel neputinţa genitală a copilului legată intrinsec de diferenţa generaţiilor.

Există deci la fiinţa omenească prezenţa unei sexualităţi înrădăcinate în sfera biologicului şi însoţită de o dorinţă de uniune cu obiectul, dorinţă menită să rămână nesatisfăcută. Imposibilitatea de a atinge scopul genital conferă întreaga sa importanţă pregenitalităţii şi, mai târziu, „artei de a iubi". Ea ajută să facă din sexualitatea omenească o psihosexualitate. Desemnând relaţia sexuală prin cruzime, aşa cum am arătat, această imposibilitate o transformă, uneori, în dragoste.

Ni se pare nefondat faptul de a considera drept pur teleologică ideea unei succesiuni de faze în interiorul dezvoltării sexuale. Cu siguranţă, o anumită tendinţă americană a avut în vedere, nu fără naivitate, o decupare a dezvoltării conform etapelor fixate survenind la o vârstă precisă. Dar a estima că faza orală o precede pe cea anală nu pare o normalizare ofensatoare. Dacă îngrijirile, alintările materne, fantasmele ei contribuie la intensitatea investirii zonelor erogene, acestea nu le creează.

---

[164] N.A. Trebuie să amintim că „abjecta nevoie de a fi iubit", în care narcisismul şi relaţia cu obiectul sunt strâns legate, poate ajunge să copleşească biologicul (ex.: trans-sexualismul, prevalenţa sexului „de atribuire" asupra sexului biologic în cazul ambiguităţii sexuale).

Cât despre faptul că succesiunea orală şi anală ar genera nişte „organizări", acesta pare să rezulte nu dintr-o teleologie a teoriei, ci din cea a fiinţei omeneşti însăşi.

Excitaţia sexuală copleşeşte capacităţile eului copilului, fie că e de origine endogenă sau exogenă. Sau, mai exact, ea este cu atât mai mult traumatizantă, cu cât exogenul întâlneşte endogenul mai prematur. Eul este astfel spart şi am văzut în acest lucru, în primul nostru articol publicat în 1959, originea fenomenelor de depersonalizare. Ca atare, sexualitatea e „inorganizabilă". Fazele nu se constituie, pur şi simplu: se formează telescopic.

Este important, pentru coeziunea unui eu aflat încă în stadiul de proiect, ca impulsurile parţiale să se unească şi să iasă din anarhie stabilind predominanţa unei zone erogene.

B – PERVERSUL

Această polarizare, care are o virtute polarizatoare pentru eu, căruia îi conferă o stabilitate relativă, poate da copilului o iluzie prea puternică de a avea aptitudini echivalente cu cele genitale ale părinţilor. Dacă această iluzie este încurajată de mama care alege copilul şi nu pe tată ca obiect al dorinţei, copilul nu va lua drept model genitalitatea adultului şi poate deveni pervers.

Nu este o întâmplare că Freud a introdus, pentru prima dată, noţiunea de organizare pregenitală a propos de analitate în „Predispoziţia la nevroza obsesională" (1913). El remarca faptul că „în nevroza obsesională impulsurile parţiale au luat locul reprezentării impulsurilor genitale, care erau precursoare în procesul dezvoltării".

Laplanche a relevat, pe bună dreptate – chiar dacă vedem în asta un indiciu al erorii biologice – „paradigma freudiană, trecerea de la anal la genital".

În lucrările pe care le-am consacrat perversiunii (de exemplu, *Etică şi estetică a perversiunii*, 1984), a fost dezvoltată ideea, ulterior reluată de mai mulţi autori potrivit cărora ecuaţia freudiană materii fecale = penis = copil (1917), luată literal, conducea la perversiune, deoarece ea neagă prerogativele genitale adulte şi elimină diferenţa dintre sexe

şi generaţii. De fapt, fecalele sunt o producţie comună bărbatului şi femeii, copilului şi adultului, după cum le sunt comune anusul şi partea posterioară a corpului omenesc.

Castrarea la nivel anal, separarea zilnică de scaune (desigur, cele fiziologice), chiar dacă aceasta constituie o prefigurare a castrării genitale, reprezintă, totodată, negarea: contrar penisului, fecalele pot fi întotdeauna înlocuite. Astfel, teama de castrare din faza anală, identificând castrarea cu separarea de scaune, conţine în însăşi structura sa antidotul (şi asta nu numai în opoziţie cu genitalitaea, dar şi cu oralitatea: sevrajul constituie o pierdere definitivă).

Regresia sadică anală neînsoţită de mecanisme nevrotice permite realizarea, în plan fantasmatic – şi, uneori chiar, real – unei distrugeri a realităţii în care castrarea, pierderea, moartea, diferenţele sunt abolite. Este lumea magiei şi a simulacrului, prestidigitatorul care scoate din sacul său cu farse (anusul) metri de panglici sclipitoare, sfoara pe care foarfecele o taie sub ochii noştri se reconstituie intactă.

Analitatea nu e doar un stadiu al dezvoltării, ci o dimensiune a spiritului: cea a limitării, a parodiei, a prefăcătoriei, a iluziei. Atunci când se integrează – aşa cum trebuia – genitalităţii, ea îi conferă, la ambele sexe, capacitatea de a cuceri indispensabilă sexualităţii (a se vedea teoria amfimixiei lui Ferenczi).

Am definit perversiunea ca o punere în act a iluziei, de pe urma căreia nu trebuie să suferim, nici să ne temem, nici să ne *maturizăm*: intrăm într-o lume în care groapa care separă copilul de genitorii lui e abolită, în care *timpul este strivit*.

Concluzie

Acceptarea existenţei dorinţelor genitale prezente de la început la copil ar permite o mai bună înţelegere a efectelor „aruncării în această lume" a animalului omenesc „împlinit pe jumătate": nepotrivirea impulsurilor cu obiectul lor, rana narcisică rezultând din această neconcordanţă, ataşamentul oedipian, diferenţierea omului în raport cu animalul, capacitatea sa de a crea, a iubi şi de a distruge.

De fapt, Freud a fost adesea foarte aproape de a integra în teoria lui ideea unei genitalităţi înnăscute, aşa cum o

dovedește ideea legăturilor stabilite de Eros între unități distincte inițial, al căror model trebuia găsit, în opinia sa, în uniunea gameților (1923).

Recunoașterea unei genitalități, animale dacă vrem, dar nesatisfăcută, caracteristică proprie omului, ar constrânge luarea în considerare, *fără exclusivism*, a dimensiunilor impulsionale, obiectale și narcisice.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

V – Oedip şi Psihe

„Când toţi se îndreaptă spre desfrâu, niciunul nu pare să meargă într-acolo. Cel care se opreşte distinge furia celorlalţi ca pe un punct fix."

Pascal, *Cugetări*

S-a scurs aproape un secol de când Freud a scris o scrisoare prietenului său Fliess (15 octombrie 1897), anunţându-l despre descoperirea complexului Oedip. Toţi psihanaliştii cunosc aceste rânduri: „Mi-a fost revelată o singură gândire de valoare generală. Am găsit, de asemenea, în mine însumi sentimentul amoros vizavi de mamă şi gelozia faţă de tată, iar acum consider acest fapt ca un eveniment universal al micii copilării. [...] Dacă este aşa, putem înţelege puterea captivantă a lui Oedip-Rege în pofida tuturor obiecţiilor pe care le ridică raţiunea faţă de ideea de fatalitate. [...] Legenda greacă a sesizat un impuls recunoscut de fiecare, deoarece îşi resimte în el însuşi existenţa. Fiecare membru al auditoriului a fost, la origine sau într-o fantasmă, un Oedip."

Un secol, timp suficient pentru a face perimată o descoperire. Ar mai trebui să fie făcută o altă descoperire, oferind o nouă paradigmă susceptibilă de a ne face să ne dăm seama nu numai de toate fenomenele cărora precedentul sistem le conferea o inteligibilitate, dar cel puţin şi de o parte a acelora pe care au lăsat-o în umbră (T. S. Kuhn, 1962). Or, o asemenea paradigmă nu s-a făcut cunoscută deocamdată, în ciuda multiplicităţii pretenţiilor de a înlocui teoria freudiană în ansamblul său.

Un secol, suficientă vreme pentru ca în interiorul psihanalizei însăşi descoperirea din 1897 să fie neglijată sau chiar ţintă atacurilor.

Probabil că nu este inutil să amintim că principalele „disidenţe" psihanalitice au fost făcute pe marginea sexualităţii infantile şi a lui Oedip. S-a notat adesea că descoperirea complexului Oedip dezvăluită lui Fliess la 15 octombrie 1897 a fost precedată de un anunţ datând din 21 septembrie 1897, cel referitor la renunţarea lui Freud la concepţia sa, conform căreia nevroza se datora unei seducţii a copilului de către adult, în general tatăl. „Nu mai cred în *neurotica* mea" (Teoria nevrozelor). În această scrisoare, Freud lăsa deschisă calea care îl va conduce neîncetat la expunerea descoperirii sale a lui Oedip remarcând: „Nu există un indiciu de realitate în inconştient, în aşa fel, încât nu-l putem distinge dintre realitate şi ficţiune atunci când aceasta este investită cu afect." Freud remarca faptul că fantasma sexuală are invariabil ca temă părinţii.

Ştim că din abandonarea teoriei seducţiei (intervenţie a semenului) rezultă descoperirea sexualităţii infantile, a cărei sursă se află în subiectul însuşi, cât şi din realitatea fantasmatică (internă), care, aici, depăşeşte realitatea materială (externă).

De fapt, cunoaştem că teoria seducţiei renaşte periodic sub diverse forme şi la autori de anvergură inegală, cum ar fi Ferenczi, Jeffrey Masson sau Jean Laplanche. Deoarece seducţia *versus* complexul Oedip nu reprezintă nimic mai puţin decât lupta dintre atribuirea nefericirii omeneşti lumii exterioare şi doar acesteia, pe de-o parte, şi responsabilitatea personală legată de descoperirea realităţii psihice (interne), pe de altă parte.

Cvasitotalitatea disidenţelor psihanalitice are ca pivot o căutare a cauzelor extrasubiective ale „neajunsului" individual şi, desigur, colectiv.

Studiind mai îndeaproape câteva dintre aceste „disidenţe", observăm că atribuirea realităţii materiale, şi doar acesteia, a cauzei tuturor relelor ne conduce aproape inevitabil să-l considerăm pe Oedip ca pe o configuraţie invizibilă la personalităţile normale sau ca pe un artefact creat de acţiunea barierelor externe, şi chiar să-l estimăm pe Oedip (şi nu interdicţia de care este atins) drept un câine de pază al societăţii abandonate de Freud. Aceste concepţii, care au un scop politic, ar putea fi considerate ca datate dacă n-ar fi recurente şi, mai ales, dacă n-ar lăsa să se întrevadă existenţa unei *fantasme de plăcere fără piedici.*

Voi evoca, în primul rând, această fantasmă anti-oedipiană. Utopia unei sexualități „dezlănțuite" (fără lanțuri), a unor impulsuri sălbatice și fără obiecte, constă în a ne apropia de unele vederi americane actuale, care exclud totuși impulsurile în profitul relației singure, vederi bazate pe o *utopie egalitară*. Evocarea acestei a doua utopii va face obiectul continuării expunerii mele.

Voi încerca să înțeleg de ce aceste perspective, în aparență total opuse, sfârșesc prin a se întâlni în jurul excluderii lui Oedip. Acest fapt mă va conduce să arăt, în sfârșit, *relațiile* existente, cred, *între formarea aparatului psihic și complexul lui Oedip*.

1 – Utopia plăcerii

Lacan a introdus „plăcerea" sub forma unui concept. Acesta a cunoscut un succes care a depășit semnificația pe care i-a dat-o autorul său (el este înțeles, înainte de toate, ca „plăcere fără piedici"). Plăcerea se lovește de prohibiția incestului și de castrarea ce ar decurge din transgresiunea sa. Plăcerea totală ar fi inaccesibilă. Ar fi vorba, pentru ființa omenească, de a „accepta castrarea sa". Această injoncțiune a fost, de altfel, imediat sexualizată și idealizată, de discipolii lui Lacan, la modul masochist până la punctul de a se substitui plăcerii imposibile. Dacă vom căuta în opera lui Freud câțiva termeni echivalenți cu ideea de plăcere, vom găsi indicii în primele capitole din *Civilizația și neajunsurile ei* (1929). „«Sentimentul oceanic» este «o senzație de eternitate», ceva nelimitat"; În felul acesta îl descrie Romain Rolland lui Freud. Iar părintele psihanalizei pretindea că nu a simțit nimic de felul acesta. Totuși, el l-a atribuit sentimentului primar al eului, „sentimentul cu o legătură de nesters, de a nu fi decât unul cu marele Tot", apoi apogeului iubirii. „În cazul celui mai puternic sentiment de dragoste, frontiera dintre eu și obiect amenință să dispară. În pofida oricărei evidențe în acest sens, cel/cea îndrăgostit(ă) declară «Tu» și «Eu» nu suntem decât unul". De fapt, copilul la sân servește drept model experienței sentimentului oceanic, el, care „nu își distinge încă eul de lumea exterioară ca fiind sursa valului de senzații care îl invadează".

Capitolul următor pare să atribuie plăcerii o altă origine posibilă. Freud scria, vizavi de tentativa de a stăpâni, chiar de a suprima instinctele pentru a nu suferi din cauza nesatisfacerii lor: „Sentimentul de bucurie produs de satisfacţia unui impuls sălbatic, neînfrânat de eu, este incomparabil mult mai intens decât cel obţinut prin gratificaţia unui impuls ce a fost stăpânit."

Avem deci două prototipuri pentru „plăcere": bebeluşul într-o stare de fuziune cu sânul matern şi orgasmul pervers. (Cel puţin astfel putem înţelege satisfacţia unui impuls neînfrânat, aşadar nesupus vicisitudinilor pulsionale cum ar fi refularea, sublimarea, reîntoarcerea în sinele contrar etc.) În ambele cazuri, Oedip este absent: nu apare în fuziunea primară şi e defomat la perverşi.

În 1972, apărea în Franţa o carte produsă direct de valul de revoltă studenţească cunoscută sub sintagma Mai 68: *Anti-Oedip*, având subtitlul *Capitalisme et schizophrénie* (*Capitalism şi schizofrenie*). Autorii ei sunt un filosof (Gilles Deleuze) şi un psihanalist (Félix Guattari). Lucrarea este o maşină de război împotriva lui Freud şi a psihanalizei (în versiunea sa lacaniană, atunci dominantă în Franţa), dar înainte de toate e vizat Oedip ca limitare a dorinţei. „Marea descoperire a psihanalizei a fost aceea a producţiei dorinţelor. Dar, cu Oedip, această descoperire a fost repede ascunsă." „Atunci când Oedip se strecoară în sintezele disjunctive din cadrul înregistrării, el le impune idealul unei anumite folosiri, limitativă sau exclusivă, care se confundă cu forma triunghiulaţiei – a fi tată, mamă sau copil. Este domnia lui *Sau* în funcţia diferenţiantă a prohibiţiei incestului: acolo e mama care începe, acolo – tata şi tot acolo se află tu. Rămâi la locul tău. Nefericirea lui Oedip rezultă, mai precis, din a nu şti unde începe cine, nici cine este cine." Autorii au introdus ideea unor „maşini de produs plăceri", adică o producţie a dorinţei fără reprezentări („inconştientul ca uzină a fost înlocuit de un teatru antic") precum şi aceea a „corpului fără organe", mai exact fără diferenţieri.

„Am văzut exersându-se peste tot în psihanaliză, la Freud, acest gust pentru disjuncţiile exclusive." „Reiese totuşi că schizofrenia ne oferă o singură lecţie extra-oedipiană [...]. Schizofrenia nu este bărbat sau femeie. E bărbat sau femeie, dar mai precis este de ambele părţi, bărbat de partea bărbaţilor,

femeie de partea femeilor [...]. Nu e, pur şi simplu, bisexuală, nici intersexuală, ci trans-sexuală. Este trans-viaţă-moarte, trans-părinte-copil."

Putem remarca faptul că, pentru Reich, schizofrenia reprezintă, de asemenea, un fel de aventurier magnific în raport cu cu ceea ce el numea *homo normalis* (autorii lucrării *Anti-Oedip* opun schizofrenia nevrozei „oedipianizate"). În *La fonction de l'orgasme* (*Funcţia orgasmului*), Reich scria: „Ştiu astăzi că bolnavii mentali cunosc această consonanţă între ei înşişi şi lumea pe care cetăţeanul obişnuit nici nu o bănuieşte şi îşi simte, pur şi simplu, eul mult-iubit ca pe un centru al lumii strict delimitat."

Reich este, în multe privinţe, un precursor al cărţii *Anti-Oedip*. Plecând de la lucrările lui pe marginea funcţiei orgasmului (1927), el considera că doar „«staza» sexuală" rezultând dintr-o frustrare de origine socială, împiedicând descărcarea sexuală în orgasm, poate reactiva fantasma incestuoasă. În mica lucrare *Reich parle de Freud* (*Reich vorbeşte despre Freud*) (1952), scriitorul în cauză afirma: „Observaţi că este imposibil de a aborda problema maladiei mentale cu idei cum ar fi complexul lui Oedip... Lucrul principal este frustrarea, frustrarea genitală a populaţiei" (italicele aparţin lui Reich).

Dar autorii cărţii *Anti-Oedip (op. cit.)* au un lirism care îi lipseşte lui Reich. Demersul lor, dacă se înscrie în filiaţia lui Reich într-o mare măsură, se intersectează, mai mult, cu o gândire şi cu o tradiţie filosofice, care coboară în antichitate, cu filosofiile dorinţei şi, în cele din urmă, cu Dionis – „eliberatorul", zeul beţiei, al ameţelii, al nedeterminării, al haosului, al depăşirii limitelor spaţiului şi ale timpului, al Eului. Mai aproape de noi, Nietzsche, bântuit de Dionis, ordonă să „depăşim noţiunile de «Eu» şi «Tu»", „să simţim cosmic" (*Voinţa de putere*, 1895-1904). Nietzsche refuza esenţele, fapt ce l-a condus la o concepţie despre Fiinţă în care nimic nu este cu adevărat stabilit, nimic nu e definitiv. Şi asta într-o aşa măsură, încât ceea ce s-a afirmat pe marginea acestei concepţii nu este decât o interpretare printre altele posibile, depinzând de perspectiva în care ne plasăm (Gilles Deleuze este autorul lucrării *Nietzsche şi filosofia*, 1962).

În prefaţa sa la ediţia americană a lucrării *Anti-Oedip* (1977), Foucault atacă „jalnicii tehnicieni ai dorinţei,

psihanaliştii şi semiologii [...] care voiau să reducă organizarea multiplă a dorinţei la legea binară a structurii şi a lipsei". Totul arată că idealul propovăduit de anti-oedipieni este cel al unui psihic şi al unei lumi fără structură, deconstruite, suprapuse haosului. Reprezintă un ideal dionisiac, căruia i se opune universul apolinian al ordinei, al luminii, al construcţiei, al formei.

Oedip ar fi deci un obstacol, nu deoarece incestul este prohibit, ci din cauză că universalităţii acestei prohibiţii ar corespunde o dorinţă canalizată spre un obiect: mama. „Micile pârâiaşe din patul mamei în loc de marea întindere întrevăzută", scriau autorii lucrării *Anti-Oedip*. De fapt, este insuportabilă mai mult dorinţa oedipiană decât interdicţia sa.

Chiar dacă se spune că dorinţa este marcată de lipsă (concept lacanian), aceasta nu este purtătoare de infinit. O sexualitate neînfrânată marcată de *hybris*, adică narcisism, atotputernicia, confuzia dintre Self şi univers trebuie să scuture jugul tuturor piedicilor, inclusiv şi psihanaliza, ea, care nu l-a eliberat pe Eros de lanţurile sale (pentru a parafraza titlul cărţii lui André Green, *Lanţurile lui Eros*, 1997), ci, dimpotrivă, le-a întărit ajutând puterea în lupta sa împotriva sexualităţii, făcând din aceasta un obiect de ştiinţă, *sciencia sexualis*, participant la „voinţa de a şti" şi de a controla; aceasta este teza lui Michel Foucault (1976).

Ar fi optim să subliniem următorul fapt: complexul lui Oedip reprezintă exemplul cel mai uimitor din toată opera lui Freud, în care impulsul (sexual) este sudat puternic de obiect (mama sau tatăl). Critica atât de des repetată, conform căreia Freud nu ar fi recunoscut importanţa relaţiei obiectului afirmând contingenţa acestuia în raport cu impulsul (1905), este, aici, nepertinentă. Complexul lui Oedip capturează dorinţa. Ea îşi pierde mobilitatea şi nedeterminarea, presupunând că aceste însuşiri au existat vreodată.

2 – UTOPIA EGALITARĂ

Este uimitor să constatăm că anumite curente psihanalitice americane contemporane, care se consideră drept intersubiective, interpersonale şi/sau interactive şi se

identifică astfel cu teoria relației cu obiectul (până într-acolo, încât există în Washington ((DC)) un „International Institute of Object Relations Therapy") neglijează complexul lui Oedip cu teoria impulsurilor și sexualitatea, se alătură aceleiași filosofii, sau aproape, ca adulatori ai dorinței neînfrânate.

Ei se centrează pe terapie, și nu pe teorie, pe care o consideră mai degrabă ca un obstacol (E. Schwaber, 1990)[165]: „De fapt, teoria constituie, în principal, un obstacol. [...] «Nu contează ce crede analistul sau că diverși analiști cred în lucruri diferite»" (comentariu al lui S. Mitchell, 1993), și resping tentativa lui Freud de a trasa „o hartă a structurii spiritului". Analiștii freudieni se sprijineau pe un model științific perimat conform căruia obiectivitatea ar fi posibilă și adevărul, un scop de atins: „Cunoașterea din zilele noastre este considerată, nu poate fi considerată decât pluralistă și nu singulară; conceptuală și nu absolută, construită și nu descoperită, schimbătoare și dinamică și nu imuabilă și eternă" (Mitchell, 1993) „În timp ce Freud căuta claritatea, explicația, și acel *insight*, autorii psihanalitici contemporani subliniază ambiguitatea, îmbogățirea și sensul. [...] Confuzia este valorizată în prezent în același fel, ca și dezorganizarea creatoare [...] invers față de comprehensiunea prematură și de clarificarea forțată"; și, de asemenea: „Lumea noastră [este o lume] de semnificații și de sisteme de valori multiple." Curentul filosofic la care se referă analiștii aparținând acestor tendințe este postmodernismul. Nu am intenția să dezbat acest curent filosofic, însă voi evoca doar aplicațiile sale problematice în cadrul psihanalizei. Într-un articol publicat în *Psychoanalytic Quarterly*, A. Elliot și C. Spezzano (1996) scriau, sprijinindu-se pe curentele relaționale, că pluralismul, contingența, ambiguitatea, ambivalența, incertitudinea sunt trăsăturile distincte ale unei lumi care s-a rupt de cucerirea mutilantă a obiectului, de necesitate și de lege. Se face uneori apel la teoria Haosului (Prigogine și Stengers) și la geometria fractală (Mandelbrot) (J. și D. Scharff, 1998).

Rezultă din cele de mai sus că modelul analitic propus este schimbător, fluctuant, insesizabil. „ [Psihanaliza] este la ora actuală o știință care se bazează pe adevăruri multiple,

[165] N.A. Mai multe citate dintre următoarele paragrafe se regăsesc în Cuvânt înainte, din lucrarea de față.

adevăruri schimbătoare inserate în contextul interactiv special al relației analitice" (S. Mitchell, 1993). Astfel, cunoașterea analistului este minimă, semnificațiile și istoria pacientului sunt co-create, construite de analist și de analizant (Schafer, 1992; Spence, 1982). Amândoi formează o „matrice interactivă" (J. Greenberg, 1995). Cuvântul care revine cel mai des este „mutual". Cei doi protagoniști ai terapiei se află pe același plan. Neutralitatea și anonimatul analistului, reguli de bază ale tehnicii analitice freudiene (1912) sunt niște iluzii și analistul trebuie uneori să efectueze ceea ce numim *self-disclosure*.

L. Aron (1991) considera că motorul esențial al procesului analitic îl reprezintă curiozitatea pacientului față de analist, progresul său calculându-se cu vechea măsură a lungimii, suprimată în 1840, din evoluția cercetării pe care analizantul o efectuează asupra analistului ca persoană.

O pasiune pentru egalitate, o respingere activă a autoritarismului și un scop politic enunțat de Mitchell (instaurarea democrației în terapie), dar, probabil, prezentat în tăcere la alți susținători ai acestor curente, sunt, aici, puse pe treabă.

Dacă am evocat aceste curente americane actuale – foarte puțin cunoscute în Franța –, am făcut-o deoarece mi se par că indică o respingere caricaturală a complexului lui Oedip.

Cu siguranță, de mult timp, au fost aduse reproșuri de către analiștii clasici pentru kleinieni cu privire la faptul că au deviat sexualitatea spre oralitate, că au dat întâietate distructivității sexualității și de a nu fi recunoscut ideea centrală din complexul lui Oedip. Aceste critici au fost reformulate recent de André Green (1997). La fel, lucrările membrilor organismului englez Independent Group se confruntă cu obiecții în privința complexului Oedipian freudian. În cadrul acestor lucrări, relația are, în mod clar, întâietate asupra plăcerii. În timp ce Oedip îmbină impulsul cu obiectul.

Dar aceste critici sunt cunoscute și ceea ce mă interesează aici sunt două tendințe contemporane, care „mătură" complexul lui Oedip. Teoria americană, în măsura în care există una, nu ia în considerare complexul Oedip. De fapt, el nu este menționat în vignietele clinice. Cum ar putea să fie, deoarece conflictul intern nu e luat în seamă, impulsurile

nu se presupune că există şi sexualitatea reprezintă înainte de toate o căutare de contact, de *love and caring*? Scena primitivă (raportul sexual al părinţilor) nu este considerat ca un traumatism decât dacă subiectul are, de altfel, o dezvoltare inoportună. Ideea conform căreia fiinţa omenească trece, pe durata întregii sale dezvoltări, printr-o serie de traumatisme pare total absentă din aceste concepţii.

De fapt, respingerea complexului Oedip reflectă *pasiunea egalitară*, care infiltrează gândirea autorilor aparţinând acestui curent. Oedip este, într-adevăr, fondat pe o inegalitate solidă. Relaţiile dintre părinţi şi copii sunt marcate inevitabil de diferenţa între generaţii (şi între sexe).

În cadrul psihanalizei freudiene, situaţia oedipiană este scoasă în evidenţă în *situaţia analitică*, aşa cum a definit-o Freud, şi în însuşi dispozitivul său, mai exact cadrul. Pacientul întins pe canapea, invitat să spună tot ceea ce îi trece prin cap, în timp ce analistul îl ascultă aşezat în spatele lui. Analist neutru, manifestând pe cât e posibil cea mai deplină discreţie, nu din răceală, ci în scopul de a lăsa în sine însuşi un spaţiu suficient pentru a-l primi pe pacient împreună cu producţiile lui psihice (F. Pasche, 1983).

Una dintre cele mai mari şi mai inevitabile răni a fiinţei omeneşti este de a fi aruncată, în această lume, incompletă, contrar animalelor. Această prematuritate omenească îl determină pe copil să fie dependent de semen pentru supravieţuirea sa şi să aibă nevoie de a fi iubit, necesitate care nu-l va mai părăsi niciodată (Freud, 1926). Dorinţele lui sunt produse de sexualitatea proprie, de proximitatea carnală a mamei, de îngrijirile corporale al căror obiect este din partea acesteia, de mângâierile pe care ea i le acordă cu dărnicie, dar şi de dorinţa de a reveni la sânul matern prin incest (Ferenczi, 1924), sân matern, unde era autosuficient. Aceste dorinţe sunt destinate să rămână pentru totdeauna nesatisfăcute, nu numai din cauză că sunt prohibite, dar şi datorită incapacităţii genitale a copilului.

Oedip repezintă tragedia micimii, a insuficienţei, a inadaptării, a insurmontabilei distanţe care separă copilul de adult. Inegalitatea, diferenţa, ierarhia îi sunt inerente.

Utopia egalitară şi utopia plăcerii au în comun fantasma unui psihic în care este absentă orice fel de organizare. Obstacolele pe care le întâlneşte fiind considerate ca având

origine externă, ele sunt deci toate virtual amovibile. Ar fi de ajuns să dezmembrăm structurile care nu ar putea fi impuse decât din afară sau inexistente pentru ca bucuria să ne fie la îndemână. Se întâmplă ca această fantasmă de nedeterminare a psihicului şi societatea fără repere să fie izomorfe.

3 – OEDIP ŞI FORMAREA APARATULUI PSIHIC

Oedip şi-a ucis tatăl şi s-a căsătorit cu mama sa. Este fiul şi soţul Iocastei, tată şi frate al copiilor ei. Genealogie vertiginoasă, care, pentru o clipă, întunecă gândirea. Un exemplu printre altele al acestei zăpăceli şi al unui asemenea prejudiciu adus gândirii: o fetiţă de şapte ani a fost pipăită de naşul ei. A doua zi, ea nu mai ştia să numere, după cum şi-a dat seama învăţătoarea la şcoală.

Complexul lui Oedip şi fantasmele primare, cu care se află în corelaţie: scena primitvă, seducţia copilului de către adult, castrarea, viaţa intra-uterină sunt tot atâtea organizatoare ale experienţei. Este posibil ca acest complex oedipian să aibă rădăcini biologice. Prematuritatea primară reprezintă, fără îndoială, una dintre ele. În orice caz, este o structură, aşa cum a arătat Lacan, dar e dificil să credem într-o origine a sa de limbaj.

Dacă expresia „aparat psihic" este înţeleasă în sensul de a fi constituit din sisteme succesive, sau instanţe (definiţia „aparatului" în dicţionarul *Robert* este: „Serie de obiecte, elemente, organe sau de echipamente destinate realizării unui scop comun şi formând un tot"), rezultă că nu poate exista un „aparat psihic propriu-zis atâta vreme cât spiritul funcţionează sub dominaţia principiului plăcerii, utilizând o energie liberă. Funcţiile şi diferenţierea între acestea încep să existe şi să capete importanţă odată cu apariţia principiului realităţii. Printre funcţiile dobândite sau dezvoltate atunci când intră în joc principiul realităţii, Freud distingea (1911): tentativele de a organiza activităţi şi gândirea. În acelaşi timp, deoarece a avut loc transformarea energiei libere în energie legată, psihicul a încheiat o anumită muncă. În acest punct putem vorbi în mod legitim de „aparat psihic".

Mai departe, chiar dacă nu ne aventurăm dincolo de schema din 1911, trebuie să admitem că tocmai *obstacolul* între subiect şi satisfacţie produce această formidabilă devansare. Altfel zis, avem trei termeni; pentru a scăpa de haos şi a ieşi din lumea nediferenţierii sunt necesari trei termeni.

Scriind despre perversiune, am ales mai multe pasaje din Biblie în scopul de a arăta rolul esenţial pe care îl joacă în Cartea Sfântă diviziunea, separarea. De fapt, separarea reprezintă una dintre temele dominante din Vechiul Testament, din religia iudaică. În Biblie, separarea joacă un rol creator. Cuplurile opuse apar din divizarea magmei primordiale. Mi-ar plăcea să citez din nou câteva versete din cartea Genezei:

1. La început a făcut Dumnezeu cerul şi pământul.

2. Şi pământul era netocmit şi gol. Întuneric era deasupra adâncului şi Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor.

3. Şi a zis Dumnezeu: „Să fie lumină!" Şi a fost lumină.

4. Şi a văzut Dumnezeu că este bună lumina, şi a despărţit Dumnezeu lumina de întuneric.

5. Lumina a numit-o Dumnezeu ziuă, iar întunericul l-a numit noapte.

Etc.

Creaţia, divizarea, separarea şi numirea sunt unul şi acelaşi lucru. Actul de a numi elementele este un alt mod de a le scoate din haos. Cuvântul „nume", care provine din *nomen*, are aceeaşi rădăcină cu *nomos* („lege", în greacă) şi al cărui al doilea sens e *diviziune (administrativă), păşune, provincie*. Altfel spus, lege, diviziune şi separare sunt termeni echivalenţi. Creaţia înseamnă, de asemenea, existenţa legilor şi a limitelor.

Identificăm Universul cu corpul matern, aşa cum indică expresiile „Terra Mamă", „Mamă-Natură" sau „Mamă-patrie".

În Biblie reiese clar, încă de la început, că elementele separatoare sunt identificate cu tatăl, Dumnezeul lui Israel fiind prin esenţă patern. Rolul lui Dumnezeu stabilind bariera incestului este astfel descrisă metaforic în Ieremia (5, 22): „Au doar nu vă temeţi de Mine", zice Domnul, „şi nu tremuraţi înaintea Mea? Eu am pus nisipul hotar împrejurul mării şi hotar veşnic, peste care nu se va trece. Deşi valurile ei se înfurie, nu pot să-l biruiască şi, deşi ele se aruncă, nu pot să-l treacă."

Ipoteza mea e că Geneza – diviziune şi separare – reprezintă o proiecţie a fazei precoce formării aparatului psihic. Principiul plăcerii poate fi comparat cu haosul primordial, fuziune cu mama într-un univers care nu a fost încă supus diferenţierii şi separării. Tot ceea ce plasează de-a lungul acestei unităţii originale capătă virtual o însuşire paternă. Spiritul se află într-o stare „de aşteptare a tatălui" sau chiar, pentru a folosi un concept al lui Bion (1962), ar exista o „preconcepţie" a tatălui.

Freud a formulat pe durata întregii vieţi ipoteze pe marginea caracterului ereditar sau, în limbajul ştiinţific de pe vremea sa, filogenetic al complexului lui Oedip, începând cu *Totem şi tabu* (1912) şi terminând cu *Moise şi monoteismul* (1939). În „Omul cu lupi" (1918), el amintea de nişte scheme transmise ereditar, „care au sarcina, întocmai categoriilor filosofice, de a clasa impresiile derivate din experienţa trăită. [...] Înţelegând relaţia copilului cu părinţii săi, Oedip este unul dintre ei, de fapt cel mai cunoscut din cadrul acestor scheme".

Copilul nu ar putea ieşi niciodată din haos fără o demarcare între el şi mama sa. Oedip şi fantasmele primare au sarcina de a clasa afectele, percepţiile, reprezentările şi experienţele vieţii. Atunci când activitatea în speţă de stocare şi de organizare devine imposibilă, aparatul psihic este invadat şi acest fapt poate conduce la tulburări de gândire, ca în cazul fetiţei, menţionat anterior. În fond, însuşi „clasorul" e cel care a fost deteriorat. Atacurile împotriva lui Oedip pe motiv că ar prinde în capcană impulsul neînfrânat ajută la înţelegerea mizei. Impulsurile vor copleşi aparatul psihic şi gândirea va fi dacă nu imposibilă, în orice caz extrem de secătuită, dacă organizatorii nu vor jugula transformându-le sau interzicându-le accesul la conştiinţă.

Angoasa de castrare concomitentă la Oedip constituie un factor puternic de transformare a impulsurilor şi, în măsura în care nu e excesivă, permite gândirii să se desfăşoare. Gândirea reprezintă tot ceea ce poate fi mai omenesc în om. Prohibiţia incestului, în opinia lui Lévi-Strauss, trasează linia de demarcaţie între natură şi cultură.

Prematuritatea copilului îl împiedică să fie incestuos de la început, datorită lungii sale perioade de incapacitate genitală, şi se află la originea, potrivit lui B. Grunberger (1956), prohibiţiei incestului: e atribuită unei interdicţii externe, ceea

ce, de fapt, decurge din neputința infantilă. Ea este deci, de asemenea, la originea, așa cum am afirmat mai sus, a complexului lui Oedip. Acesta e legat nu numai de impulsul sexual, dar și de nevoia de a fi iubit, din cauza lungii dependențe a copilului față de mama sa. Complexul Oedip ar avea, la rândul său, un rol primordial în activitatea gândirii.

Să mai adăugăm că acest complex oedipian este strâns legat de rana narcisică – am afirmat-o deja – și de diferitele măsuri pentru a o repara, cum ar fi creația în toate domeniile. Dacă revenim, pentru a încheia, la cele două utopii pe care le-am evocat, putem observa că ele nu au cum să scape complet de Oedip în forma sa cea mai arhaică, aceea a unei încercări de fuziune cu mama îndepărtând toate obstacolele de care ea se lovește.

Dezmembrarea structurilor face loc unui univers neted în care subiectul se mișcă liber, fără piedici, regăsindu-și locul într-un corp matern debarasat de conținuturile sale paterne: penisul, bebelușii. Metaforele acvatice și maritime ale autorilor lucrării *Anti-Oedip* sunt evocatoare ale uniuni oceanice și cosmice.

Sentimentul de iubire și de grijă (*loving and caring*) din cadrul tendințelor psihanalitice americane „relaționale" (*relationals*) nu se poate raporta decât la dulceața sânului mamei, drumul de întoarcere la acesta fiind curățat de conflict, de impulsul sexual și, poate, de gândirea însăși. Nu vom fi uimiți atunci când Freud poate fi văzut, în aceste două utopii, ținta tuturor atacurilor, el care, la fel ca Oedip, a descoperit câteva dintre enigmele acestei lumi.

BCU IASI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Post-Scriptum

„Nicio stea fixă şi atâţia aştri rătăcitori."

Jean Racine

Ar trebui să continuăm să credem, cu riscul de a fi calificaţi drept neo-reacţionari, că formarea identităţii este necesară echilibrului psihic individual şi că, plecând de la aceasta, ea are incidenţe sociale posibil pozitive? Că e legată de identificările a doi părinţi sexuaţi diferiţi? Ar trebui, dimpotrivă, să considerăm, împreună cu Michel Tort, că „ar fi vorba [...] de a examina operaţiile prin care psihanaliza a devenit normativă, sesizându-le în câmpul elaborării psihanalitice însăşi referitoare la maternitate, paternitate, filiaţie, făcând parte din ceea ce reiese dintr-o neconturată «normativitate» generată de invenţia psihanalitică (de exemplu, mama «suficient de bună» a lui Winnicott) şi din ce reiese din retranscrierea mai mult sau mai puţin transparentă în vocabular psihanalitic a concepţiilor derivate, în ultimă analiză, din religie (cultul patern)" (2002-2003)? (Am văzut, în capitolul „Redescoperirea misoginismului" că Michel Tort ((2000)) critica virulent „diferenţa dintre sexe" şi „ordinea simbolică" într-un articol intitulat „Câteva consecinţe ale diferenţei «psihanalitice» dintre sexe", făcând parte din dosarul *Timpuri moderne* deja semnalat. El îl denunţa în acest articol pe Lacan, misoginismul său şi inspiraţia catolică a textelor sale. Este regretabil că, patruzeci de ani mai devreme, în plină efeverscenţă a lacanismului, aceleaşi idei au fost considerate „retrogade.")

Orice ar fi, cultul patern descris de el, pe bună dreptate, există, cu siguranţă, la Lacan, dar religia însăşi (o ştim de pe vremea lui Feuerbach, Marx şi Engels) este, din punct de

vedere psihic, o proiecție asupra divinității producțiilor psihice omenești. Dacă bărbatul și femeia au nevoie să idealizeze tatăl până în a face din acesta un zeu (sau Zeul din religiile monoteiste), asta se datorează faptului că există în noi o nevoie de a scăpa atracției unei reveniri la fuziunea primară cu genitoarea noastră. Începând cu 1964 *(Sexualitatea feminină. Cercetări psihanalitice noi)* și, mai mult, în 1976 („Freud și feminitatea. Câteva pete oarbe pe continentul negru", *Cei doi copaci din grădină*, 1984-1988), am conceput invidia față de penis la fată ca fiind generată de dorința sa de a se diferenția de mamă și de a avea organul pe care ea nu-l posedă. De asemenea, am imaginat „sentimentul de triumf" al băiatului, semnalat totuși de Freud în *Trei eseuri...* (1905), în privința mamei, la care absența unui penis semnalează o breșă în atotputernicia care îi este inițial atribuită. Dar, în același timp, nu vom insista prea mult asupra dorinței de revenire la matrice, al cărei caracter arhaic sprijină dorința incestuoasă oedipiană, dorință care intră veșnic în conflict cu aceea de a „deveni mare" și autonom, de a scăpa matricei cu un grad mai mic de capatare decât unul captivant. Aici joacă tatăl un rol esențial. Nu numai că își ajută copilul să o împiedice pe „mama-crocodil" de „a închide botul", cum credea Lacan; dar îi permite, prin identificare, să dobândească o identitate virilă (în cazul băiatului), care îl face capabil să se miște cu ușurință în lumina zilei, având, totodată, mai puțină invidie și mai puțină teamă de a se lăsa să alunece în umbra nopții.

Parcurgând aceste pagini, cititorul se va fi întrebat, poate, despre setea lui Mishima pentru un „erou", cultul său pentru Împărat, „prietenia" sa pentru Hitler. Sper că s-ar fi interesat, cu mine, de Foucault și conflictul lui deschis cu tatăl său, chirurgul, în relație cu admirația sa pentru Khomeini și revoluția iraniană. Și chiar de disprețul lui Pasolini pentru tatăl său fascist, cu angajamentul lui comunist. De asemenea, de absența tatălui la Genet și de profunda sa simpatie pentru armata germană și Führer. Am putea găsi și alte exemple de acest fel. Și care depășesc homofilia. Aceasta permite totuși de a face inteligibil procesul care conduce marile spirite la extremism politic, la sadomasochism, la cultul personalității, la violență și la nesăbuință. Printre aceste simptome și actele care desemnează acest faliment al rațiunii, se numără și canibalismul, subiect dezbătut pe larg aici. Odată cu încheierea

cărții de față, s-a întâmplat în Germania un fapt divers (presa franceză a scris, de asemenea, pe marginea cazului respectiv): un om a postat un anunț pe Internet, prin intermediul căruia voia să găsească un alt om care ar fi vrut să fie mâncat de el! După ce și-a pus în ordine afacerile la banca sa și cu notarul, un ins atras de ofertă s-a dus la domiciliul celui care a postat anunțul. O cameră video, ce fusese instalată de gazdă pentru a înregistra spectacolul, a permis poliției să constate că penisul invitatului a constituit felul întâi al festinului. Corpul invitatului – ce a mai rămas din acesta – a fost găsit îngropat în grădina casei. Devoratorul și cel devorat erau homosexuali.

Dar avem dreptul să extindem unele dintre aceste ipoteze la fenomenele colective. Nu-i așa că masa este în așteptarea unui erou, mai ales în stările persoanelor ce se simt abandonate, private de orice ajutor divin (narcisice, economice și sociale)? (cum a fost Hitler, de exemplu). În acest caz, masa se simte într-adevăr captivă, prizonieră a unei mame care o înfometează și nu îi calmează rănile. Ea se găsește astfel în așteptarea unui „supraom", a unui „erou", care îi va promite beatitudinea, bucuria calmă și durabilă: Ierusalimul celest va fi instaurat pe Pământ. Creștinii (sau arienii) vor domni o mie de ani, germanii sunt rasa seniorilor.

Acest „erou", despre care ar trebui să reafirmăm că este conceput, aici, ca un dictator dotat cu o putere uimitoare, nu e o figură a tatălui. (Am scris, în *Idealul Eului*, că reprezenta mai degrabă mama perversului, deoarece, ca aceasta, el o amăgește cu iluzii. Astăzi, aș crede mai degrabă că este vorba de o figură combinată în mod arhaic întocmai gogoriței din povești, în același timp bărbat și femeie). Eroul în cauză diferă de șeful democratic, care, într-o stare de urgență, e, cu siguranță, înzestrat cu puteri excepționale, dar nu rotește, în fața ochilor mulțimii, nicio oglindă cu ciocârlii: „Nu vă promit decât sudoare, sânge și lacrimi."

Astfel încât îmi este dificil să-l urmez în întregime pe Michel Tort. „Cultul patern" pe care îl evocă poate, într-adevăr, să conducă nu la căutarea unui tată, ci a unui „erou" barbar și să ajungă la dictatura asupra corpurilor și a spiritelor. Dar absența tatălui, sau a unui tată „suficient de bun", poate conduce, de asemenea, la căutarea acestui „erou" barbar. Suntem apăruți din conjuncția unui bărbat cu o femeie. Perioada lungă de dependență, legată de prematuritatea

noastră, impune ca ambii noştri *părinţi*, fiecare conform geniului său, să fie „suficient de buni".

Pretinzând că diferenţele între sexe, între generaţii, între diversele părţi ale corpului, între idei, între valori – pe scurt, diferenţele, în calitatea lor –, nu există sau sunt decretate ca nesemnificative, acest fapt ne determină să refacem drumul înapoi, care a condus la hominizare. Să ne reîntoarcem la amestec, la nedeterminare, la haos. Operaţiunea nazistă, care a constat în esenţă în a considera fiinţa omenească drept un lucru = obiect de experienţă, substanţă brută, din care putem extrage aur, grăsime sau să o transformăm în îngrăşământ[166], tinde să se repete, în special prin deierarhizarea părţilor corpului între ele şi, la urma urmei, prin nediferenţierea dintre materia moartă şi materia vie. Această confuzie conduce la producerea operelor literare, picturale şi cinematografice de o intensă cruzime, în cadrul cărora culpabilitatea este nedezvăluită şi care induc, la spectator sau cititor, plăcere ori teroare, perversiune sau persecuţie. Depinde!

În felul acesta descrie o carte decuparea cu fierăstrăul a unui om, despre care se bănuie că ar fi profet, de către Ayyâz, decupaj dirijat de emirul Mahmoud. Lucrarea în speţă, pe care nu o putem susţine în niciun fel, aparţine autorului iranian Reza Baraheny şi e intitulat *Les saisons en Enfer du jeune Ayyâz* (*Anotimpurile în infern ale tânărului Ayyâz*) (2000). Redăm în continuare câteva pasaje:

„Iar eu privesc picioarele celuilalt, uscate, descărnate, acoperite de praf şi de sânge [...] Cu o mână apuc fierăstrăul mare şi cu lama albă, scânteietoare, crudă, *cu zimţii săi groşi, ascuţiţi, nemiloşi*[167].

...

„... vocea sa stridentă, scandată de un popor [...] întocmai corului unui trib sinistrat sau unei haite de câini urlând, începu să strige: «Braţul său drept mai întâi! Braţul său drept mai întâi! Braţul său drept mai întâi!"

...

[166] N.A. Există în prezent „directori de resurse umane", ca şi cum personalul ar fi o mină de cărbuni sau un puţ de petrol, pe care le putem exploata.

[167] N.A. Italicele mele.

„Îl aud țipând și parcă aud ceva în genul: «Eu sunt Adevărul» sau chiar: «Eu sunt Adevărul însuși!»; iar poporul, acest cor de câini lugubri, răspunde urlând: «Acum, brațul său stâng! Acum, brațul său stâng! Acum, brațul său stâng!»

...

„«Este mai dificil să i se taie mâna dreaptă. Nu reușesc să înțeleg: de ce este, așadar, mai greu să secționezi o mână decât pe cealaltă?»

...

„Deși cheagurile de sânge rămân lipite de fierăstrău, iar acesta pare să vibreze în continuare și să zbârnâie, nu simt nicio rușine că l-am ținut în mâinile mele. Obiectivul este ca orice scrupul să fie anihilat în noi."

...

Sunt cel mai bun călău, sunt mai mult decât un călău."

În mijlocul supliciului profetului (care poate fi asemuit cu Răstignirea), Mahmoud simte nevoia să facă dragoste cu Ayyâz.

Pagini întregi sunt consacrate supliciului. Are loc o copulație colectivă.

Este posibil ca această carte să fie o metaforă a asasinării Adevărului și a sodomizării poporului prin putere. Dar că reprezintă o denunțare pare plauzibil. (Însă și despre Sade se presupunea că voia să-i învețe pe francezi să devină republicani.) Lucrarea lui Reza nu e mai puțin înspăimântătoare decât istorisirea supliciului lui Damiens, disecția pisicii la Mishima și decât scena claustrării mamei din *Cele 120 de zile ale Sodomei.*

Din cauză că, probabil, acțiunea are loc după Auschwitz, dar și după 11 septembrie, și ne oferă, la modul surprinzător, o priveliște a unor părți din corp nediferențiate, decupate cu o absență completă de culpabilitate, lectura cărții în ansamblul său este cvasi imposibilă. Acest corp împrăștiat evocă atentatele teroriste din New York și străzile orașelor din Israel presărate cu fragmente omenești – în același timp în care trupul este omogen cu gândirea filosofică dominantă și din epoca noastră.

Marcela Iacub a devenit renumită după editarea dosarului *Timpuri moderne*, în care ataca pântecele matern și preconiza procrearea non sexuală. A publicat în *Le Monde* o serie de articole împotriva a ceea ce ea considera a fi ca un

atac antisexual şi protesta împotriva condamnării crimei sexuale, a violului şi a pedofiliei. Împreună cu alte femei, Marcela s-a aflat la originea redactării unei petiţii în favoarea prostituţiei (*Le Monde*, 9 ianuarie 2003), afirmând că prostituatele trebuie să fie libere în a dispune de corpul lor, numai că ea a uitat de proxeneţi, de reţelele mafiote şi sclavagiste... Ultima sa lucrare datează din anul 2002; se numeşte: *Qu'avez-vous fait de la liberté sexuelle?* (*Ce aţi făcut din libertatea sexuală*) şi a avut un anume răsunet. Autoarea a fost invitată de Edwy Plenel la o dezbatere pe canalul de televiziune LCI *(Le Monde des idées)* (în cadrul emisiunii *Lumea ideilor*). În cartea sa, ea scrie la persoana întâi sub numele Louise Tugènes (o femeie seducătoare, coafată în stilul Louise Brooks). Primul capitol e intitulat: „Prostituatele sunt, oare, libere?". Al doilea şi al treilea continuă pe această temă şi celebrează iubirile fără viitor, pe care autoarea le numeşte cu sintagma „non-legături". Al patrulea este consacrat unui elogiu pornografiei. Al cincilea îşi bate joc de viol. Al şaselea e intitulat „Crimele sunt nişte atingeri la libertatea sexuală?". Al şaptelea se leagă de acuzaţiile aduse pedofiliei. Capitolul zece şi ultimul, mai ales, exprimă cel mai clar ura pentru mamă şi maternitate, desăvârşind tezele din articolul figurând în dosarul *Timpuri moderne*. Acest capitol e intitulat: „Mamele maşini".

Este vorba de inventarea unei maşini asemănătoare cu „o mică maşină de spălat rufe", „capabilă să ducă la bun sfârşit o sarcină în locul femeilor". [...] Vizăm să punem capăt unei istorii imemoriale de inegalitate şi de nedreptate. Mai întâi în privinţa femeilor, dar şi a bărbaţilor." „ [...] Singurele argumente referitoare la ectogeneză sunt legate de un model politic injust, care distribuie inegal rolul bărbaţilor şi al femeilor în actul procreativ, şi pe care-l putem respinge, pe bună deptate. Acest model atribuie femeilor un rol foarte greu în procreaţie şi în familie: a da viaţă şi a ocupa un loc de prim rang în educaţia copiilor, deoarece aceştia vor trece prin corpul lor înainte de a veni pe lume."

Louise Tugènes povestea cum a fost sterilizată. Observăm deci că în numele egalităţii (între bărbaţi şi femei) specificitatea feminină, capacităţile materne trebuie să fie distruse.

Autoarea afirma că, în anii '30, savanţii au încercat să creeze maşini asemănătoare. Am fost întotdeauna uimită de data – 1932 – publicării lucrării *Cea mai bună dintre lumi...*

După ce am terminat lucrarea pe care cititorul o are în mână, am deschis *Identity Crisis* (*Crize de identitate*) (1991), având subtitlul *Modernity, Psychoanalysis and the Self* (*Modernitate, Psihoanaliză şi Sinele*) de Stephen Frosh. Această carte mi-a fost recomandată de Joel Whitebook, unul dintre interlocutorii mei favoriţi din New York, autor, între altele, al cărţii *Perversion and Utopia* (*Perversiune şi Utopia*) (1995). Încă de la început am găsit în această lucrare numeroase concordanţe cu gândirea mea.

Subiectul fundamental pe care îl tratează Stephen Frosh este statutul *sinelui (self)* (termen pe care anglo-saxonii îl utilizează de preferinţă pentru *eu* în scopul de a desemna ansamblul persoanei, simţit şi perceput de subiectul însuşi) în societatea contemporană, pe care el îl consideră caracterizat de stări psihice de natură psihotică. (În ceea ce mă priveşte, îl estimez mai mult marcat de perversiune, fără ca aceasta să aibă o organizare stabilă, fapt ce îl face să cadă uşor în psihoză.)

Stephen Frosh contestă celebrarea psihozei – a schizofrenului – de către Deleuze şi Guattari în *Anti–Oedip* (1972) şi de către Foucault. Anihilarea *eului (self)* în psihoză, amintea el, nu reprezintă un proces voluntar, ci o fantastică plonjare în realitate. Schizofenia este o dezintegrare. „Refuzul Simbolisticii [afirma Frosh referindu-se la Lacan] înseamnă refuzarea socialului [...]. Lumea înoată împotriva curentului, structurile definind subiectivitatea sunt abandonate. Este sigur că acest fapt înseamnă că psihoticul nu e legat fedeleş de Oedip. Deleuze şi Guattari au dreptate în acest sens. Dar asta nu implică doar pentru atât că procesul psihotic eliberează dorinţa şi energia revoluţionară."

În introducerea mea, am criticat anumite tendinţe psihanalitice americane („relaţionale") calchiate după postmodernism, care mi se par că ar redubla pierderea reperelor bărbaţilor şi ale femeilor intraţi în vârtejul lumii actuale. Iată ce scria Stephen Frosh:

„În cadrul teoriei postmoderne, înainte de toate este pusă în faţă luarea în calcul a suprafeţei, proprie modernităţii, modul în care lucrurile – bunuri, obiecte, persoane – se presupune că nu reprezintă altceva decât aparenţa lor, că nu fac parte dintr-un mare tot. Din această cauză avem de-a face cu elemente *interschimbabile, un lucru infiltrează un*

alul, toate limitele sunt depăşite, fiecare lucru poate fi divizat şi recompus într-o altă ordine. Dacă nu există nimic esenţial în interior, niciun indiciu specific aflat în corelaţie cu o particularitate aparte, atunci niciun lucru nu e mai important sau mai real decât un altul."[168]

Stephen Frosh pune accentul pe necesitatea potrivit căreia „construcţia *sinelui* să devanseze cele mai penetrante şi mai poetice asalturi ale deconstrucţionismului". Într-adevăr, putem nu numai să sperăm, ci să încercăm de a lucra în acest sens. Fără a aştepta ca un gigantic suflu barbar provenind dintr-o carte gen *Blonde Bestie* sau din partea unor „arhangheli ai lui Attila" să măture Occidentul în scopul de a-l purifica.

Februarie 2003.

[168] Italicele mele.

Bibliografie

Andersen H. C., *Contes*, Paris, Garnier–Flammarion.

Agacinski S., *Politique des sexes*, Paris, Le Seuil, „Points", 1998.

Anzieu D., *Le Moi–Peau*, Paris, Dunod, 1985.

Aron L., „Working through the past. Working toward the furture", *Contemporary Psychoanalysis*, 1991, 27, 81–109.

Badinter E., *L'amour en plus*, Paris, Flammarion, 1980; *L'un est l'autre*, Paris, Odile Jacob, 1986; *XY*, Paris, Odile Jacob, 1992.

Baraheny R., *Les saisons en Enfer du jeune Ayyâz*, Paris, Pauvert, 2000.

Beauvoir S. de, *Le deuxième sexe*, Paris, Gallimard, 1949; *La force de l'âge*, Paris, Gallimard, 1960.

Biblia, ediție bilingvă sub direcția Marelui Rabin Zadoc Kahn, Paris, Librairie Colbo, 1967.

Bion W., *Learning from Experience*, Londra, Heinemann, 1962.

Bonaparte M., *La sexualité féminine*, Paris, PUF, 1951.

Borillo D., „L'orientation sexuelle en Europe. Esquisse d'une politique publique antidiscriminatoire", *Les Temps modernes* (Différence des sexes" şi „Ordre symbolique"), iunie–iulie–august 2000.

Bourcier M.-H., *Queer Zones*, Paris, Balland, 2001.

Bourseiller C., *Les forcenés du désir*, Paris, Denoël, 2000.

Brisac G., *Petite*, L'Olivier, 1994.

Buffon G., *Histoire naturelle* (1749–1788), Paris, Gallimard, 1984.

Butler J., *Gender Trouble. Feminism and Subversion of Identity*, Londra–New York, Routledge, 1999.

Calame-Griaule G., „Le personnage de la mère dans les contes africains", conferință ținută în fața asociației „L'Âge d'or", retranscriere manuscris Biblioteca din Parmain (Val–d'Oise).

Camus A., *L'homme révolté*, Paris, Gallimard, 1951.

Charbit D., „Simone de Beauvoir, Israël et les Juifs: les raisons d'une fidélité", *Les Temps modernes* („Présence de Simone de Beauvoir"), iunie–iulie 2002.

Chasseguet-Smirgel J., „Dépersonalisation, phase paranod'de, scène primitive", *Revue française de psychanalyse*, 1958, *22*, n° 4–5; „Essai sur l'Idéal du Moi: Contribution à l'étude de la «maladie d'idéalité»" (1973), *Revue française de psychanalyse*, 37: 709-927 (ultima ediție: *La maladie d'idéalité*, Paris, L'Harmattan, 2000); „Freud et la féminité: quelques taches aveugles sur le continent noir" (1976), *Les deux arbres du jardin*, Paris, Des femmes, 1988; *Éthique et esthétique de la perversion*, Seyssel, Champ Vallon, „L'Or d'Atalante", 1984; *Les deux arbres du jardin*, Paris, Des femmes, 1988 (publicată inițial în Statele Unite sub titlul: *Sexuality and Mind*); „Reflexions of a Psychoanalyst upon the nazi birocracy and genocide", *Intern. Rev. Psycho-Anal.*, 1990, partea a II–a.

Chasseguet-Smirgel J. *și alții*, *La sexualité féminine. Recherches psychanalytiques*, Paris, Payot, 1964.

Clair J., „Les archanges d'Attila", *Le Monde*, 22 noiembrie 2001.

Colegiul internațional de psihanaliză și de antropologie (CIPA), *La violence en héritage*, Paris, In Press, 2002.

Collin F., *Le différend des sexes*, Nantes, Pleins Feux, 1999.

Darwin C., *L'origine des espèces par voie de sélection naturelle* (1859), Paris, La Découverte, 1989.

Deleuze G., *Nietzsche et la philosophie*, Paris, Minuit, 1962; *Différence et répétition*, Paris, PUF, 1968.

Deleuze G. și Guattari F., *L'Anti–Œdipe. Schizofréne et capitalisme*, Paris, Minuit, 1972.

Denis P., *Emprise et satisfaction*, Paris, PUF, „Le Fil rouge", 1997.

Descartes R., *traité de l'homme* (1633), Paris, Garnier–Flammarion; *Méditations métaphysiques* (1647), Paris, Garnier–Flammarion.

Dicţionarul Robert.

Deutsch H., „Symposium on frigidity", *Journal of the American Psycho–Anal Assoc.*, 9 iulie 1961.

Dostoievski F., *Les démons* (1873), Paris, Fernand Hazan, 1963.

Elliot A. şi Spezzano C., „Psychoanalysis at its limits. Navigating the post–modern turn", *Psychoanalytic Quarterly*, 1996, *65*, 52–83.

Eschyle (548 î.Hr.), *Les Euménides*, Paris, Garnier–Flammarion, 1999.

Euripide (483–406 î.Hr.), *Médée*, Paris, Payot & Rivages, 1997.

Fain M. (1974), *în* L. Kreisler, M. Fain, M. Soulé, *L'enfant et son corps*, Paris, Payot, 1974.

Faure-Pragier S., *Les bébés de l'inconscient*, Paris, PUF, 1999.

Fernandez D., *Dans la main de l'ange*, Paris, Grasset, 1982.

Ferenczi S., „Le développement du sens de la réalité et ses stades", *Ferenczi II, 1913-1919.Şuvre complètes*, Paris, Payot, 1913; *Thalassa. Essai sur la théorie de la génialité. Psychanalyse*, *3*, Paris, Payot, 1924, 250–323.

Foucault M., *Folie et déraison. Histoire de la folie à l'âge classique*, Paris, Gallimard, 1972; *Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé mon père, ma mère, ma soeur et mon frère*, Paris, Gallimard, 1973; *Surbeiller et punir*, Paris, Gallimard, 1975; *La volonté de savoir (Histoire de la sexualité*, vol. 1); Prefaţă la G. Deleuze şi F. Guattari, *Anti–Ŝdipus*, New York, Viking Press, 1977; *Dits et écrits*, Paris, Gallimard, 1994.

Fouque A., *Il y a 2 sesex*, Paris, Gallimard, 1995.

Freud S., „Lettres à Wilhelm Fliess (contenant «manuscrits») 1887–1902", *Naissance de la psychanalyse*, 47–311, Paris, PUF (trad. fr. A. Berman, 1956; ed. revăzută şi adăugită de J. Laplanche); *Trois essais sur la théorie de la sexualité* (1905), trad. fr. B. Reverchon-Jouve, 1923, revăzută şi adăugită de J. Laplanche şi J.-B. Pontalis, Paris, Gallimard, 1982; „Analyse d'une phobie chez un petit garçon de 5 ans (Le Petit Hans)" (1909), *Cinq psychanalyses*, 93–198 (trad. fr. M. Bonaparte, Paris, PUF, 1967); „Remarque sur un cas de névrose obsessionnelle (l'Homme aux rats)"

(1909), *Cinq psychanalyses*, *op. cit.*; „Remarques psychanalytiques sur l'autobiographie d'un cas de paranoď a (le président Schreber), *Cinq psychanalyses*, *op. cit.*, 265–324 (trad. fr. M. Bonaparte şi R. Loewenstein, 1954); „Formulation sur les deux principes du cours des événements psychiques" (1911), *Psychanalyse à l'Université*, *4*: 189–195 (trad. fr. J. Laplanche, 1979); „Conseils aux médicins sur le traitement psychanalytique" (1912), *De la techique psychanalytique*, Paris, PUF, 1953, 61–71; „Considérations sur les plus commun des ravalements de la vie amoreuse" (1912), *Revue française de psychanalyse*, 1929, *3*, n° 3, 43–447; *totem et tabou* (1912–1913), Paris, Payot (trad. fr. S. Jankelevitch, 1924); „La prédisposion à la névrose *obsessionnelle" (1913), La vie sexuelle*, Paris, PUF; „L'Inconscient" (1915), *Métapsychologie*, Paris, Gallimard; „Pulsions et destin des pulsions" (1915), *Métapsychologie*, 11–44 (trad. fr. J. Laplanche şi J.–B. Pontalis, Paris, Gallimard, 1968); „Complément métapsychologique à la théorie du reve" (1917), *Métapsychologie*, *op. cit.*; „Extrait de l'histoire d'une névrose infantile (l'Homme aux Loups)" (1918), *Cinq psychanalyses*, *op. cit.*, 325–420 (trad. fr. M. Bonaparte, R. Loewenstein, revăzută de A. Berman, 1954); „Au-delà du principe de plaisir" (1920), *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1981 (trad. fr. S. Jankelevitch, 1927); „Le Moi et le Ça" (1923), *Essais de psychanalyse*, op. cit. (trad. fr. S. Jankelevitch, 1927); „Le problème économique du masochisme" (1924), *Névrose, psychose et perversion*, 287–298 (trad. fr. J. Laaplanche, Paris, PUF, 1973); „La disparition du complexe d'Śdipe" (1924), *La vie sexuelle*, 117–122, Paris, PUF; „Quelques conséquences psychiques de la différence anatomique entre sexes" (1925), *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 123–132 (trad. fr. J. Laplanche, D. Berger *şi alţii*, 1969); *Inhibition, symptôme, angoisse* (1926), Paris, PUF, 1975 (nouă trad. dirijată de J. Laplanche); *Freud présenté par lui-męme* (1926), Paris, Gallimard, 1984; *Malaise dans la civilization* (1929), Paris, PUF, trad. fr. I. şi Ch. Odier, 1971; „La sexualité féminine" (1931), *La vie sexuelle*, *op. cit.* (trad. fr. J. Laplanche, D. Berger *şi alţii*, 1969); „La féminité" (1933), *Nouvelles conférences sur la psychanalyse*, Paris, Gallimard, trad. fr. A. Berman, 1936; *Abrégé de psychanalyse* (1938), Paris, PUF, trad. fr. A. Berman, 1949

(ed. revăzută și adăugită de J. Laplanche, 1975); *Moïse et le monothéisme* (1939), Paris, Gallimard, 1948.

Freud S și Abraham K., *Correspondance (1907–1926)*, Paris, Gallimard, 1969 (*Briefe*, Francfurt/Main, Fisher, 1965).

Frosh S., *Identity Crisis. Modernity, Psychoanalysis and the Self*, Londra, MacMillan, 1991.

Genet J., *Les pompes funèbres*, Paris, Gallimard, 1953.

Godelier M., *La production des grands hommes. Pouvoir et domination masculine chez les Bruya de Nouvelle–Guinée*, Paris, Favard, 1996.

Green A., *Les chaînes d'Éros*, Paris, Odile Jacob, 1997.

Greenberg J., „Psychoanalytic technique and the interactive matrix", *Psychoanalytic Quarterly*, 1995, *64*, 1–22.

Grunberger B., „La situation analytique" (1956), *Le narcissisme*, Paris, Payot, 1971; „Œdipe et Narcisse" (1967), *Le narcissisme*, *op. cit.*; „Le clivage entre le narcissisme et les pulsions" (1966), *Le narcissisme*, *op. cit.*; *Narcisse et Anubis*, Paris, Des femmes, 1989.

Haraway D., *Simians, Cyborgs and Women. The Reinvention of Nature*, Londra, Free Association Books, 1995.

Heinsohn G., *Was ist Antisemitismus?*, Francfurt/Main, Eichborn, 1988.

Herdt G. H., Stoller R., *Intimate Communication*, New York, Columbia Univ. Press, 1982.

Héritier F., *Masculin/Féminin. La pensée de la différence*, Paris, Odile Jacob, 1996.

Hitler A., *Mein Kampf* (1924), publicată sub titlul *Mon Combat*, Paris, Édition latines.

Huxley A., *Le meilleur des mondes* (1932), Paris, Plon, „Presses Pocket".

Iacub M., „Reproduction et division juridique des sexes", *Les Temps modernes* („Différences des sexes" și „Ordre symbolique") iunie–iulie–august 2000; *Qu'avez-vous fait de la liberté sexuelle?*, Paris, Flammarion, 2002; Petiție semnată în *Le Monde*, 9 ianuarie 2003.

Irigaray L., *Spéculum de l'autre femme*, Paris, Minuit, 1974.

Jeammet P., „Destins de l'auto–érotisme à l'adolescence", *în* A. Alléon *și alții*, *Devenir adulte*, Paris, PUF, 1990.

Jones E., „La phase phallique" (1932), *Théorie et pratique de la psychanalyse*, Paris, Payot, 421–441, trad. fr. A. Stronck, 1969.

Kafka F., *La colonie pénitentiaire (1919)*, Śuvres complètes, vol. 4, Paris, Cercle du Livre précieux, ed. critică sub dir. lui Marthe Robert, 1964.

Ddifférence des sexes" şi „Ordre symbolique"), iunie–iulie–august 2000.

Klein M., *Envie et gratitude* (1957), Paris, Gallimard, 1968.

Kuhn T. S., *The structure of Scientific Revolutions* (Chicago, Chicago Univ. Press, 1962), Paris, Flammarion, „Champs", 1983.

Lacan J., *Écrits*, Paris, Le Seuil, 1966.

Lampl-de-Groot J., „Contribution to the problem of feminity" (1933), *Psychoanalytic Querterly*, *9*, 293–319, 1940.

Laplanche J., *Le fourvoiement biologisant de la sexualité chez Freud*, Paris, Synthélabo, „Les Empęcheurs de penser en rond", 1993.

Laplanche J. şi Pontalis J.-B., *Vocabulaire de la psychanalyse*, Paris, PUF, 1967.

La Recherche, Pratiques sexualles et ordre social. De l'acte sexuel comme rapport de force et de pouvoir, noiembrie 2001–ianuarie 2002.

Laufer M., Laufer E., *L'effondrement au cours de l'adolescence*, Paris, PUF, „Le Fil rouge", 1984.

Le Breton D., *Anthropologie du corps et modernité*, Paris, PUF, 1990.

Le Brun A., „Article consacré à...", *Le Monde*, 27 noiembrie 2000.

Les Temps modernes („Différence des sexes" şi „Ordre symbolique"), iunie–iulie–august 2000.

Mack-Brunswick R., „The prśdipal phase of the libido development" (La phase pré–śdipienne du développement libidinal) (1940), *The Psycho–Analytic Reader*, Londra, The Hogarth Press and the Institute of Psycho–Analysis, 1950 (ed. R. Fliess).

Maniglier P., „L'humanisme interminable de Claude Lévi-Strauss", *Les Temps modernes* („Différence des sexes" şi „Ordre symbolique"), iunie–iulie–august 2000.

Meltzer D., „La masturbation anale", *Structures sexuelles de la vie psychique*, Paris, Payot, 1966.

McDougall J., „Scène primitive et scénario pervers" (1972), *Plaidoyer pour une certaine anormalité*, Paris, Gallimard, „L'Inconscient", 1978.

Miller J., *La passion Foucault*, Paris, Plon, 1994.

Mishima Y., *Confession d'une masque* (1958), Paris, Gallimard; *Le marin rejeté par la mer* (1963), Paris, Gallimard, „Folio"; *Le soleil et l'acier* (1960), Paris, Gallimard, „Folio"; *Les chevaux échappés* (vol. 3 din tetralogia *La mer de la fertilité*) (1969), Paris, Gallimard.

Mitchell S., *Hope and Dread in Psycho–Analysis*, New York, Harper Collins – Basic Books, 1933.

Nietzsche F., *La volonté de puissance* (1895–1904), Paris, Vrin.

Oliner M. M., „Anal components in overeating", *Bulimia: Psychoanalytic Treatment and Theory*, ed. H. J. Scwartz, Madison, Ct.: International Universities Press, 1988.

Pasche F., „L'imago zéro", *Sens de la psychanalyse*, Paris, PUF, „Le fil rouge", 1988.

Paulme D., *La mère dévorante*, Paris, Gallimard, „Tel", 1976.

Pisier É., „Bonnes et mauvaises différences", *Les Temps modernes* („Différence des sexes" şi „Ordre symbolique"), iunie–iulie–august 2000.

Posner G. L., *Les enfants d'Hitler*, Paris, Albin Michel, 1993.

Preciado B., Prefaţă la *Queer Zone*, *op. cit.*, 2001.

Prokhoris S., *Le sexe prescrit. La différence sexuelle en question*, Paris, Aubier, 2000.

Reich W., *La fonction de l'orgasme* (1927), Paris, Payot; *Reich Speaks of Freud* (1952), New York, Condor Books, 1972.

Roazen P., *Animal, mon frère*, Paris, Payot, 1971.

Sade D. A. (1791–1797), *Marquis de Sade. Śuvre complètes*, 16 tomuri în 8 vol., Paris, Cercle du Livre précieux, 1967.

Sartre J.-P., *Réflexion sur la question juive*, Paris, Morihem, 1946; *Saint Genet comédien et martyr*, Paris, Gallimard, 1952.

Schaeffer J., *Le refus du féminin*, Paris, PUF, „Épîtres", 1998.

Scaeffer R., *Retelling a Life: Narration and Dialogue in Psychoanalysis*, New York, Basic Books, 1992.

Scharff J., Scharff D., *Object Relations and Individual Therapy*, Londra, Karnac Books, 1998.

Schwaber E., „Interpretation and therapeutic action", *International Journal of Psychanalysis*, 1990, *71*, 229–240.

Selvini-Palazzoli M., *L'anoressia mentale*, Milano, Feltrineli, 1963.

Spence D., *Narative Truth, Historical Truth*, New York, Norton, 1982.

Stein R., „Le mal comme amour et comme libération: l'état d'esprit d'un kamikaze religieux", *Revue française de psychanalyse*, 2002, *66*, n° 3, 897–922.

Stolorow R., Atwood G., „Deconstructing the myth of the neutral analyst. An alternative from intersubjective systems theory", *Psychoanalysis Quarterly*, 1997, *66*, 431–449.

Tausk V., „De la genèse de «l'appareil à influencer les schizophrènes»" (1919), trad. fr. J. Laplanche, în *Śuvres complètes*, Paris, Payot, 1975 (epuizată), p. 177–217.

Tocqueville A. de, *De la démocratie en Amérique* (1835–1840), Paris, Gallimard, 1951.

Tort M., „Quelques conséquences de la différence psychanalytique des sexes", *les Temps modernes* („Différence des sexes" şi „Ordre symbolique"), iunie–iulie–august 2000; Programme de l'École doctorale, *Recherches en psychanalyse*, sub dir. Sophie Mijolla–Mellor, Univ. din Paris VII – Denis–Diderot, 2002–2003.

Tustin F., *Le trou noir de la psiché*, Toulouse, Privat, 1989.

Villiers de l'Isle-Adam P. de, *L'Éve future* (1886), Paris, Club du Meilleur Livre, ed. nedatată.

Dicţionarul Webster.

Wells H. G., *L'île du docteur Moreau* (1896), urmată de *La machine à explorer le temps*, Paris, Mercure de France.

Whitebook J., *Perversion and Utopia*, Cambridge/ Londra, The MIT Press, 1995.

Williams T., *Suddenly last Summer (Soudain l'été dernier)*, Marea Britanie, Martin Sucker & Warburg Ltd, 1958.

Winnicott D. W., *Pédiatrie et psychoanalyse*, Paris, Payot, 1958; *Le processus de maturation*, Paris, Payot, 1960.

Wittig M., *L'Opoponax*, Paris, Minuit, 1954; *Le corps lesbien*, Paris, Minuit, 1973.

Wulff M., „Über einen interessanten oralen Symptomenkomplex und seine Neziehung zur Sucht", *Int. Z. Psa.*, 1932, vol. 18.

Yourcenar M., *Mishima ou la vision du vide*, Paris, Gallimard, 1981.

FILMS

Allen W., *Crimes et délits* (1989).

Bergman I., *L'śuf du serpent* (1977).

Chéreau P., *L'homme blessé* (1983).

Collard C., *Les nuits fauves* (1992).

Fosse B., *Cabaret* (1970).

Leigh M., *Life is sweet* (1991).

Pasolini P. P., *L'Évangile selon saint Mathieu* (1964), *Théorème* (1968), *La porcherie* (1969).

Le fil rouge

SECTION 1 – PSYCHANALYSE

L'adolescence à vif, de É. Kestemberg

Analyse-historien et maître-sorcier. Du discours identifiant au discours délirant, de P. Aulagnier. *Ediția a 4-a.*

Autenticité du Faux, de M. Gagnebin

Les balafrés du divan. Essai sur les symbolisations plurielles, de J. J. Barnes

Le Babel de l'inconscient, de J. Amati Mehler, S. Argentieri şi J. Canestri

Le corps comme miroir du monde, de. J. Chasseguet-Smirgel

Ediția a 2-a.

De l'argent en psychanalyse et au-delà, de S. Viderman. *2e éd.*

Le discours vivant, de A. Green. *Ediția a 3-a.* (*reeditare* Quadrige)

Le divan tempéré, de J.-L. Donnet. *Ediția a 2-a.*

Dostoiveski et Flaubert, de M.-T. Sutterman

Du divan à l'écran. Montages cinématographiques, montages interprétatifs, de M. Gagnebin

Dynamique du fantasme, de M. Oerron-Borelli

Emprise et satisfaction. Les deux formants de la pulsion, de P. Denis. *Ediția a 2-a.*

L'endurance primaire, de D. Rosé

Freud, fragments d'une histoire, de A. de Mijolla

Les identifications, de P. Luquet

Impasse et interprétations, de H. A. Rosenfeld

L'investigation psychomatique. Sept observations cliniques, de P. Marty, M. de M'Uzan și C. David. *Ediția a 2-a adăugită* (*reeditare* Quadrige)

Logique et arhéologiques du cadre psychanalytique, de R. Roussillon

Le mal des idéologies, de F. Duparc

Le passé récomposé. Pensées, mythes, praxis, de F. Pasche

Les passions du corps. Addictions, toxicomanies, maladies auto-imunes, atopie psychique, de G. Pirlot.

Pour une esthétique psychoanalytique. L'artiste, stratège de l'inconscient, de M. Gagnebin

Pourqoui les hommes ont peur des femmes. Essai sur le féminin érotico-maternel, de J. Cournut. *Ediția a 3-a.*

Pratique de la méthode psychanalytique. *La dialectique freudienne 1*, de C. Le Guen

Préhistoire de famille, de A. de Mijolla

Psychanalyse clinique, de H. Segal

Psychanalyse de l'art, de E. Kris

La psychose froide, de É. Kestenberg

Les raisons de l'irrationnel. Étude psychanalytique, de M. Neyraut

Retraits psychiques. Organisations pathologiques chez les patients psychotiques, névrosés et borderline, de J. Steiner

Le ręve et le Moi, de J. Guillaumin

Schizophrénies, dialogues. Entretiens psychanalytiques et psychiatrie, sub direcția lui F. Quartier-Frings

Le sens de la psychanalyse, de F. Pasche

La sexualité féminineе controversée, de M. C. Barnett *și alții.*

Le Soi. La psychanalyse des transferts narcisiques, de H. Kohut. *Ediția a 4-a.*

Théorie de la méthode psychanalytique. *La dialectique freudienne 2*, de C. Le Guen

Le transfert, étude psychanalytique, de M. Neyraut. *Ediția a 5-a.*

Les troubles graves de la personnalité. Strategies psychothérapiques, de O. F. Kernberg

La violence de l'interprétation. Du pictogramme à l'énoncé, de P. Aulagnier. *Ediția a 7-a.*

LE FIL ROUGE
SECTION 2 / PSYCHANALYSE ET PSYCHIATRIE DE L'ENFANT

Á la recherche de l'avenir. Un défi pour la psychanalyse et la psychothérapie, de S. de Schill și S. Lebovici

Adolescence et folie. Les déliaisons dangereuse, de R. Cahm. *Ediția a 2-a revizuită.*

Adolescence et rupture du développement. Une perspective psychanalytique, de M. și E. Laufer

Adolescens, de P. Gutton *(epuizată)*

L'adolescent dans la psychanalyse. L'aventure de la subjecivation, de R. Cahn. *Ediția a 2-a.*

L'anorexie sainte. Jeûn et mysticisme du Moyen Âge à nos jours, de R. M. Bell

Approche psychanalytique des toxicomanes, de C. Ferbos et A. Magoudi

L'attachement au cours de la vie. Modèles internes opérants et narratifs, de R. Milijkovitch

Attachement et perte, par J. Bowlbz – vol. 1: **L'attachement.** *Ediția a 4-a.* – Vol. 2: **La séparation, angoisse et colère.** *Ediția a 3-a* – Vol. 3: **La perte, tristesse et dépression.** *Ediția a 3-a.*

Au coeur des psychoses précoces: le traitement relationnel, de F. Dumesnil

L'autisme infantile, de G. Berquez

L'autisme, une réevalution des concepts et du traitement, publicat sub dir. lui M. Ruter și E. Schopler

Aux frontières de la psychose infantile, de J.-L. Lang *(epuizată)*

L'avenir du drame de l'enfant doué. Les options de l'adulte, de A. Miller, *Ediția a 6-a.*

Bébé agi – bébé actif, de M. Pinol-Douriez

Conceptions psychanalytiques de la psychose infantile, de M.-H. Ledoux. *Ediția a 2-a reactualizată.*

La connaissance de l'enfant par la psychanalyse, de S. Lebovici et M. Soulé. *Ediția a 6-a adăugită.*

La consignation de sublimable, de J.-M. Porret *(epuizată)*

Controverses sur l'autisme et témognages, de D. Ribas

Dépression productive et improductive. Réussite ou échec d'un processus vital, de E. Gut *(epuizată)*

Des bébé de la guerre aux grand-mères, de I. Hellman *(epuizată)*

La dette de vie. Itinéraire psychanalytique de la maternité, de M. Bydlovski. *Ediția a 4-a reactualizată.*

Développement et éducation des enfants sourds et malentendants, de T. Galkovski

Du corps à la pensée, de B. Golse. *Ediția a 2-a.*

Éducation et maltraitance, de J.-C. Arfouilloux, G. Diaktine și A. Fréjaville

Éloge de la phobie, de A. Birraux

L'enfant autiste, le bébé et la sémiotique, de P. Delion

L'enfant dans sa famille:

Vol. 3: **L'enfant à haut risque psychiatrique,** de E. J. Anthony, C. Chiland și C. Koupernik *(epuizat)*

Vol. 4: **L'enfant vulnérable,** de E. J. Anthony, C. Chiland și C. Koupernik *(epuizat)*

Vol. 5: **Parents et enfants dans un monde en changement,** de E. J. Anthony, C. Chiland și C. Koupernik *(epuizat)*

Vol. 6: **Prévention en psychiatrie de l'enfant en un temps de transition,** de E. J. Anthony și C. Chiland

Vol. 7: **Enfants dans la tourmente: parents de demain,** de E. J. Anthony și C. Chiland

Vol. 8: **Le développement en péril,** de E. J. Anthony și C. Chiland

Vol. 9: **Nouvelles approches de la santé mentale de la naissance à l'adolescence pour l'enfant et sa famille,** de C. Chiland și J. G. Young *(epuizat)*

Vol. 10: **Le refus de l'école: un aperçu transculturel,** de C. Chiland şi J. G. Young

L'enfant de six ans et son avenir, de C. Chilland. *Ediţia a 6-a revizuită.*

L'enfant et son corps, de L. Kreisler, M. Fain şi M. Soulé. *Ediţia a 6-a.*

Entre père et fils. La prostitution homesexuelle des garçons, de C. Gauthier-Hamon şi R. Teboul

La faim et le cops. Une étude psychanalytique de l'anorexie mentale, de E. şi J. Kestemberg şi S. Decobert. *Ediţia a 6-a.*

Fantômes dans la chambre d'enfants, de S. Fraiberg

Filiations psychique, de O. Halfon, F. Ansermet, B. Pierre-Humbert

Folies d'enfance. Essais de réflexion sur les soins aux enfants psychotiques et autistes, de G. Lucas

La formation des attitudes: Freud et Wallon, de Nguyęn Thanh Huong

Garçons et filles, hommes et femmes. Aspects pluridisciplinaires de l'identité sexuée, publicată sub dir. lui P. G. Coslin, S. Lebovici şi H. Stork. *Mélanges en l'honneur de Colette Chiland* (epuizată)

L'imagination érotique telle qu'on l'observe, deR. J. Stoller

Insister-Exister. De l'ętre à la personne, de B. Golse

Loczy, un nouveau paradigme, L'institut Pikler dans un miroir à facettes multiples, sub dir. lui A. Szanto-Feder

Masculin ou féminin?, de R. J. Stoller

Le monde interpersonnel du nourisson, de D. N. Stern. *Ediţia a 3-a.*

Mort des enfants et structures familiales, de O. Bourguignon

La naissance de l'identité sexuelle, de H. Roiphe şi E. Galenson

La parentalité. Défi pour le troisième millénaire, sub direcţia lui L. Solis-Ponton

Parents en exil. Psychopathologie et migrations, de M. R. Moro. *Ediţia a 2-a.*

La parole de l'enfant. Pour une éducation bilingue de l'enfant sourd, de D. Bouvet. *Ediţia a 2-a revăzută şi adăugită.*

Les pathologies limites de l'enfane, de R. Misès. *Ediția a 3-a.*

Pratique des entretiens familiaux, de M. Berger *(epuizată)*

La pratique des psychothérapies mères-bébés, de B. Cramer

Le primat de l'individu, de J. Storkț

Projection, identification projective, de J. Sandler

Psychanalyse des comportaments sexuels violents. Une pathologie de l'inachèment, de C. Balier. *Ediția a 3-a corectată.*

Psychanalyse des comportaments violents, de C. Balier în colaborare cu A. Grépillat. *Ediția a 5-a.*

Psychanalyse d'un enfant de deux ans, de J. Bolland și J. Sandler

Psychanalyse multifamiliale, de J. E. G. Badaracco

Psychanalyse et institutions pour enfants, de J.-L. Lang

Le psychiatre à l'hôpital d'enfants, publicată sub direcția lui J.-Y. Hayez *(epuizată)*

La psychiatrie de l'adolescence aujourd'hui. Quels adolescents soigner et comment?, de F. Ladame și P. Jeammet

Psychiatrie de l'adolescent, publicată sub direcția lui S. C. Feinstein, P. L. Giovacchini și A. Miller *(epuizată)*

Psychiatrie de l'enfant: quels patients, quels traitements?, sub direcția lui G. Lucas

Les psychoses infantiles et leurs perspectives thérapeutiques, de L. Vaneck *(epuizată)*

La psychosomatique de l'enfant asthmatique, de G. Szwec

Psychothérapie et adolescence, de P. Gutton

Psychothérapies mère-nourisson dans les familles à problèmes multiples, de S. Stoleru și M. Moralès-Huet

La pubertaire, de P. Gutton

Que veulent les psychanalystes? Le problème des buts de la thérapie psychanalytique, de J. Sandler și A. U. Dreher

La recherche clinique en psychopathologie. Perspectives critiques, publicată sub direcția lui O. Bourguignon și M. Bydlovski

Rẹver peindre. L'inconscient et la peinture, de M. Milner. *Ediția a 2-a.*

Rupture du développement et traitement psychanalytique à l'adolescence, de M. et M.E. Laufer

Les scénarios narcisiques de la parentalité. Clinique de la consultation thérapeutique, de J. Manzano, F. Palacio-Espasa şi N. Zilkha

Les théories psychanalytiques du développement de l'enfant et de l'adolescent, de P. Tyson şi R. L. Tyson

Les transformations de la psychopathie, de G. Diatkine

Les troubles des relations précoces, de A.J. Sameroff şi R.N. Emde

Une analyse d'enfant avec Anna Freud, de P. Heller

Violence et suicide, publicată sub direcţia lui R. Perelberg

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Cuprins

Cuvânt înainte/ 7
Prima parte/ 19
Atingerea luminii/ 19
I – Corpul dezarticulat/ 21
II – „Extremiştii sexului"/ 27
III – Pierderea activităţii simbolice/ 31
IV – Chestiunea tatălui/ 47
V – Chestiunea sinuciderii: în corp ca şi în cer/ 67
Partea a doua/ 77
Revolta împotriva ordinii biologice/ 77
Introducere/ 79
I – Redescoperirea misoginismului/ 81
În loc de preliminarii/ 81
Dependenţa fiinţei omeneşti în raport cu mama sa/ 83
Monismul sexual falic/ 87
Femeia marcată de lipsă/ 90
Fuga din faţa mamei/ 91
Teoria sexualităţii infantile, marcată, la Freud,
de pecetea homosexualităţii/ 95
Originea lumii/ 97
Distrugerea diferenţelor/ 100
Anexă – Homosexualitatea rituală, o practică esenţial masculină/ 103
II – „Dematernizarea"/ 107
III – Tulburări de comportament alimentar şi feminitate/ 119
IV – „Animalul, fratele meu"/ 143
1. Cine a început?/ 145
2. Cine a început? Cine a continuat?/ 152
3. De ce?/ 154
A – „Animalul, fratele meu"/ 154
B – „Să obţinem plăcerea fără piedici"/ 155
4. *Hilflosigkeit*/ 159
A – Paradoxul freudian, paradoxul omenesc/ 160
B – Perversul/ 164
V – Oedip şi Psihe/ 167
1. Utopia plăcerii/ 169
2. Utopia egalitară/ 172
3. Oedip şi formarea aparatului psihic/ 176
Post-scriptum (februarie 2003)/ 181
Bibliografie/ 189

În aceeaşi colecţie au apărut:

- Cassian Maria Spiridon, *101 dialoguri în libertate*
- Luiza Barcan, *Angoase ale privirii*
- Laura Pavel, *Antimemoriile lui Grobei*
- S. Damian, *Aripile lui Icar*
- Ileana Cudalb, *Baia Balcan*
- Eugen Cojocaru, *Big Bangs Back*
- Ralița Constantinescu, *Caietul mamei*
- Vasile Voia, *Comparatism şi germanistică*
- Leon Volovici, *De la Iaşi la Ierusalim şi înapoi*
- Irina Petraş, *Despre femenitate, moarte şi alte eternităţi*
- Friedrich Nietzsche, *Dincolo de bine şi de rău*
- Ion Ianoşi, *Dostoievski şi Tolstoi. Poveste cu doi necunoscuţi*
- Ion Ianoşi, *Dostoievski. Tragedia subteranei*
- Constantin Virgil Negoiţă, *Ecouri şi dialoguri*
- Bogdan Mihai Dascălu, *Era măritată şi se plictisea*
- Mihai Cimpoi, *Europa, sarea Terrei*
- Mircea Muthu, Maria Muthu, *Făt-Frumos şi „Vremea uitată"*
- Corina Cristea, *Femei nebune după bărbaţi*
- Ileana Cudalb, *Fiica mea America*
- Nicolae Breban, *Fr. Nietzsche. Maxime comentate*
- Ion Bălu, *G. Călinescu. Spectacolul personalităţii*
- Daniela Cutaş, *Genetica reproducerii*
- Alain Labrousse, *Geopolitica drogurilor*
- Oscar Wilde, *Grădina lui Eros*
- Constantin Abăluţă, *Groapa roşie*
- Viorica Răduţă, *Hidrapulper*
- *Ion Ianoşi · 80*, Ed. alc. de Aura Christi şi Alexandru Ştefănescu
- Leonid Dobîcin, *Întâlnirile cu Liz*
- Velimir Hlebnikov, *Joc în iad şi muncă-n rai*
- *Karl Marx în 1234 fragmente* alese şi adnotate de Ion Ianoşi
- Jean-Dominique Giuliani, *Lărgirea hotarelor Europei*
- Mihai Cimpoi, *Lumea ca o carte*

• Aura Christi, *Marile jocuri*
• Nicolae Bud, *Neliniştile unui parlamentar*
• *Nicolae Breban 70*, Ediţie alcătuită de Aura Christi
• Aura Christi, *Noaptea străinului*
• Nicolae Breban, *Puterea nevazută*
• Aura Christi, *Religia viului*
• Ion Lazu, *Scene din viaţa literară*
• Ovidiu Morar, *Scriitori evrei din România*
• Aura Christi, *Sculptorul*
• Mihai Cimpoi, *Sfinte firi vizionare*
• Gilbert Durand, *Ştiinţa despre om şi tradiţia*
• Monica Săvulescu-Voudouri, *Strada*
• Cristian Tiberiu Popescu, *Templierii istorie şi mistere*
• Ion Ianoşi, *Tolstoi • Romanul unei drame*
• Andrei Codrescu, *Un bar din Brooklyn*
• Diana Adamek, *Vasco da Gama navighează*
• Adrian Mihalache, *Verva Thaliei*
• Dana Duma, *Woody Allen, bufon şi filosof*
• Aura Christi, *Zăpada mieilor*
• Crişu Dascălu, *Zeii locuiesc lângă Olimp*

BCU IAŞI/CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

Apare sub egida Uniunii Scriitorilor
Contemporanul
ideea europeană
Director NICOLAE BREBAN

Lunar realizat de noi

IDEEA EUROPEANĂ
Piaţa Amzei nr. 13, et. 3, Sector 1, Bucureşti
O.P. 22, C.P. 141, Sector 1, Bucureşti, cod 014780
Tel./fax: 4021 - 212 56 92; 310 66 18
E-mail: euro.press@yahoo.com
www.ideeaeuropeana.ro

Bun pentru tipar:
Septembrie 2008; apărut: 2008
Tipar executat:
PRINT MULTICOLOR
Str. Bucium, nr. 34, Iaşi
Tel.: 0232.211.225;
Fax: 0232.211.252
www.printmulticolor.ro

Asociaţia EUROBUSINESS, Bucureşti
E-mail: euro.business@yahoo.com

BCU IAŞI
BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ

Divorțul de corp și de spirit este, oare, caracteristic gândirii actuale? O revoltă împotriva ordinii biologice pare să infiltreze surd concepția pe care o avem despre lume. Autorii atentatelor sinucigașe par să-și regăsească fascinația pentru distrugerea unor scriitori ca Mishima, Pasolini sau Foucault. A te elibera de corp pentru a stabili o uniune – mistică? – între suflet și cosmos, a-ți afirma atotputernicia spiritului ar constitui numitorul comun al comportamentelor pe care gândirea actuală pare să le admită în unanimitate. Noul misoginism care, în numele feminismului, repudiază maternitatea, participă, oare, în unele privințe la aceste mișcări? Această carte, născută dintr-o privire competentă a unui psihanalist – femeie și nu medic (ea a obținut, între altele, o diplomă din partea Institutului de Studii Politice din Paris) – asupra societății noastre, reprezintă o analiză fără concesii, nici compromisuri făcute mecanismelor, pe cât de stranii, pe atât de violente, care apar în lumea contemporană.

C489 C8

ISBN 978-973-1925-33-2

9 789731 925332

www.ideeaeuropeana.ro

BIBLIOTECA IDEEA EUROPEANĂ